

ՅԵՂԻԱՇԱՇՈՂԻՏՈՒՆԻ ԿԱՆՈՆԱՐԿԱԿԱՆՈՒՄԻ ԿՈՆՍԵՐՎԱՏՈՐԱՏԻ

ԻՆՉՊԵՍ ԿԱՐԴԱԼ
ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉԸ

ՄԱՅՐ ԱՌՈՒ ՍՈՒՌԵ ԷԳԻՍՏՅԱՆ
2001

ՀՈԳԵՎՈՐ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԻԸ

ՀՐԱՄԱՆԱԻ

S. S. ԳԱՐԵԳՆԻ Բ

ՎԵՀԱՓԱՌ ԵՒ ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՅՆ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՍԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑՈՒ

ԱՐԱԳԱԾՈՏՆԻ ԹԵՄ

ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑՈՒ

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՔԱՐՈՉՉՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՈՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱՇԻՆ - 2001

Նվիրում եմ ի Քրիստոս ննջած մայրիկիս՝
Գայանե Գրիգորյանի լուսավոր հիշատակին

ՆՎԻՐՎՈՒՄ Է ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՄ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿՐՈՆ
ՀՈԶԱԿԵԼՈՒ 1700-ՐԴ ՏԱՐԵՂԱՐՁԻՆ

ԻՆՉՊԵՍ ԿԱՐԴԱԼ ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉԸ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾԻՆ - 2001

Այս գրքույկը նվիրված է առանձնական աստվածաշնորհային կարևորագույն կողմերից մեկին՝ Ս. Գրքի ուղղափառ ընթերցանության սկզբունքներին: Կազմելով գրքույկը՝ թարգմանաբար և քաղվածաբար օգտագործել ենք Ընդհանրական և Չայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու հայրերի հոգեշահ ճառերի, քարոզների և մեկնությունների՝ մեր խնդրին առնչվող տեղիները, ինչպես նաև առանձին հոգևոր հեղինակների համապատասխան գրվածքները: Ընդ որում, մեծապես օգտվել ենք Պրավոսլավ Եկեղեցու հրատարակած համանուն խորագիրը կրող գրքից:

Նյութերը թեմատիկ առումով զետեղված են վեց մասերում և գլուխներում, որոնց բաժանումը ինչ-որ առումով պայմանական է: Բանն այն է, որ միևնույն ասույթի մեջ միաժամանակ արծարծված են հոգևոր ընթերցանության տարբեր խնդիրներին վերաբերող խոսքեր, որոնց դասակարգումը այս կամ այն մասի ու գլխի կատարվել է դրանցից մեկի՝ առավել հատկանշականի ընտրությամբ: Առանձին մասով, իբրև հավելված, համառոտակի շարադրված է մեր մատենագրության մեջ հանդիպող «Սուրբ գրոց ուսման» պատմությունը Չայաստանում: Այն թեև ուղղակիորեն չի առնչվում մեր խնդրին, բայց արժեքավոր և ուսանելի է, քանզի ի հայտ է բերում Աստվածաշունչը սերտելու աստվածային պատվիրանի իրականացումը հոգևոր ավանդություններով հարուստ մեր հնամենի երկրում:

Որոշ կարևորագույն թեմաների նյութերը, որոնք հղումներ չունեն, ամբողջական և ավարտուն տեսքի բերելու նպատակով շարադրվել են մեր կողմից՝ երկյուղածաբար ու Եկեղեցու սրբազան ավանդության շրջանակներում:

Գրքույկը նախատեսված է Ս. Գիրքը ուղղափառորեն ընթերցել և սերտել ցանկացողների՝ մանավանդ սկսնակների համար:

Մուտք

«Վերածնվեցե՛ք ոչ թե ապականության ենթակա սերմից, այլ անապականից՝ Աստծո կենդանի և մշտնջենական խոսքով, քանզի. «Ամեն մարմին նման է խոտի, և մարդու ամբողջ փառքը նման խոտածաղկի. խոտը չորանում է, ծաղիկն էլ թափվում, բայց Տիրոջ խոսքը մնում է հավիտյան, այսինքն՝ այն խոսքը, որ ավետարանվեց ձեզ»

(Ա. Պետ. Ա. 23-25):

Դարերի, հազարամյակների ընթացքում մարդկության կուտակած բովանդակ կենսափորձն ու գիտելիքը՝ շրջակա աշխարհն ու ինքն իրեն հասկանալու, ճանաչելու և արտահայտելու արգասիքը, ամփոփված է բազմաբնույթ ձևաբանությամբ ու գրքերում: Այսպես. ցայսօր մարդկանց ձեռքերով տասնյակ միլիոնավոր գրքեր են գրվել, որոնք մենք ընթերցում ենք գիտելիքներ ձեռք բերելու, մեր հետաքրքրասիրությունները բավարարելու և նաև զվարճանալու նպատակով: Գրքերի այս ահռելի քանակը, սակայն, եթե մի կողմից խոսում է արարչագործության ճանաչողության անսահմանության, բանականության մեծարտությանը, երևույթների և իրերի բնությանը հասու լինելու դժվարության մասին, ապա մյուս կողմից վկայում այս գործընթացի հակասականության, իրարամերժության և հարաբերականության մասին: Արդյունքում համաշխարհային գրագրարանը գիտության և կենսափորձի սահմանների ընդլայնման համեմատ անվերջ համարվում է նոր գրքերով, որոնք փոխարինելու են գալիս հներին:

Այդպիսին չէ Աստվածաշունչը՝ Աստծո խոսքի հայտնությունը մարդկությանը՝ բոլոր ժամանակների ամենաընթերցվող, ամենահարատարակվող ու ամենահանրաճանաչ գիրքը. «Երկինք և երկիր պիտի անցնեն, բայց Իմ խոսքերը չպիտի անցնեն» (Մատթ. ԻԴ 35): Այն թե-

պետե մարդկութեան մշակութային ժառանգութեան գլուխգործոցն է, սակայն իր ծագմամբ, ճշմարտացիութեամբ, հավիտենականութեամբ, կատարելութեամբ, հոգին և սիրտը կրթելու փրկագործական նպատակադրութեամբ, ինչպես նաև սերտողութեան կարգով ընդհանրութեան և ոչ մի եզր չունի աշխարհի մյուս բոլոր գրքերի հետ: Քանզի այս Գիրք գրոցը ընդունում ենք. «**ոչ որպես մարդկանց խոսք, այլ՝ ճշմարտապես, որպես Աստծո խոսք**» (Ա Թեսաղ. Բ 13), և որը նախևառջ **«Աստծո գորութիւնն է՝ ի փրկութիւնն բոլոր հավատացյալներին»** (Հռոմ. Ա 16): Օժտված լինելով միմիայն իրեն հատուկ բժշկելու, մխիթարելու և կենդանացնելու գորութիւններով Ս. Գիրքը մյուս գրքերի նման գիտելիքների, տեղեկութիւնների և իմաստութեան պարզ ամբողջութիւնն է, այլ հոգու ճշմարիտ սնունդ, ինչպես մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսն է ասում. «**Միայն հացով չի ապրի մարդ, այլ՝ ամեն խոսքով, որ դուրս է գալիս Աստծո բերանից**» (Մատթ. Դ 4): Եվ այս հոգևոր սննդից կամա թե ակամա հրաժարվելն է, որ պատճառ է դառնում ժողովրդի «խոտորմանն» ու բարքերի անկմանը և պայմանավորում բովանդակ հասարակական կյանքի ճգնաժամը:

Որտե՞ղ, եթե ոչ այս Կենաց Մատյանում իմաստութիւնն և ճշմարտութիւնն փնտրող մարդն իր ամենանվիրական հարցերի սպառիչ պատասխանները կգտնի՝ ի՞նչ է չարն ու բարին, կյանքն ու մահը, երջանկութիւնն ու դժբախտութիւնը և վերջապես ո՞րն է մարդու երկրային կյանքի իմաստը:

Ո՞ր գիրքն է, եթե ոչ Աստվածաշունչը, աստվածահաճո կյանքով ապրողի, հավիտենական և ժամանակավոր բարիք ու խաղաղութիւնն փնտրողի համար, ծառայում **«ուսուցման, հանդիմանութեան, ուղղելու և արդարութեան մեջ խրատելու համար, որպեսզի կատարյալ լինի Աստծո մարդը և պատրաստ բոլոր բարի գործերի»** (Բ Տիմ. Գ 16, 17):

Իր տեսակի մեջ եզակի այս երկնառաք Մատյանը՝ քրիստոնեական Սուրբ Գիրքը, որի, ինչպես ասում է խոսքով Անձևացին. «Պատվիրանների մի նշանախեցն անգամ ավելի մեծ է, քան երկինքն ու եր-

կիրը», թելագրում է ընթերցանութեան ուրույն եղանակներ: Էսպես տարբերվելով աշխարհի մտավոր փորձառութեամբ գիտելիքի պարզ յուրացումից, այն նման է մահկանացուի սրտում Աստծու հավիտենական խոսքի հանապազ սերմնացանութեանը (ծելու, աճելու և հավիտենական կյանքի համար պտղաբերելու ակնկալութեամբ) և պատվիրված է Աստծու ու յուրաքանչյուր քրիստոնյայի սրբազան պարտականութիւնն է:

Քրիստոսի Եկեղեցին իր հիմնադրման առաջին իսկ օրից, առաջնորդվելով Աստվածաշունչը հարատև ընթերցելու աստվածային պատգամով, առաջնային է նկատել Աստծո խոսքի սերտողութիւնը, նրանով լցվելու և ապրելու անհրաժեշտութիւնը հավատացյալի կյանքում իբրև առանձնական աստվածապաշտութիւնը՝ պահքը, աղոթքը, ողորմութեանը և բարեպաշտութեանը սնուցող օրենսբեր աղբյուր և փրկութեան միջոց:

Այսօր էլ, ինչպես դարեր ու հազարամյակներ առաջ, Աստվածաշունչը մարդկութեան ուշագրութեան կիզակետում է, շատերի հոգևոր սնունդն ու մխիթարութիւնը: Սակայն, ցավոք սրտի, բոլորը չէ, որ ընթերցում են եկեղեցաբար, ինչպես առաջ, իբրև հազարամյա ուղղափառ ավանդութեան կրող, այլ կամա թե ակամա ընդօրինակելով սերտողութեան աշխարհիկ փորձառութիւնը: Նման մոտեցմամբ Ս. Գիրքն ընթերցելը ոչ միայն սխալ է, անօգտակար, այլև կարող է վնասակար լինել: Քանզի բնավ պետք չէ մոռանալ, որ Աստծու խոսքը ոչ միայն մեր քարեղեն սրտերը փշրող **«մուրճ»** է, մութ տեղերում լույս տվող **«ճրագ»**, այլև՝ **«ազգու և ավելի հատու, քան ամեն մի երկսայրի սուր»**, որ **«կտրում անցնում է մինչև ոգու և հոգու, հոգերի և ողնածուծի սահմանը»** (Եբր. Դ 12):

Եկեղեցու շնորհակիր հայրերը, հիմնվելով ու մեկնելով Աստվածաշունչը սերտելու աստվածային պատգամները, մշակել են հոգևոր ընթերցանութեան տեսական և գործնական համակարգեր, որոնք բացահայտում են Աստծո խոսքի շնորհման նպատակը, փրկագործական

ու խրատական զորութիւնները, բարերար ազդեցութիւնը հոգու, սրտի և մտքի վրա, կարևորութիւնն ու դերն ընդհանրապէս ու առանձնական աստվածապաշտութեան մեջ, երկյուզալից դիրքորոշումը նրա նկատմամբ, ընթերցանութեան կերպերն ու գրքերի հաջորդակա- նութեամբ և այլն:

Համաշխարհային պրակտիկայում իրենց նմանօրինակը չունեցող այս համակարգերի ծանոթութիւնը մեզ հնարավորութիւն կընձեռի վերանայելու մեր սխալ և մակերեսային մոտեցումները Ս. Գրքի ընթեր- ցանութեան նկատմամբ և առավել արդյունավետութեամբ յուրացնելու այն, այսինքն՝ այնպէս, ինչպէս կամենում է երկնքի և երկրի Արարիչը:

Հրատարակելով հոգևոր կյանքի կարևորագույն խնդրի լուսաբան- մանը նվիրված այս գրքուկը, Քրիստոնեական Դաստիարակութեան և Քրիստոնեական Քարոզչութեան կենտրոնը հուշա ունի առ Աստված, որ հոգևոր ընթերցանութեան սկզբունքները կօգնեն մեզ առատապէս լցվելու և ապրելու Քրիստոսի խոսքով՝ արժանանալով աստվածային երանութիւններին:

**«Երանելի է այն մարդը,
որն ամբարիշտների խորհրդով չի գնում,
մեղավորների ճանապարհին ոտք չի դնում
և ժանտերի աթոռին չի նստում,
այլ Տիրոջ օրենքի մեջ է կամքը նրա
և գիշեր - ցերեկ խորհում է նրա պատվիրանների մասին:
Նա նման է ջրերի հոսանքի վրա տնկված ծառի,
որն իր պտուղը ժամանակին կտա,
իսկ նրա տերևը չի թափվի,
ու ամեն բան, ինչ էլ որ անի, կհաջողվի նրան»**

(Սաղմ. Ա 1-3);

Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու Արագածոտնի թեմի առաջնորդական տեղապահ տ. Վազգէն վարդապետ Միրզախանյան

ՄԱՍ ԱՌԱՋԻՆ

Ա. ՍՈՒՐԲ ԳՐՔԻ ՇՆՈՐՀՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿԸ

**«Որովհետև ամոթ չեմ համարում ավետարանելը,
քանի որ այն Աստծո զորութիւնն է՝
ի փրկութիւն բոլոր հավատացյալների»
(Հռոմ. Ա 16):**

Աստված Սուրբ Գիրքը պարգևել է ինչպէս բովանդակ մարդկութեանը, այդպէս էլ յուրաքանչյուր մարդու՝ ինձ և քեզ: Որովհետև Աստված կամենում է, որ «բոլոր մարդիկ» (հետևաբար և դու) «փրկվեն և հաս- նեն ճշմարտութեան գիտութեանը» (Ա Տիմ. Բ 4): Այս է նրա՝ Սուրբ Գիր- քը յուրաքանչյուրին շնորհելու պատճառը. որպէսզի կարգալով կամ լսե- լով այն՝ մարդիկ կարողանան հավիտենական փրկութեան հասնել:

Հարկ է Սուրբ Գիրքը կարգալ կամ լսել ոչ թե նրբամիտ դառնա- լու, այս աշխարհում իմաստուն լինելու կամ հաջա մարդկանց իմաս- տուն երևալու համար, քանզի սա հակառակ է Աստծո խոսքին: Այն մեզ չի շնորհվել, որ նրանով այս աշխարհում փառավորվենք: Ով աշ- խարհում փառավորվելու նպատակով է կարգում կամ քարոզում Աստծո խոսքը, կամենում է Աստծո շնորհը, այսինքն՝ Աստծո խոսքը ոչ թե Աստծո, այլ իր ունայն փառքին ծառայեցնել և այդպիսով Աստծո շնորհից աստվածային փառք հափշտակել իր համար, որը նույն բանն է, ինչ գողանալը (իսկ դա մեծագույն և պղծագույն մեղք է): Այլ Աստծո խոսքը հարկ է կարգալ կամ լսել՝ փրկութեան մեջ իմաստնանալու, լուսավորված միտք ունենալու, ճշմարտութիւնը ճա- նաչելու, դեպի չարը հակված սիրտը բարուն և Տիրոջ կամքը կատա- րելուն ուղղելու, ինչպէս նաև քարոզելու մարդկանց շինութեան և ոչ

Թե սեփական իմացությունը ցուցադրելու համար: Իսկ ով կարողում, լսում կամ քարոզում է Աստծո խոսքն այլ նպատակով, նրա համար այն ոչ միայն օգտակար չէ, այլև վնասակար է: Այդ պատճառով է, որ Աստվածաշնչին քաջատեղյակ բազում անձինք ավելի չար են լինում, քան անտեղյակները: Բանն այն է, որ Աստված այդպիսիներից վերցնում է շնորհը՝ Իրեն անտեսելու և Իր աստվածային շնորհը չարաշահելու պատճառով. և այդպես առանց շնորհի նրանք մի մեղքից մյուսն են ընկնում, քանզի «Աստված հակառակ է ամբարտապաններին, իսկ խոնարհներին շնորհ է տալիս» (Ա. Պետ. Ե 5):

Երկու տեսակի ուսյալ և իմաստուն մարդիկ կան. ոմանք դպրոցներում կրթվում են գրքերով, սակայն նրանցից շատերն ավելի անմիտ են, քան հասարակ ու անգրագետ մարդիկ, քանզի քրիստոնեական այբուբենն իսկ չգիտեն. մտքով սուր են, բառեր են ուղղում ու պերճախոսում, սակայն սեփական սիրտն ուղղել չեն ցանկանում: Մյուսներն աղոթքով, խոնարհությամբ ու ջանասիրությամբ սովորում և լուսավորվում են Սուրբ Հոգուց և ավելի իմաստուն են, քան այս աշխարհի իմաստասերները: Նրանք բարեպաշտ են, սուրբ և աստվածահաճո: Այդպիսիք թեև գրագետ չեն, բայց գիտեն, թե ինչ է բարին, հասարակ ու կոպիտ են խոսում, բայց գեղեցիկ ու պարկեշտ կյանքով են ապրում: Այդպիսիներին հետևիր, քրիստոնյա՛ (ս. Տիխոն Զագոնսկի):

Ավետարան կարդալիս հաճույք և հրճվանք մի՛ փնտրիր, ոչ էլ փայլուն մտքեր, այլ ձգտիր տեսնել՝ անմեղսունակորեն սուրբ ձշմարտությունը: Մի՛ բավարարվիր միայն Ավետարանի անպտուղ ընթերցանությամբ, ջանա կատարել՝ նրա պատվիրանները. կարդա այն գործերով: Այն կյանքի Գիրք է, և պետք է այն կյանքով կարդալ:

Երբ բացես սուրբ Ավետարանը՝ ընթերցելու համար, հիշի՛ր, որ նա է լուծելու քո հավիտենական վիճակը: Նրանով ենք մենք դատվելու. այստեղ նրա նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքի համեմատ էլ կհատուցվի մեզ կա՛մ հավիտենական երանություն, կա՛մ հավիտենական

պատիժ: Աստված Իր կամքն հայտնեց չնչին հյուսիսին՝ մարդուն: Գիրքը, որի մեջ շարադրված է այդ մեծ ու ամենասուրբ կամքը, քո ձեռքում է: Դու, ըստ քո հայեցողության, կարող ես և՛ ընդունել, և՛ մերժել քո Արարչի և Փրկչի կամքը: Քո հավիտենական կյանքն ու հավիտենական մահը քո ձեռքում են: Հապա խորհի՛ր, թե որքա՛ն զգուշ ու ողջամիտ պիտի լինես: Մի՛ խաղա քո հավիտենական վիճակի հետ (ս. Իգնատի Բրյանչանինով):

Տգիտություն և տկարություն, ահա՛ մեղքի երկու աղբյուրները, որոնք երկուսն էլ մեր կամքից են կախված: Իսկ մենք չենք կամենում ո՛չ սովորել, ո՛չ էլ սանձահարել մեր ցանկությունները: Թե՛ մեկի, թե՛ մյուսի դեմ պայքարելու միջոցներ են շնորհվել մեզ. դրանք են ճանաչողությունն ու սուրբգրային ապացույցների վրա հիմնված խորին համոզմունքը (Կղեմես Աղեքսանդրացի):

Սիրելիներս, Աստվածաշունչ Մատյանի ընթերցանությունը մեծ շնորհ է: Նա իմաստնացնում է հոգին, միտքը երկինք հափշտակում, մղում մարդուն երախտագիտության (առ Աստված), թույլ չի տալիս նրան հակվել չար բարքերի, ստիպում է միշտ մտքով հաստատվել (երկնքում), դրդում մեզ գործել Տիրոջից հատուցում ստանալու ակնկալիքով և մեծ նախանձախնդրությամբ ձգտել առաքինության սխրանքների: Այստեղից (Սուրբ Գրքից) կարելի է ստույգ իմանալ, թե ինչ փութով է (մեզ) օգնության գալիս աստվածային նախախնամությունը, այստեղ ենք հանդիպում բազում արդարների և ճանաչում Տիրոջ ողորմածությունն ու հատուցումների անսպառ հարստությունը: Հենց նրանով է կարելի սեփական անձի մեջ արթնացնել առաքինի այրերի ողջախոհությանը հետևելու և ընդօրինակելու բաղձանքը և թույլ չտալ սեփական անձին՝ տկարանալ առաքինություն ձեռք բերելու սխրանքի մեջ, այլ ի սրտե ապավինել Աստծո խոստումներին՝ նախքան նրանց իրականանալը: Ինչ նյութական սնունդն է մեր մարմնի կենսագործունեությունը պահպանելու համար, իսկ և իսկ Սուրբ

Գրքի ընթերցանությունն է հոգու համար: Նա հոգևոր սնունդ է, որ բյուրեղացնում է միտքը, հոգին դարձնում գորավոր, հաստատակամ ու իմաստուն՝ թույլ չտալով վերջինիս ընկղմվել անմիտ կրքերի մեջ, այլ, ընդհակառակը, է՛լ ավելի է դյուրացնում նրա ճախրանքը՝ բարձրացնելով հասցնելով նրան, այսպես ասած, ուղղակի երկինք: Ուստի, աղաչում եմ, առավելագույն ջանադրությամբ ընթերցենք Աստվածաշունչ Մատյանը:

Որովհետև անհնար է, անհնար է, ասում եմ, որ որևէ մեկը փրկված լիներ կամ կարողանա փրկվել առանց Սուրբ Գրքի ընթերցանության (ս. Հովհաննես Ոսկեբերան):

Ով իսկապես ճանաչել է Սուրբ Գրքի գիտությունը, գիտի, որ Գրքի ամենապարզ ու ամենաիմաստուն խոսքի գորությունը հետապնդում է միևնույն նպատակը՝ մարդու փրկությունը, իսկ այս գիտությունն անհաղորդը հաճախ է գայթակղվում (ս. Պետրոս Դամասկացի):

Տգետ ու կույր են բոլոր նրանք, ովքեր չեն ընդունում, որ Ս. Գրքի ընթերցանությունը մղում է մարդու կոչմանն արժանի ու վեհ գաղափարների (Որոգինես Ալեքսանդրացի):

Ճշմարտությանն հասնելու ամենահուսալի շավիղը Ս. Գրքի ընթերցանությունն է, քանզի այստեղից ենք իմանում, թե ինչ պետք է անել և ինչ չանել: Այստեղ վաղուց ի Տեր ննջած մարդիկ ասես հարություն են առնում իրենց վեհ կյանքով ու ճանապարհ ցույց տալիս նրանց, ովքեր կամենում են հետևել իրենց բարի օրինակին: Ահա թե ինչու յուրաքանչյուր ոք, ով տկարանում է իր պարտականությունների կատարման մեջ, ընթերցելով Ս. Գրքը կարող է գորանալ: Միայն թե խորհուրդ եմ տալիս. այդ ընթերցանությունը թող ուղեկցվի աղոթքով (ս. Բարսեղ Կեսարացի):

Մենք միշտ պետք է Ավետարանի խրատով դաստիարակվենք՝ լուսավորվելու համար, որպեսզի ստանանք Կտակարաններում (ամփոփ-

ված) ճշմարտության Սուրբ Հոգու շնորհներից: Ուստի դադարենք դատարկ և վայրապար քննությունից և ընթանանք Ս. Գրքի՝ Հին և Նոր (Կտակարանների) խրատներով:

Գրքերն են մեր վարդապետները. նրանց միջոցով ընդունենք հավիտենական հույսը և նրանցով վեր բարձրանանք աշխարհից (ս. Գրիգոր Լուսավորիչ):

Սուրբ Հոգով շարադրված բոլոր Սուրբ Գրքերը խորհուրդ ու դիտավորություն ունեն և երբեք զուր տեղը չգրվեցին, այլ գրվեցին մեզ օգտակար լինելու և ուսուցանելու համար, որպեսզի նրանց միջոցով ճանաչենք Աստծո ամբողջ կամքը և չչեղվենք ուղիղ ճանապարհից, որը մեզ դեպի վեր՝ Աստծո մոտ է տանում: Այս մասին վկայում է նաև Պողոս առաքյալը. «**Բոլոր Գրքերն աստվածաշունչ են ու օգտակար են ուսուցման, հանդիմանության, ուղղելու և արդարության մեջ խրատելու համար**» (Բ Տիմ. Գ 16) (Սարգիս Շնորհալի):

Հին կամ Նոր Կտակարանների աստվածային հեղինակություն ունեցող էջերից կամ ուսուցումներից ո՞ր մեկը ուղղագույն կանոն չէ մարդկային կյանքի համար (ս. Բենեդիկտոս):

«Ոմանք, -գրում է մի հեղինակ, -դիմում են Աստծո խոսքին՝ կարծելով, որ նրանում Հին ժամանակներին վերաբերող պատմական տեղեկություններ կգտնեն, և, իրոք, գտնում են, սակայն խոսքի նպատակը այդ չէ: Մյուսները երկրաբանական տեղեկություններ են փնտրում և փութեռանդորեն փորձում կա՛մ երկրաբանությունն հարմարեցնել Սուրբ Գրքին, կա՛մ Սուրբ Գրքը՝ երկրաբանությանը: Մենք կարող ենք միշտ լիովին վստահ լինել, որ ճշմարտությունը երբեք ինքն իրեն չի հակասում, բայց քանի որ դեռևս ոչ ոք ի գորու չէ լիովին երկրաբանություն իմանալ (քանզի նրա փաստերը դեռևս մեկնաբանված չեն որևէ գոհացուցիչ տեսությամբ) մենք կսպասենք, որ փիլիսոփաները լուծեն իրենց հարցերը: Իսկ մենք վստահ ենք, որ երբ

նրանք գտնեն ճշմարտությունը, այն լիովին համահունչ կլինի Աստծո հայտնությունը: Համենայն դեպս մենք կարող ենք գիտությունը թողնել գիտնականներին: Աստվածաշնչի գլխավոր վարդապետությունը մարդկանց փրկության, դրախտի առաջին մարդկանց անկման, մարդկային բնության խաթարման և քավության միջոցների մասին է: Ընթերցե՛ք բովանդակ Աստվածաշունչը և կտեսնեք, որ նրա գլխավոր խնդրո առարկան մարդկանց կենսական շահերն են (լինեն նրանք հրեաներ թե հեթանոսներ). մարդկանց, որ միևնույն ծագումն ունեն (լինեն նրանք բարբարոսներ, սկյութներ, հույներ, ստրուկներ կամ էլ ազատներ), մարդկանց, որ կանչված են շնորհի հանդիսությունը: Աստծո խոսքը սխալ է ընթերցում նա, ով չի լսում, որ այն առավելապես վերաբերում է իրեն և իր մերձավորներին:

Սա Գիրք է, որը անձամբ է խոսում մեզ հետ: Նա չի խոսում այն մասին, թե ինչ կա Լուսնի և Յուպիտեր մոլորակի վրա, ինչ է եղել Հին Ժամանակներում, ոչ էլ՝ առավելապես գալիք ժամանակի մասին: Գիրքը վերաբերում է մեզ, մեր այժմյան պարտականություններին, խոսում է այն մասին, թե ինչպես այսօր մեզքը կարող է ներված լինել, և ինչպես մեր հոգիները կարող են միավորվել Քրիստոսի հետ»:

Մեր կողմից վկայակոչված իմաստունը իր ստեղծագործություններին մեկում նշում է, որ քրիստոնյան չպետք է ընթերցի Ավետարանը բանաստեղծի, գիտնական պրոֆեսորի, մեկնաբանի ու պատմաբանի նման: «Ընթերցեք,- գրում է նա,- ինչպես մարդ: Կա մի բան, որ գերիվեր է երևակայությունից, գիտությունից, խելքից, հանճարից (թեկուզ աշխարհի ամենամեծ խելքն ու հանճարը լինի). դուք չեք առարկի ինձ, եթե ասեմ, որ խղճմտանքն է այդ բանը, որով պետք է ընթերցել Ավետարանը»:

Իրապես կոպիտ սխալ թույլ տված կլինենք, եթե, տեղի տալով մեր մտքի անհազ հետաքրքրասիրությունը, Աստվածաշնչում փնտրենք բոլոր հարցերի լուծումը: Աստված հաճեց հավիտենական ճշմարտությունից մարդկությունը հայտնել այն, ինչն անհրաժեշտ է երկրային

կյանքի իմաստն հասկանալու և Աստծո կամքը այս աշխարհում կատարելու համար: Չհետևենք մեր բանականության քմահաճույքներին այնտեղ, որտեղ մարդու գիտակցության համար հանապազօրյա հացի չափով է ամփոփված Աստծո հավիտենական ճշմարտությունը:

Աստվածաշնչում չփնտրենք աստղագիտությունը, երկրաբանությունը, բնախոսությունը կամ կազմախոսությունը վերաբերող այն հարցերի պատասխանները, որոնք մարդու երկրային կյանքի իմաստի ընկալման հետ ընդհանրություն ոչ մի եզր չունեն: Եվ վստահ լինենք, որ կգտնենք վերոհիշյալ գիտություններին առնչվող բոլոր այն հարցերի պատասխանները, որոնք անհրաժեշտ են մարդու երկրային կյանքի իմաստն հասկանալու և Աստծո կամքը կատարելու համար: Բայց մի բան լավ հիշենք, որ այն ամենը, ինչ հաղորդում է մեզ աստվածային Հայտնությունը, բացարձակ ճշմարտություն է, և ոչ թե նրա հետ համեմատել, այլ նրանո՛վ պետք է ստուգել բոլոր գիտական հիպոթեզները, որոնք շատ հաճախ հիմնված են միամիտ ու անհեթեթ գիտական հեքիաթիկների վրա և, իբրև որևէ հեղինակավոր գիտնականի անձնապատան երևակայության արդյունք, հաճախ գուրկ են նվազագույն իսկ գիտական հիմունքներից¹:

Բ. ԱՍՏԾՈՒ ԽՈՍՔԻ ՎԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆ ԻՐ ԻՍԿ ՄԱՍԻՆ

«Սրբացրո՛ւ նրանց Քո ճշմարտությամբ, որովհետև Քո խոսքը ճշմարտություն է»:
(Հովհ. Ժէ 17)

Պողոս առաքյալն ասում է, որ ամբողջ Սուրբ Գիրքն Աստծո շնչով է գրված, և ավելացնում. «Օգտակար է ուսուցման, հանդիմանություն, ուղղելու և արդարություն մեջ խրատելու համար, որպեսզի կատարյալ լինի Աստծո մարդը և պատրաստ՝ բոլոր բարի գործերի

¹ Как читать Библию? Москва, 1996, стр. 6-7.

Համար» (Բ Տիմ. Գ 16-17): Սակայն ինչպե՞ս է այն իրականանում: Այն իրականանում է Աստծո՝ այդ նույն «ազդու և ավելի հատու» (Եբր. Դ 12) խոսքի միջոցով, երբ մարդ այն հավատով ընդունում է իր սրտում:

Աստվածաշնչում Աստծո խոսքն անվանվում է «սուսեր», «մուրճ», «հուր», «ճրագ», «սերմ» և «կյանքի խոսք»:

Աստծո խոսքը «հոգու սուսեր է» (Եփես. Զ 17), որ «կտրում անցնում է մինչև ոգու և հոգու, հոգերի և ողնուծուծի բաժանման սահմանը. նա քննում է սրտի մտածումներն ու խորհուրդները» (Եբր. Դ 12):

Աստծո խոսքը «մուրճ» է, որ ջարդում է մեր քարեղեն սրտերը (Երեմ. ԻԳ 29):

Աստծո խոսքը «հուր» է, որ այրում է մեր մեղսալից անմաքրությունը և ջերմացնում մեր՝ բնությամբ «երկնքի արքայության խորհուրդներին» նկատմամբ անտարբեր սրտերը (Մատթ. ԺԳ 11-15): Սրտի մեջ հավատով ընդունված Աստծո խոսքը մաքրագործում, սրբագործում է այն (Հովհ. ԺԵ 3, ԺԷ 6):

Աստծո խոսքը «իբրև ճրագ է, որ լույս է տալիս մութ տեղում» (Բ Պետ. Ա 19), և իր լույսով փարատում մեր տգիտության, կրքերի ու մոլորությունների խավարը:

Աստծո խոսքը «սերմ է» (Ղուկ. Ը 11-15): Ինչպես մշակված հողն է սերմանվում ու պտղաբերում, այդպես էլ Աստծո խոսքով փշրված, խոնարհված ու փխրեցված սիրտն է աճեցնում Նրա խոսքի սերմերը և «պտուղ տալիս. մեկի ղիմաց՝ երեսուն, մեկի ղիմաց՝ վաթսուն և մեկի ղիմաց՝ հարյուր» (Մարկ. Դ 20):

Եվ, վերջապես, Աստծո խոսքը «կյանքի խոսք» է (Փիլիպ. Բ 16), խոսք, որ շնորհում է կյանք՝ հավիտենական կյանք²:

² Նույն տեղում, էջ 27-28:

Սերմ

Ինչպես որ հողն է աճեցնում այն, ինչ սերմանվում է իր մեջ, այդպես էլ հողեղեն մարդու բնությունն է պտղաբերում այն, ինչ սերմանվում է իր մեջ՝ մեղքի փուշ կամ առաքինության ծաղիկ: Հետևաբար, Աստծո պատվիրանները լույսը թող լո՛ւյս տա մեր եղբայրության հոգում, ու ամեն տեսակի բարի ծաղիկներ աճեն նրա մեջ (Հովհաննես Երզնկացի):

Մեր նյութական մարմինն հող է, միտքը՝ մշակ և հողագործ, սերմը՝ Աստծո օրենք՝ թե՛ բնականը*, թե՛ գրավորը, թե՛ Ավետարանը: Ինչպես մշակը, որ շտեմարանից վերցնելով սերմը՝ բերում և ցանում է, այնպես էլ մեր միտքը, Սուրբ Գրքի շտեմարանից վերցնելով Աստծո օրենքների սերմը, հավատի իմաստությանը, իբրև ջրով, ոռոգում է այն՝ միշտ մտքում հիշելով այս աշխարհից մահվամբ դուրս գալու մասին, «խորհելով վերին բաների մասին, ուր Քրիստոս նստած է Աստծո աջ կողմում» (տե՛ս Կող. Գ 2): Այն նման է ջրի և զվարթարար ցողի: Իսկ հավատի դավանությունը սրտով ու լեզվով խոստովանելը նման են արևի, որը ծագում է և սնուցում հոգևոր բույսերը: Ապա մեր հողը պտղաբեր է դարձնում բույսերի արմատը, որ հաստատված է հոգում, և մարմնի զգայարաններում ծաղկեցնում է զանազան անուշահոտ առաքինություններ՝ այստեղ պտղաբերելով գործով, իսկ հանդերձյալ կյանքում՝ արդյունքով և ըստ գործերի հատուցմամբ (ս. Գրիգոր Տաթևացի):

«Աստծո խոսքը սերմ է, - գրում է մի հեղինակ, - արտը, ուր ցորենն չի ցանվել, աճեցնում է մարդու սննդի համար անպիտան որոմ, որն հյութեղ ու գեղեցիկ է, քանի ղեռ մատաղ է, և այլանդակ, երբ չորանում է: Այդպիսին է նաև այն մարդու սիրտը, որի մեջ չի ցանված Աստծո խոսքը. այն մեղքով ապականված իր բնությամբ ոչ մի

* Բնական օրենքը խղճի վկայությունն է, գրավորը՝ Մովսեսի օրենքը:

բարի, աստվածահաճո բան աճեցնել չի կարող:

Մեր բնատուր հատկութիւնները կարող են գրավիչ լինել, քանի դեռ լեցուն են պատանեկան եռանդով, խանդավառութեամբ, երիտասարդութեան պոեզիայով: Ծերանալիս (մի քանի երջանիկ բացառութիւններով) մարդու մեջ գերիշխում է բոլորիս այնքան հայտնի չոր, վանող եսասիրութիւնը: Սակայն երբ մարդու սիրտը հավատով ընդունում ու պահում է Աստծո խոսքի՝ կենդանի խոսքի սերմը, ապա մաքրագործվում է անպիտան որոմներից՝ կրքերից ու բղձախոհութիւնից: Սերմը սրբագործում ու կերպարանափոխում է սիրտը և թթխմորի պես, որ խառնվում է ալյուրին, մնալով նրա մեջ՝ վերածվում է հավիտենական կյանքի սերմի, ինչպես ինքն է հավերժ կենդանի (Ա. Պետր. Ա. 23, Ա. Հովհ. Բ. 17, Մատթ. ԺԳ 33) ու «**կյանքի խոսք**» (Փիլիպ. Բ. 16, Գործք Ե 20): Այդժամ նաև ձերութեան մեջ «**երիտասարդութիւնը նորոգվում է արծվի պես**» (Սաղմ. ձԲ 5)³:

Կերակուր

Հավատքի մեջ մանուկ մեր հոգիների համար Աստծո խոսքի կաթը խմենք Սուրբ Գրքից, ուր պատմվում է ամեն բանի պատճառ Հոր, Նրանից ծնված Որդու, որ մեզ ծնեց Ավազանով և ընծայեց Հորը, ինչպես նաև Հորից բխող Սուրբ Հոգու՝ Մխիթարիչի և Հոր և Որդու Փառակցի մասին: Սուրբ Գրքի ընթերցումը համարենք մեր ամենօրյա զբաղմունքն ու հոգսը, հանգիստն ու փառքը, կերակուրը և ուրախութեան գինին: Ինչպես որ ջուրը պտղավետ ու տերևաշատ է դարձնում ծառը, նմանապես աստվածային Գրքերի ընթերցումը աճեցնում է աստվածասերների միտքն ու հոգին և զարգարում առաքինութեան պտուղներով (Սարգիս Շնորհալի):

Շատերն ասում են, թե ամեն ոք գիտի՝ ինչ է մեղքն ու արդարութիւնը, ամեն մարդ տեղյակ է չարից հեռանալու և բարիք գործելու

³ Նույն տեղում, էջ 16-17:

մասին, բայց Գրքով զբաղվելը շահ է և կարևոր գործերը խափանում է: Սա իրականացումն է Ամոսի (բերանով ասված Տիրոջ) սպառնալիքի. «**Ոչ թե հացի սով կամ ջրի ծարավ, այլ Տիրոջ խոսքը լսելու սով (պիտի ուղարկեմ)**» (Ամոս Ը 11): Մարգարեն նկատի ունի, որ այս սովից սմբում ու ապականվում են այն հոգիները, որոնք չեն լսում Աստծո պատգամները: Քանզի ինչպես մարմինն է մահանում առանց կերակուրի, նույնպես և հոգին չի կարող ապրել առանց Գրքի խրատների: Այս մասին է Մովսեսի խոսքը (Բ. Օրենք Ը 3): Նույն բանը վկայում է նաև Տերն Իր փորձութեան ժամանակ. «**Միայն հացով չէ, որ կապրի մարդ, այլ Աստծո ամեն խոսքով**» (Ղուկ. Գ 3):

Եթե Աստծո պատվիրաններն հավիտենական կյանք են, ապա ակնհայտ է, որ զբանցից զրկվածները մեռած են հավիտենական կյանքի համար, ինչպես որ անհրաժեշտ կերակուրից զրկվածներն են մահանում այս կյանքում...:

Պողոս առաքյալը նույն բանը նկատի ունի, երբ ասում է, «**Աստծո շնչով զրկած ամեն գիրք օգտակար է ուսուցման, հանդիմանութեան, ուղղելու և արդարութեան մեջ խրատելու համար, որպեսզի կատարյալ լինի Աստծո մարդը և պատրաստ՝ բոլոր բարի գործերի համար**» (Բ. Տիմ. Գ 16-17), այնինչ նրանք պնդում են, թե Գրքերը պետք չեն:

Արդ, ի՛նքե՞ որոշիր, թե ով է իրավացի՝ Պողո՞սը, թե՞ Սուրբ Գիրքն արհամարհող վայրենամիտները, որոնց Եսային մարգարեն վայ է տալիս. «**Վա՛յ արհամարհողներին, վա՛յ օրենքն արհամարհանքով արհամարհողներին**» (Եսայի ԻԳ 16) ...Բայց հարցնեմ նրանց՝ մի՞թե Աստված իզուր հրամայեց Մովսեսին ու մարգարեներին՝ գրել Սուրբ Գիրքը, կամ մի՞թե առաքյալները զուր գրեցին Ավետարանները, իրենց թղթերը և Գործք առաքելոցը, իսկ վարդապետներն՝ իրենց գրվածքները: Աստծո պատվիրանի նշանախեցն (փոքրիկ տառանշանը) իսկ ավելի պատվական է, քան երկինքն ու երկիրը: Այդ իսկ պատճառով Աստված Մովսեսի միջոցով պատվիրում է. «**Այս պատգամները, որ այսօր հաղորդում եմ քեզ, կպահես մտքիդ ու հոգուդ մեջ: Դրանք**

կհաղորդես քո որդիներին և դրանց մասին կխոսես, երբ տանը նստած ես, ճանապարհ գնալիս, պառկելիս ու վեր կենալիս: Դրանք որպես նշան կկապես քո ձեռքին, որ մնան անշարժ քո աչքերի առջև, դրանք կզբոս քո տների մուտքին ու դռների վրա» (Բ Օրենք 2 6-9): Սատանայի շուրթերով են խոսում նրանք, ովքեր խափանում են Սուրբ Գիրքը լսելը (Խոսքով Անձևացի):

«Միայն Հացով չի ապրի մարդ, այլ՝ այն ամեն խոսքով, որ դուրս է գալիս Աստծո բերանից» (Մատթ. 7 4):

(Տերը) չասաց, թե՛ «Ոչ միայն Հացով է ապրում մարդը» և լռեց, որովհետև կան նաև այլ կերակուրներ, որոնցով ապրում են մարդիկ, այլ ավելացրեց, թե՛ «այն ամեն խոսքով, որ դուրս է գալիս Աստծո բերանից»: Քանզի մարդը կազմված է հոգուց և մարմնից. ինչպես որ մարմինն է ապրում նյութական Հացով, այնպես էլ հոգին՝ աննյութական խոսքով, բայց ոչ մարդկանց ունայն խոսքով, այլ նրանցով, որ Աստծուց են և կյանք են շնորհում մարդկանց: Որո՞նք են այդ խոսքերը. դրանք Աստծո՝ միայն Մովսեսի և մյուս մարգարեների հետ խոսածները չեն կամ Աստծո Բանի՝ այս աշխարհում խոսածները, այլև բոլոր Գրքերը, որ Աստծո պատվիրաններն են ուսուցանում մարդկանց, Աստծո խոսքերն են և մանավանդ Ավետարանի ինքնախոս խոսքերը: Դարձյալ ասում է, ոչ միայն զգալի Հացով կապրի երևելի մարդը, այլ ինձնով, որ Աստծո խոսքն եմ՝ միացած սրան, որ ոչ միայն իմ անձին կարող եմ կյանք տալ, այլև բոլոր մարդկանց, ովքեր հավատով և սրբությամբ են մոտենում ինձ (ս. Ներսես Շնորհալի):

Յուրաքանչյուր մարդկային միտք, յուրաքանչյուր մարդկային խոսք գորութուն է: Եվ եթե դա հավաստի է մարդկային մտքի և խոսքի համար, ապա մանավանդ հավաստի է Աստծո խոսքի՝ Քրիստոսի խոսքի համար:

Երբ մենք լսում ենք Քրիստոսի ավետարանական խոսքը՝ անուշաբույր, մեղմիկ ու քաղցրալուր. «Երանի՛ նրանց, որ սրտով մաքուր

են, որովհետև նրանք Աստծուն պիտի տեսնեն» (Մատթ. Ե 8), «Սովորեցե՛ք ինձնից, որ հեղ եմ և սրտով խոնարհ» (Մատթ. ԺԱ 29), բնավ չենք մոռանում, որ այդ հեղ խոսքը այն անըմբռնելի ու անսահման գորութունն է, որը խավարի անէութունից լուսեղեն կյանքի կոչեց ամենայն գոյավորը, բոլոր անթիվ աշխարհները, իրենց բազմազանության մեջ անհամար բոլոր բանական և ոչ բանական արարածներին:

Քրիստոսի խոսքը՝ զգեստավորված խոնարհ, զգայականորեն ընկալելի մարդկային խոսքի ձևի մեջ, որը կարող է արտահայտվել նույնիսկ գծագրական-տեսողական նշաններով՝ գրավոր կերպով, այն խոսքն է, որն իր խորքում, իր հիմքում մեծ, ամենակարող, ամենայնի Արարիչ Աստծո գորութունն է:

Խոսքի մասին հարկ է ասել այն, ինչ Աստվածաշնչում ասվում է իր՝ Աստծո մասին, այսինքն՝ Նա «ոչնչացնող կրակ» է, որին հողեղենները պետք է մոտենան մեծ ահով ու դողով (Եբր. ԺԲ 28-29):

«Խիստ ընտիր են Քո խոսքերը» (Սաղմ. ԺԺԸ 140), - ասում է սաղմոսերգուն:

Քրիստոսի խոսքը ամենախորհրդավոր խոսքն է. այն անմատչելի է, անըմբռնելի հանճարների համար, բայց միաժամանակ այնքան պարզ է, որ մատչելի է նույնիսկ մանուկներին:

Քրիստոսի խոսքը այնքան մոտ է մեզ, այնքան հասկանալի, բնականաբար խորապես հոգեհարազատ մեր մարդկային սրտին և, այդուհանդերձ, անկասկած անսահմանորեն գերիվեր է արարածի բնության գորութունից. այն աստվածային է, անհասանելի, գերբնական և, ինչպես ասում է Պողոս առաքյալը՝ «մարդկային չէ և մարդուց վերցված չէ» (տե՛ս Գաղատ. Ա 11-12):

Ազատ մարդուն ուղղված Քրիստոսի խոսքը հակիրճ է, անբուսդատ և միաժամանակ մարդուն ամենևին ոչ հատուկ անսահման իշխանությամբ օժտված, իբրև բացարձակ հեղինակության խոսք, իբրև բովանդակ կեցության ամենազոր Տիրոջ խոսք. «Երկինք ու երկիր պիտի անցնեն, բայց իմ խոսքերը չպիտի անցնեն» (Մատթ. ԻԳ 35):

Խոր հավատով ընկալված Քրիստոսի խոսքը առաջնորդում է մարդուն դեպի հավիտենական կյանք մի ճանապարհով, որում նա կհանդիպի շատ անսովոր, խորհրդավոր բաների: Այդ վսեմ ճանապարհին այն ամենն, ինչ մարդն իր կեցութեան ընթացքում կարող է վերապրել և ճանաչել, կբացվի նրան: Քրիստոսի խոսքը հասնում է խավարոչին անդունդի ծայրասահմաններին՝ ի հայտ բերելով ճշմարտության բազմաթիվ հատկանիշների բնութայունը, որոնք խավարում առինքնում են մարդուն:

Քրիստոսի խոսքը կրակ է, որ փորձում է այն ամենը, ինչ որ կա մարդու մեջ և առհասարակ աշխարհի կեցութեան մեջ, քանզի ինչպես վկայում է Պողոս առաքյալը. «Նրա առաջ չկա անտեսանելի արարած» (Եբր. Դ 13):

Քրիստոսի խոսքը հոգի է և կյանք, սիրո լրում և երկնային խնդրություն, Քրիստոսի խոսքը աստվածային ինքնագո լույսն է: Այն ներազդում է ոչ թե մակերեսային տրամաբանական բանականության, այլ մարդու սրտի խորքերի վրա: Եվ նա, ով ընդառաջ ելնելով նրան, անմնացորդ բացում է իր սրտի ամենախորին պարունակները, որ պատշաճ կերպով ընկալի այդ աստվածային լույսը, որպեսզի միաձուլվի նրա հետ, դառնում է աստվածաման: Կյանքով ընկալված Քրիստոսի խոսքը աստվածացնում է մարդուն (վարդապետ Սոֆրոնի):

Գ. ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՁԻ ԲԱՐԵՐԱՐ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ոսկուց ու շատ թանկագին քարերից ցանկալի են դրանք, նույնպես և քաղցր՝ մեղր խորսիկից պիելի: Եվ քանի որ Քո ծառան պահպանում է դրանք, Պահպանելու վարձը մեծ կլինի:

(Սաղմ. ԺԸ 11,12)

Գրքից ինչ-որ բան կարդալու: Հավանաբար նրանք կասեն մեզ, թե Ավետարանը դյուրացնում ու ամոքում է ամեն վիշտ, նվիրագործում ու հաստատում է մաքուր խնդրությունը, ինչպես բովի մեջ, փորձում, մաքրագործում ու վսեմացանում է զգայական ուրախությունը: Ավետարանն օժտված է նաև խորհրդավոր, մարդու քննող բանականության հայացքից սպրդող շնորհական գործությամբ, որը, անկախ մարդու հստակ գիտակցումից, ի զորու է վերականգնելու, կենդանացնելու, մխիթարելու և բուժելու: Այս գործությունը ելնում է Ավետարանի՝ Աստծո կենդանի, ազդու և հասող խոսքից: Այս գործությունն ի հայտ է գալիս այն ժամանակ, երբ մարդն ընկնում է ծանր կացության մեջ (օրինակ՝ երբ նրանից երես են թեքում երջանկությունը, ընկերներն ու հարազատները, արդարությունը, նրան լքում է այն ամենը, ինչի վրա կարող էր հույս դնել): Դիմելով Ավետարանին՝ նա այնտեղ գտնում է օգնություն, մխիթարություն և հանգստություն նեղությունների ծանրության տակ կքած իր հոգու համար: Այսպիսով, եթե դուք կարիքի, վշտի ու անձկության մեջ եք, եթե ձեզ հալածում են, նվաստացնում, վիրավորում, զրկում հասանելիքից, փութով դիմե՛ք Սուրբ Ավետարանին՝ փրկչարար համբերության շնորհական արիությունը ու ցանկալի մեծահոգությունը հավաստիորեն լցվելու համար: Ոչի՛նչ, եթե դժբախտություններն ու տրամոլությունն ասես դարձել են ձեր անբաժան ուղեկիցն ու մշտական վիճակը. այս դեպքում ևս Սուրբ Ավետարանից կստանաք այն, ինչը ձեր ծանր ու խավարամած կյան-

քը կղարձնի դյուրին ու լուսավոր: Սուրբ Ավետարանն իր հրաշալի կենարար գորուծյամբ իրական կղարձնի ձեզ համար Տիրոջ՝ Հրեաների հետ գրուցելիս ասած խոսքը. «Եկեք Ինձ մոտ բոլոր հոգնածներդ ու բեռնավորվածներդ, և ես ձեզ կհանգստացնեմ» (Մատթ. ԺԱ 28):

Սուրբ Ավետարանի էջերը տոգորված են աստվածային առանձնահատուկ գորուծյամբ, որը կարող է վերականգնել, մխիթարել, բուժել, կենդանացնել, բարելավել, վսեմացնել ու սրբազործել մարդուն: Ո՞վ այս գորուծյան կարիքը չունի: Բոլորն էլ անխտիր ունեն: Հետևաբար բոլորն էլ, առանց բացառության, պետք է լսեն կամ կարդան Սուրբ Ավետարանը⁴:

Սուրբ Սերաֆիմ Սարովսկին, որ ամեն շաբաթվա ընթացքում կարգում էր բոլոր Ավետարանները, Գործք առաքելոցը և առաքելական թղթերը, Սուրբ Գրքի ընթերցանության մասին այսպիսի խոսքեր ունի. «Սրանով ոչ միայն հոգիս, այլև մարմինս է երանանում ու ոգեղինանում: Սուրբ Գիրքն ընթերցելիս ես գրուցում եմ Տիրոջ հետ, հիշողությանս մեջ մտապահում եմ Նրա կյանքն ու չարչարանքները, զօրուգիչներ բարեբանում, փառաբանում եմ Նրան ու գոհանում Նրա բոլոր ողորմությունների համար, որ առատորեն շնորհվում են մարդկությանն ու ինձ՝ անարժանիս»:

Այնքան շոշափելի է ինձ համար շնորհի ներկայությունը Աստծո խոսքի մեջ, որ սիրտս հոգևոր ցնծություն է համակվում. ինձ նույնիսկ թվում է, թե կարդում եմ, և Աստծո շնորհը հեղվում է իմ մեջ (ս. Իոան Կրոնշտադտսկի):

Թեկուզ միայն ընթերցի՛ր Գիրքը: Եթե ոչինչ չհիշես էլ, միևնույն է, ընթերցանության ընթացքում օգուտ կստանաս (Ամբրոսի Օպտինսկի):

⁴ Նույն տեղում, էջ 17-18:

Մխիթարություն

«Ուրեմն, ինչ որ գրվեց, գրվեց, որ մենք սովորենք, որպեսզի համբերությունամբ և Գրքերի պարզևած մխիթարությունամբ հույսն ընդունենք»:

(Հռոմ. ԺԵ 4)

Լսե՛ք, աղաչո՛ւմ եմ ձեզ, բոլոր կանչվածներ՛րդ, ձեռք բերեք հոգու բժշկության Գրքերը: Եթե չեք կամենում բոլոր գրքերը, ձեռք բերեք գոնե Նոր Կտակարանը, Գործք առաքելոցը, Ավետարանը՝ մեր մշտական դաստիարակներին:

Թե վշտացել ես, կառչի՛ր դրանց՝ ինչպես բալասանով աուլեցուն անոթի, եթե գրկվել ես ինչ-որ բանից կամ մերձավորիդ մահը, կորուստն ես տեսել, այդտեղի՛ց մխիթարություն գտիր քո դժբախտության մեջ: Կամ, կառչելուց առավել, սրտիդ մեջ ընդունի՛ր և մտապահի՛ր...

Ո՛չ փառքի մեծությունը, ո՛չ իշխանությունը բարձրությունը, ո՛չ ընկերների ներկայությունը, ո՛չ էլ մարդկային որևէ այլ բան ի գորուչեն ամոքելու վիշտն այնպես, ինչպես Աստվածաշնչի ընթերցանությունը: Ինչո՞ւ:

Որովհետև սրանք երկրավոր և ժամանակավոր բաներ են, ուստի և նրանց սփոփանքն էլ է վաղանցիկ, իսկ Սուրբ Գրքի ընթերցանությունը գրույց է Աստծո հետ:

Սուրբ Գրքի չիմացությունն է բոլոր չարիքների (աղբյուրը):

Մենք պատերազմելու ենք գնում անգեն, հապա ինչպե՞ս պիտի փրկվենք:

Դյուրին է փրկվել Ս. Գրքով, իսկ առանց դրա անհնար է (ս. Հովհաննես Ոսկեբերան):

Խաղաղություն

«Քո օրենքը սիրողները մեծ խաղաղության մեջ են, և նրանց համար չկա գայթակղություն»:

Սաղմ. ճԺԸ 165

Անհնար է, որ հոգին խաղաղության մեջ հանգրվանի առանց զօրուգիչեր Տիրոջ օրենքը ուսանելու, քանզի այն գրված է Սուրբ Հոգու կողմից: Սուրբ Հոգին Գրքից անցնում է հոգու մեջ, և հոգին քաղցրությամբ ու բավականությամբ է լցվում ու այլևս չի ցանկանում սիրել երկրայինը, քանզի սերը երկրայինի նկատմամբ ամայացնում է հոգին: Իսկ նման վիճակում հոգին վհատվում է ու վայրենանում:

Տեսնելով, որ հոգին չի հաղորդակցվում Աստծո հետ, թշնամին սասանում է այն և, չհանդիպելով դիմադրության, նվաճում է միտքը՝ հոգին մի չար մտածումից մյուսին մղելով: Այդպիսով, հոգին ամբողջ օրն անցկացնում է այս թոհուրեոհի մեջ և ի զորու չի լինում հստակ հայել Աստծուն (Սիրուան Վանական): Եկե՛ք և հաղորդվե՛ք անգերազանցելի ու իր նմանը չունեցող իմաստությանը, սովորե՛ք Աստծո խոսքից, ճանաչե՛ք հավիտենական Թագավորին: Աստծո խոսքն իր զորությանը թափանցում է մեր հոգիներին մեջ: Օ՛, ինչպիսի՛ խաղաղության բանբեր է քեզ համար, մարտնչո՛ղ հոգի: Ինչպիսի՛ միջոց է՝ կրքերի անագորուլյն պոռթկումները սանձահարելու համար: Այս զորությունը մեզ չի դարձնում ո՛չ բանաստեղծ, ո՛չ իմաստուն, ո՛չ էլ անվանի հռետոր, այլ առաջնորդում է դեպի վեհ գաղափարներ, մեզ՝ մահկանացուներին, տանում անմահության՝ այսրաշխարհից ուղեկցելով մեզ անդրաշխարհ (ս. Հուստինոս Վկա): Եթե խոռվված ես, նախ և առաջ կարգա՛ Ավետարանը շշնջալով, որ ականջներդ լսեն, կարգա՛, թեկուզ և առանց հասկանալու: Սուրբ Հոգու խոսքը կհալածի հոգեկան խավարը, առավել ևս՝ թշնամականը (Ամբրոսի Օպտինսկի):

ՏԻՐՈՋ ԽՈՍՔԸ ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄ, ԻՄԱՍՏՆԱՑՆՈՒՄ ՈՒ ԼՈՒՍԱՎՈՐՈՒՄ Է ՀՈԳԻՆԵՐԸ

Տիրոջ օրենքն * անբիծ է և վերափոխում է հոգիները.

Տիրոջ վկայությունն ստույգ է և իմաստուն է դարձնում տհասներին:

Տիրոջ արդարությունն ուղիղ է և զվարճացնում է սրտերը.

Տիրոջ պատվիրանները լույս են և լույս են տալիս անքեղներին:

Տիրոջ երկյուղը սուրբ է և սուրբ է մնում հավիտյան:

Տիրոջ դատաստանները ճշմարիտ են և ինքնին՝ արդար :

Սաղմ. ԺԸ 8-10

Ոչինչ այնպես չի սնում հոգին և զորացնում միտքը, որքան Ս. Գրքի ընթերցանությունը: Դուք դրանից առավելագույն օգուտ կստանաք. կլինեք հաստատակամ, ազնիվ, բարեպաշտ, Քրիստոսի սիրով կկատարեք ձեր պարտականությունները և անցողիկը ավելի ցածր կհամարեք, քան ամենայն մարդկային միտք ու հասկացությունը գերազանցող խոստացյալ հավիտենական բարիքները (ս. Թեոն)

Փուլթաջանորեն կառչի՛ր Ս. Գրքին, և Գիրքը դուրս կքշի անմաքրությունները (այսինքն՝ պիղծ մտքերը) (ս. Անտոն Անապատական):

Ինչպես որ գիշերն ի զորու չէ կլանել երկնակամարում փայլող աստղերը, այդպես էլ, անշուշտ, երկրի չարությունը չի կարող խավարեցնել Ս. Գրքի հիմքին ամուր կառչած հավատացյալների հոգիները (Հուստին Պապ Զեֆիրին):

* Օրենքը միայն Աստծո պատվիրանների ամբողջությունը՝ Թորան չէ: Հրեաները Հին Կտակարանը անվանում են ըստ իրենց կողմից ընդունված գրքերի բովանդակության եռամաս բաժանման՝ Օրենք, Մարգարեներ և Գրվածքներ կամ հակիրճ՝ Օրենք: Սա փաստորեն փոխանունություն է, այսինքն՝ երբ մասով անվանում են ամբողջը, որը և նույնանում է բովանդակ Հինկտակարանյան հայտնությունը:

Չգիտեմ՝ արդյոք կարո՞ղ է նորոգվել միտքն այն մարդու, ով անտարբեր է Ս. Գրքի և հոգևոր գիտությունների մեջ վարժվելու նկատմամբ: Եթե այս վարժանքի միջոցով չնորոգվի էլ այս միտքը, որն այստեղ իր գիտական ճանաչողության սահմանների ընդլայնումն է փնտրում, ապա, համենայն դեպս, կնորոգվի այն միտքը, որն առաջնորդում է մեզ դեպի ազնվություն, մարդասիրություն, հավատ և կայունություն... Ով այսպես չի նորոգում իր միտքը, նա մոլորված է ու խաբված (Որոգիներս Ալեքսանդրացի):

Այնժամ, երբ միտքը ցրված է, աղոթքից առավել անձնատո՛ւր եղիր ընթերցանության, քանզի Սուրբ Գրքի ընթերցանությունն անաղարտ աղոթքի աղբյուրն է:

Եթե անգամ կարճ ժամանակով ընդհատվի Ս. Գրքի ընթերցանությունը, մարդը կբռնվի կրքերով (ս. Իսահակ Ասորի):

Աստծո պատվիրանների խորհրդով սուրբ գործությունները մաքրում են մեզ բոլոր աղտեղություններից և բնության խորհուրդներով ու աստվածային խոսքերով բերում են մեզ կատարյալ իմաստության (Եվագր Պոնտացի):

Դարձի՛ր Աստվածաշունչ Գրքերի ամենօրյա զրուցակիցը և նրանց հետ զրույցի միջոցով կհալածես օտար մտքերի հարձակումները: Ով Սուրբ Գրքերի մեջ վարժվելով՝ սրտում ժողովում է հոգևոր գիտության գանձերը, նա դյուրությամբ է իրենից վանում (օտար) մտքերը:

Հսկումի գիշերային ընթերցանության ժամանակ Աստվածաշունչ Գրքերը լսելիս քնով չխլացնենք մեր լսողությունը, ոչ էլ հոգին մտքերին գերության հանձնենք: Այլ Գրքի խայթոցով խոցենք (մեր) սրտերը, որ խոնարհվելով՝ համակվենք փրկության նկատմամբ նախանձախնդրությանը և խափանենք զագրելի անփութությունը (ս. Նեղոս Սինայեցի):

Լույս են սրբազան Գրքերը՝ Աստծուց մեզ պարգևված, և լույսի

ցուրբեր են արձակում մեր մտքերում ու լուսավորում՝ գրվածքների միջոցով հոգեղենը տեսնելու (ս. Դիոնիսիոս Արիսպագացի):

Աստծո խոսքը լույս է և հուր, քանզի սրբագործում է բնական մտքերը և այրում անբնականները, ինչպես նաև փարատում նրանց զգայական կյանքի խավարը, ովքեր պատվիրանապահությանը ձգտում են բաղձալի լավագույն կյանքին, և դատաստանի ու դատապարտության հրով պատժում է նրանց, ովքեր ինքնահավանքով, մարմնի սիրուն կառչում են կյանքի (զգայական կյանքի) այդ խավար գիշերին (ս. Մաքսիմ Խոստովանոց):

Սուրբ Գրքի ընթերցանությունը կարող է բավականաչափ լուսավորել ու հավաքել միտքը, քանզի աստվածաշնչյան Գրքերը Սուրբ Հոգու խոսքերն են և ըստ ամենայնի իմաստնացնում են ընթերցողներին...

Հոգևոր գործություն ստանալուց առաջ մի՛ կարգա ճշմարիտ հավատին խորթ գրքեր, քանզի դրանք լցված են խավարով և մթագնում են տկարների մտքերը (ս. Հովհաննես Կղեմաքոս):

Ինչպես որ աստղերի փայլվող բույլքն է լուսավորում երկինքը, այդպես էլ աստվածային խոսքերի ճշմարտությունն է, որ ինչպես ներսում դրված ճրագ, լուսավորում է մարդուն: Ուստի բոլորս էլ կրենք ճշմարտության միևնույն պատկերը, քանզի Տերը համախոհներին է տանը բնակեցնում (ս. Նեղոս Սինայեցի):

**Դ. ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՁԻ
ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՌԱՆՁՆԱԿԱՆ
ԱՍՏՎԱԾՊԱՇՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ***

«Թող Քրիստոսի խոսքը բնակվի ձեր մեջ առատապես, որ կատարյալ իմաստութեամբ ուսուցանեք և խրատեք միմյանց՝ սաղմոսներով, օրհներգություններով, հոգևոր երգերով և երախտագիտութեամբ օրհնելով ձեր սրտերում Աստծուն»:

(Կողոս. Գ 16)

Աստվածասիրությունը Գրքից է ծնվում մարդու մեջ: Աղոթքների և արտասուքների, պահքի և ողորմության, խոնարհության ու սիրո հանդեպ սերը Գրքից է ծագում մարդկանց մտքում: Արիության ու համբերության, հուսո և երկյուղի ու բոլոր բարեգործությունների պատճառը մեզանում Սուրբ Գիրքը մաքուր մտքով կարդալուց է: Նաև օրենքների, կանոնների և բոլոր բարեկարգությունների պատճառն ու հաստատությունն աշխարհում Գիրքն է:

Այլև մեռոնի, խաչի և Եկեղեցու օրհնությունը, քահանայական ձեռնադրությունը, թագավորական օծումը և քրիստոնեական Պատարագի բաշխումն ըստ Սուրբ Գրքի ենք կատարում: Նաև քրիստոնեական հավատքն ու մկրտությունը, օրինավոր ամուսնությունը, մահն ու կյանքը, հանդերձյալ կյանքի ծանոթությունը, երկնքի արքայության մասին տեղեկությունն ու աստվածճանաչողությունը և (ամեն ինչի) սկիզբն ու վախճանը մենք Գրքից ենք իմա-

* Աստվածպաշտություն ասելով հասկանում ենք եկեղեցում հոգևորականների ձեռամբ և ժողովրդի մասնակցությամբ մատուցվող սրբազան արարողությունների ու խորհրդակատարությունների ընդհանրական և պահքով, աղոթքով, ողորմությամբ ու բարեպաշտությամբ արտահայտվող հավատացյալի առանձնական կարգերը՝ ուղղված Աստծուն պաշտելուն ու Նրա ամենասուրբ կամքը կատարելուն: Առանձնական աստվածպաշտության մեջ մանավանդ կարևոր է Սուրբ Գրքի հանապազ ընթերցանությունը, որը հավատացյալի սրբազան պարտականությունն է, նրա բովանդակ հոգևոր կյանքի օրհնաբեր աղբյուրը:

նում: Եվ չկա որևէ հոգևոր գործառույթյուն կամ բարեկարգություն, որ առանց Գրքի լինի (Նոստրով Անձևացի):

Կատարյալ քրիստոնյայի բովանդակ կյանքը նման է սրբազան հանդեսի. նրա զոհաբերություններն աղոթքներն են, նրա աստվածպաշտությունը՝ Աստվածաշնչի ընթերցանությունը... Քաջատեղյակ լինելով Սուրբ Գրքին և ծերության մեջ էլ ընթերցելով այն, նա ապրում է՝ լիովին հնազանդվելով Ավետարանին... Նրա բովանդակ կյանքը ոչ այլ ինչ է, քան ուսում և գործեր՝ հիմնված Տիրոջ վարդապետության վրա (Կղեմես Աղեքսանդրացի):

ՄԱՍ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ա. ՀԱՎԱՏՔՈՎ ԿԱՐԴԱԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

«Ահա թե ինչու մենք շարունակ գոհություն ենք տալիս Աստծուն նրա համար, որ, մեզնից Աստծու խոսքի լուրն առնելով, այն ընդունեցիք ոչ որպես մարդկանց խոսք, այլ՝ ճշմարտապես, որպես Աստծու խոսք, որ ներգործում է նաև ձեր՝ հավատացյալ-ներիդ մեջ»

(Ա. Թեսալ. Բ 13)

Հավատքն ունի մեկ անուն, բայց երկու գորություն: Առաջինը դավանության հավատքն է՝ Սուրբ Երրորդության խոստովանությունը, որ յուրաքանչյուր անձ ստանում է Ավագանից: Երկրորդն այն հավատքն է, որ Սուրբ Գրքում գրված խոսքերը, որոնք Սուրբ Հոգին խոսեց մարգարեների, առաքյալների և Եկեղեցու վարդապետների բերանով, սուտ և առասպել չի համարում, այլ հավատում է, որ ճշմարիտ և ուղիղ են, որպես թե իր աչքերով է տեսնում այն ամենը, ինչ եղել է, պիտի լինի, և որ է (ս. Ներսես Շնորհալի):

Սուրբ Հոգու ներշնչանքով գրված Սուրբ Գիրքը կարող է հասկանալի լինել միայն Սուրբ Հոգու օգնականությամբ: Իսկ այդ շնորհին արժանանալու համար պետք է մանուկներին հատուկ դուրահավատ սիրտ ունենալ: Հիշենք Փրկչի խոսքերը. «Գոհություն եմ հայտնում Քեզ, Հայր, Տեր երկնքի ու երկրի, որ ծածկեցիր այս բանը (Երկնքի արքայության խորհուրդները) իմաստուններից և գիտուններից ու հայտնեցիր մանուկներին» (Մատթ. ԺԱ 20): Հետևաբար մանկական վստահությամբ ընթերցենք Աստծո խոսքը, իբրև երկնային Հոր՝ մեզ հասցեագրված ուղերձ:

Մեծ տարբերություն կա Աստծո խոսքի տառացի իմաստը սեփական մտքով հասկանալու և այն իբրև ճշմարտություն ընդունելու կամ հավատի շուրթերով ճաշակելու և սրտում ընդունելու միջև: Ինչպես որ համոտեցված սնունդը հաճելի է քիմքին ու սնուցում է մարմինը, այդպես էլ հավատով ճաշակված Աստծո խոսքն է ուրախացնում ու սնում հոգու կյանքը. «Ճաշակեցե՛ք և տեսե՛ք, թե որքան քաղցր է Տերը» (Սաղմ. ԼԳ 9), - բացականչում է սաղմոսերգուն, ում համար «Տիրոջ դատաստանները» քաղցր են «մեղրից ու խորսխից ավելի» (Սաղմ. ԺԸ 11):

Մեծ տարբերություն կա Աստծո խոսքն իբրև ճշմարտություն ընդունելու և Աստծո խոսքին հավատալու միջև: Կարգալով հարավային պտուղների նկարագրությունները՝ մենք իմանում ենք, թե ինչպիսին է դրանց տեսքը և համր, չենք կասկածում դրանց գոյությունը, սակայն որքա՛ն մեծ է տարբերությունը, երբ ճաշակում ենք դրանք: Ի՛նչ հաճելի, թարմացնող ու կենարար զգացողությամբ ենք համակվում: Այսպիսին է Սուրբ Գրքի խոսքի ներգործությունը, երբ հավատով ենք ընթերցում:

Աստվածաշունչը սիրող յուրաքանչյուր ոք գիտի այս բանը: Երբեմն ընթերցվում են տողեր և էջեր, բայց սիրտը սառն է մնում: Հանկարծ ինչ-որ խոսքի հանդիպելիս սիրտն ասես հալչում է, ինչպես սառույցն՝ արեգակի ճառագայթներից, հոգին լցվում է խաղաղությամբ ու խնդությամբ. այն խանդաղատվում է, ցնծում ու գոհանում կամ սարսափահար է լինում ու խոնարհվում. հոգին հաստատ որոշում է կայացրել, նա աղոթում է: Խաղաղությունը կրկին հանգրվանել է նրա մեջ, հոգին ճաշակել է Աստծո խոսքը⁵:

⁵ Նույն տեղում, էջ 11:

Բ. ՀԱՍԿԱՆԱԼՈՎ ԸՆԹԵՐՑԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

«Իմաստո՛ւն դարձրու ինձ, որ քննեմ Քո օրենքը
և ամբողջ սրտովս պահպանեմ այն»
(Սաղմոս ճԺԸ 34)

Եվ արդ, պատվենք Սուրբ Գիրքը ընթերցանությամբ, որը պատճառն է մեր բոլոր բարեխաղությունների, սիրով փափագենք Սուրբ Գրքի ուսումնասիրությունը և ընթերցելիս հոգանք երկու բանի մասին. նախ՝ որ հասկանանք ընթերցվածը, և երկրորդ՝ որ մտքում անմոռաց պահենք, մանավանդ գործով կատարենք և օրենքը կատարող լինենք, որ թեթևամտությամբ չգրկվենք մեծագույն բարիքներից (Նոսրով Անձևացի):

Թերևս Գրքերից արտագրություններ անել կարելի է, բայց պետք է յուրացնել: Կարդալ այն, ինչը հասկանալի է: Պետք է քիչ կարդալ, բայց հասկանալով (Ամբրոսի Օպտինսկի):

Երբ ձեռնամուխ լինես աստվածային Գրքերը ընթերցելու և իմանալու խոսքերի գորությունը, աղաչո՛ւմ եմ, ուշադրություն դարձրու, որ ոչ մի տառ չվրիպի քո մտքից: Բոլոր գրվածքները երկնավոր իմաստություն են պարունակում և ծնում են իմաստուն մտքերի հոգևոր խոսքեր, (որոնք) ամուլ են չհասկացողների համար, իսկ հասկացողների համար՝ բազմուսույց: Այդպես էլ յուրաքանչյուր միտք լսելիս. ով ճիշտ է հասկանում, նրա մտքի ճաշակելիքն անուշանում է (Մամբրե Վերծանող):

Ս. Աթանասը Անտոն Անապատականի մասին խոսելիս ընդգծում է այն ճշմարտությունը, որ նա «այնքան ուշադիր էր Աստվածաշնչի ընթերցանությունը, որ նրանում գրված ոչ մեկ խոսք գետին չէր ընկնում, այլ հիշում էր ամբողջը, և հիշողությունը գրավում էր Գրքերի տեղը» («Աբբա՛, մի խոսք ասա՛ ինձ»):

Հետամո՛ւտ եղիր հասու լինելու սուրբգրային յուրաքանչյուր բառի իմաստին, որ հասնես սուրբ մարգարեների և առաքյալների մտքերի խորքերին ու մեծ ստուգություններով հասկանաս դրանք: Իրենց կյանքում աստվածային շնորհով դեպի լույս առաջնորդվողները միշտ զգում են, որ ասես մտավոր ինչ-որ ճաճանչ է անցնում տողերի վրայով՝ գիտակցություն համար մերկ բառերը զանազանելով հոգևոր գիտությունը արտահայտված խոր մտքերից :

Եթե մեկը կարդում է բազմիմաստ համարներ՝ չխորանալով դրանց իմաստի մեջ, ապա սիրտն էլ է մնում աղքատ, անհաղորդ, և նրա մեջ մարում է սուրբ գորությունը, որն հոգու հրաշալի ընկալման դեպքում սրտին քաղցրություն է պատճառում (ս. Իսահակ Ասորի):

Ընթերցողներն առանց որևէ դժվարության հասկանում են աշխարհիկ գրքերը, սակայն աստվածային ու փրկագործական Գրքերը ոչ ոք չի կարող ինքնուրույն հասկանալ կամ ընկալել առանց Սուրբ Հոգու օգնության (Սիմեոն Նոր Աստվածաբան):

Շնորհ տուր, Տե՛ր, որ մենք բոլորս կատարենք ավետարանական այս պատվիրանը. «Քննեցե՛ք Գրքերը» (Որդիինես Ալեքսանդրացի):

Աստվածաշունչը վերլնթերցանության գիրք է

Աստվածաշունչն ընթերցելիս, երբ անհասկանալի մտքի ենք հանդիպում, չպետք է կանգ առնենք դրա վրա. կհասկանանք հետո՝ երկրորդ անգամ ընթերցելիս: Առհասարակ օգտակար է միևնույն բանը հաճախ վերլնթերցելը: Այսպես՝ Պողոս առաքյալի որևէ թուղթն ընթերցելուց հետո անմիջապես կարդանք երկրորդ, երրորդ անգամ: Մի հեղինակ ասում է. «Երբ ամբողջ գրվածքն ընթերցվել է, և բոլոր մանրամասնությունները ձուլվել են մի կուռ ամբողջության մեջ, անհրաժեշտ է կարդալ երկրորդ անգամ, որպեսզի այդ նեղաշնակ ամբողջու-

թյան լույսի ներքո հասկանալի դառնան մանրամասները, որ նրա կազմի մեջ են մտնում՝ իբրև բաղկացուցիչ մասեր»։ Նմանօրինակ կրկնողական ընթերցանության դեպքում ոչ միայն հասկանալի է դառնում մինչ այդ անհասկանալին, այլև արդեն մի անգամ հասկացված խոսքերի մեջ ջանասեր ընթերցողը ամեն անգամ նոր մտքեր է բացահայտում, որոնք ընդլայնում ու խորացնում են նրա ըմբռնումը՝ ուրախություն պատճառելով սրտին։ Այդժամ աստվածային յուրաքանչյուր խոսք իրավամբ սերմ է դառնում, որից, հավատի աչքերով ուշադրութայամբ քննելիս, միշտ աճում են ցողուններ, ծաղիկներ և նոր մտքերի պտուղներ։ Այնպես որ, ինչքան շատ ենք ընթերցում Սուրբ Գրքի որևէ հատված, այդքան նորանոր բաներ ենք գտնում նրանում. նրա բովանդակությունն աստիճանաբար ընդլայնվում է մինչև անսահմանություն՝ իր մեջ ի հայտ բերելով Աստծո խոսքի հատկանիշը, որը նույնքան հավերժ ու անսահման է, որքան Նա, Ումից այն բխել է⁶։

Գ. ԽՈՎՈՒՄ
ԵՎ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹՅՈՒՆ
ԿԱՐԴԱՅԱԾԻ ՇՈՒՐՋ

«Այս օրենքների Գիրքը քո շուրթերից չհեռացնես, այլ գիշեր-ցերեկ դրա մասին մտածիր, որ գիտենաս կատարել դրա մեջ բոլոր գրվածները. այն ժամանակ հաջողակ կլինես, ուղիղ ճանապարհով կընթանաս և խելամտորեն կգործես»

(Հեսու Ա 8)։

«Երանելի է այն մարդը, ով ամբարիշտների խորհուրդով չի գնում, մեղավորների ճանապարհի մեջ չի կանգնում և ժանտերի աթոռին չի նստում» (Սաղմ. Ա 1), այսինքն՝ քննում է Աստծո օրենքը՝ ոչ թե իմանալու՝ ճշմարիտ են կամ իրեն հաճելի, այլ տեսնելու, թե Աստված դրանով ինչ է հրամայում անել կամ չանել։ Եվ որպեսզի ցույց տա, թե պետք

է հարատևել այդ բանում, ավելացնում է. «գիշեր-ցերեկ»։ Այսինքն՝ միշտ պետք է խորհի կամ էլ, երբ հարկ լինի, ցերեկ թե գիշեր, «տանը նստելիս թե ճանապարհ գնալիս, պառկելիս թե վեր կենալիս», ինչպես ասվում է Բ Օրենք 2 6-7- ում։ Օրինակ՝ մի բան անելիս կամ ձեռնարկելիս նախ մտածի՝ արդյո՞ք Աստծո օրենքներին համապատասխանում է այն, ինչ անում է, թե՞ հակառակ է դրանց։ Նույնպես և գիշերը։

Ոչ միայն այսչափ, այլև օրվա ընթացքում բազում անգամ քննում է, թե Տերն ինչ է հրամայում, որպեսզի ըստ այնմ կարգավորենք մեր կյանքն ու գործերը։ Այլև քննում է բաղդատություններ, այսինքն՝ համեմատելով իր գործերն ու կյանքը Աստծո օրենքների՝ իբրև տիպարի կամ էլ կյանքի փորձաքարի հետ, որ տեսնի՝ համահունչ էն էն միմյանց, իսկ եթե ոչ, ապա ջանա համաձայնեցնել (իր վարքը օրենքի հետ)։

Այս մտածությունը կամ խորհրդածությունը խիտերի ու տրամուկությունների հալիչ է, առաքինություններ աճեցնող ու անարատ վարքի տիպար։ Բանն այն է, որ Տիրոջ օրենքների քննությունն ու նրանց մասին խորհրդածությունը նման են ջրի, իսկ ախտն ու տրամուկությունը՝ դառն աղի. ինչպես որ աղն է ջրին հալվելիս հալչում, այդպես էլ ախտն ու տրամուկությունն են հալչում օրենքի շուրջ խորհրդածությանն հալվելիս։ Ասացի, որ նաև տիպար են, որովհետև պատվիրանների քննությունը նման է բարի վարքի և կյանքի անարատության նախանկարի (նախատիպ օրինակի), ըստ որի էլ կառուցվում է մարդու բարի ու աստվածահաճո կենցաղավարությունը։ Ուստի նրանք, ովքեր կամենում են ապրել ըստ Աստծո (օրենքի), պետք է այս մտահոգությունն ունենան ու այսպես գործեն։ Այդպես էին անում սուրբերը, և այդպես են անում Աստծո ծառաները. այդպես գործելով՝ նրանք իմաստնանում ու երջանկանում են, քանզի նմանօրինակ մտածությունն աճեցնում է հոգևոր կյանքը...

Իսկ նրանք, ովքեր անհոգ են ընթերցելու և խորհելու նկատմամբ, չեն կարող աճել առաքինություններով ու առաջնորդվել ըստ Աստծո օրենքների։ Եթե նրանք, ովքեր միշտ խորհում ու քննում են, բազմիցս

⁶ Նույն տեղում, էջ 20-21։

են վրիպում, ապա որքան առավել կվրիպեն նրանք, ովքեր անփուլթ են, քանզի եթե չենք հետևում այդ խորհուրդներին, ապա **«եղծանելի մարմինը ծանրացնում է հոգին, և հողեղեն այս հարկը բազմահոգ է դարձնում միտքը»** (Իմաստ. Թ 15) (Միքայել վրդ. Չամչյանց):

Մովսեսն հրամայում է խոկալ Աստծո օրենքների շուրջ տանը նստելիս, ճանապարհ գնալիս, պառկելիս ու վեր կենալիս, գրել դրանք տների մուտքին ու դռների վրա, **«որ մնան,~ ասում է,~ անշարժ քո աչքերի առջև»** (Բ Ծրենք Զ 8):

Դավիթը Սաղմոսարանում ասում է. **«Աստծո օրենքների շուրջ գիշեր-ցերեկ խորհող մարդը նման է ծառի, որ տնկված է ջրերի հոսանքների վրա, որն իր պտուղը ժամանակին է տալիս, և նրա տերևը չի թափվում»** (տե՛ս Սաղմ. Ա 2-3):

Քանզի ո՞ր ջուրը կարող է այնպիսի տնկիներ աճեցնել, պտղաբեր ու տերևաշատ դարձնել դրանք, ինչպես սուրբգրային ընթերցվածքները՝ միտքը: Կամ ո՞ր անձրևը կարող է այնպես սնել բույսերն ու փարթամացնել ճյուղերը, ինչպես սուրբգրային գիտությունը՝ աստվածասեր հոգին:

Տեսնո՞ւմ ես՝ ինչպես հոգաց Քրիստոս թե՛ անձամբ, թե՛ առաքյալների ու մարգարեների միջոցով հորդորելու մեզ՝ կրթվել և աճել Սուրբ Գրքի ընթերցվածքներով: Հարատև պարապել և գիշեր-ցերեկ տքնել ու նույն բանում ջանալ, միշտ խոկալ ու (ընթերցանությունն) իր հոգևոր կերակուրն ու ջուրը համարել (Սարգիս Շնորհալի):

Սուրբ Գրոց հոգևոր խրատները տալիս են ճշմարիտ վարքի իմացություն և հորդորում են մեզ դեպի հոգևոր կարգը: Քանզի երբ մարդ նյութական բաներ է խորհում, նմանապես և մարմնավոր հիշողություններով աղտեղի շարժումներ է ունենում, որոնք պղտորում են միտքն ու մարմնի զգայարանները: Իսկ եթե հոգևոր սրբությունների մասին է մտորում, Սուրբ Հոգու ազդեցությամբ հոգևոր վարքի մասին է խորհում և ջանում առաքինության գործեր կատարել (ս. Գրիգոր Լուսավորիչ):

Պետք է Գրքերը կարգալ առավոտյան՝ աշխատանքից առաջ, մոտ քառորդ ժամ, ապա ամբողջ օրը ծամծամել կարդացածը, ինչպես ոչխարն է որոճում (Ամբրոսի Օպտինսկի):

Ամեն հոգս ու երկրային մտածում մերժելուն համեմատ պետք է ըստ ամենայնի ջանալ փուլթեռանդորեն և նույնիսկ անդադրում գբաղվել Սուրբ Գրքի ընթերցանություն, մինչև որ հարատև ընթերցանությունը համակի հոգիդ... Այս խորհրդածություն օգուտը երկակի է. նախ՝ հոգին կլանվում է ընթերցանությամբ ու խորհրդածությամբ: Երկրորդ՝ այն, ինչ հաճախակի կրկնություն (երբ փորձում ենք յուրացնել հիշողություն) չենք կարողացել հասկանալ մեր՝ այդ ժամանակ գբաղված մտքով, հետո, բոլոր գործերից ու հոգսերից ազատվելով և հատկապես գիշերային լուռության մեջ խորհրդածելով, ավելի լավ ենք հասկանում, այնպես որ հանգստանալիս և նույնիսկ խորը քուն մտնելիս բացահայտվում է ամենածածուկ իմաստի ընկալումը, որը մենք դուրսն ինչ իսկ չէինք հասկացել արթմնի (ս. Իոան Կասիան):

Զբաղվե՛ր Գրքի ընթերցանությամբ, և երբ դառնաս աղոթքին և քո գործին, ապա աշխարհում տեսածիդ ու լսածիդ փոխարեն կխորհրդածես Սուրբ Գրքերից ընթերցված հատվածների մասին: Դրանով մոռացության կմատնվեն աշխարհային հիշողությունները. այդպիսով՝ միտքը մաքրության մեջ կհաստատվի: Ընթերցանությունն օգնում է հոգուն, երբ վերջինս աղոթքի է կանգնում. ընթերցանությունը հոգին լուսավորվում է, որպեսզի առանց ծուլանալու և այլայլվելու հանապազ աղոթի:

Եթե կամենում ես, որ Սուրբ Գրքի ընթերցանությունն հաճելի լինի և իմաստով հասկանալի, մի կողմ դիր (ընթերցածիդ) չափն ու քանակը, և թող միտքը խորամուխ լինի Հոգու խոսքերի մեջ, մինչև որ հոգիդ զարմանա Աստծո փրկագործության առջև, ու խորունկ խորհրդածության միջոցով ձգտի բարեբանության կամ հոգեշահ տիրության (ս. Իսահակ Ասորի):

Սուրբ Գիրքը վերցնելիս մի՛ ձգտիր միմիայն ընթերցել թերթ թերթի հետևից, այլ խորհրդածելով՝ թափանցիր յուրաքանչյուր բառի մեջ: Կանգ առ այն բառերի վրա, որոնք դրդում են քեզ խորասուզվել անձիդ մեջ կամ ապաշխարության պատճառ են դառնում, կամ էլ հոգևոր խնդությամբ ու սիրով համակում են սիրտդ: Այդ Աստված է մոտենում քեզ, բաց սրտով խոնարհաբար ընդունի՛ր Նրան այնպես, ինչպես Ինքն է կամենում, որ հաղորդվես Իր հետ (ս. Նիկողիմ Սվյատոգորեց):

Անապատի վանականները Աստվածաշունչն ընթերցում էին օր ու գիշեր, և վանական զգեստ չէր ստանում, ով անգիր չէր իմանում առնվազն Ավետարաններն ու Սաղմոսները: Ընթերցանությունը անգիր սովորած ամբողջական հատվածների մտովին ծամումը, նրանց շուրջ խորհրդածությունը (պահպանելու համար Խոսքն իրենց սրտում), լուսությունը, որ հնարավորություն էր ստեղծում ունկնդրելու Հոգուն, միայնությունը, որ ազատում էր նրանց իրենց սեփական եսից և աշխարհային ցանկություններից, դարձնում էին այս աբբաներին մարդիկ լի Աստվածաշնչով («Աբբա՛, մի խոսք ասա՛ ինձ»):

Դ. ՍՈՒՐԲ ԳԻՐԳԸ ՀԱՐԱՏԵՎ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅԱՄԲ ՍԵՐՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

«Այս խոսքերն ի պահ դրեք ձեր մտքում ու ձեր հոգում: Դրանք որպես նշան կապեցե՛ք ձեր ձեռքերին, որ մշտապես մնան ձեր աչքերի առջև: Դուք սովորեցրե՛ք դրանք ձեր որդիներին և դրանց մասին խոսեցեք տանը նստելիս ու ճանապարհ գնալիս, պառկելիս ու վեր կենալիս: Դրանք գրեցե՛ք ձեր տների մուտքերին ու դռների վրա, որ ձեր կյանքը երկար լինի»

(Բ Օրենք ԺԱ 18-21, տե՛ս նաև Բ Օրենք Զ 6-9, ԹՎեր ԺԵ 39-40, Հեսու Ա 8, Առակ. Զ 21-23):

Ամեն օր ընթերցելով Աստվածաշունչը՝ մարդը մտնում է նրա ճշմարտությունների ծիրի մեջ, հարազատանում դրանց ու դարձնում ամեն ինչի մասին իր դատողությունների հենակետը, և, ի վերջո, նրանում ձևավորվում է սուրբգրային ոգուն համապատասխան տրամադրություն. «Ո՞վ է հիշում Աստծո խոսքը և չի շտկվում, - հարցնում է ս. Եփրեմ Ասորին և պատասխանում. -միայն թույլ ու թշվառ մարդը»:

«Աստվածաշնչի անդադրում ուսումնասիրությունը,- կարդում ենք ս. Եփրեմ Ասորու մոտ,- լույս է հոգու համար, քանզի հոգուն հիշեցնում է այն մասին, որ զգուշանա կրքերից, հարատևի առ Աստված սիրո և անաղարտ աղոթքի մեջ, այն նաև ցույց է տալիս սրբերի հետքերով ընթացող խաղաղ ճանապարհը»:

«Աստվածաշնչի վրա մի հայացքն իսկ ինքնին ետ է պահում մեզ մեղքից,- ասում է ս. Հովհաննես Ոսկեբերանը: Եթե նույնիսկ համարձակվենք և օրինազանց լինենք, պղծենք ինքներս մեզ և ապա, տուն վերադառնալով, տեսնենք Ս. Գիրքը, խղճմտանքը մեզ առավել կղատապարտի: Եթե այս բանին միանա նաև մեծ ուշադրությամբ ընթերցանությունը, այդժամ հոգին, որն ասես դեզերում է սուրբ վայրերում, կմաքրագործվի ու կբարեկամվի, քանզի Գրքերի միջոցով մեզ հետ խոսում է Ինքը՝ Աստված՝»:

Արեգակը ծագելիս թող քեզ գտնի Սուրբ Գիրքը ձեռքիդ (Եվագր Պոնտացի):

Մարդու բնությունը կրող է խրատի ու օրենքների. թեև բնականից նույնն ունի, սակայն սրա մեջ ևս վարժամբ է առաջադիմում: Առանց վարժման մարդիկ դժվարությամբ են կարողանում ճշմարիտ վարք ձեռք բերել (Ներսես Լամբրոնացի):

Եթե քննես Գրվածքները, միշտ նախանձախնդրորեն սովորես դրանցից և ձգտես գործել դրանց համաձայն, ապա քո ճանապարհին կհայտնվի Հիսուսը և կմեկնի Գիրքը, այնպես որ դու էլ կբացականաս. «Մեր սրտերն էլ մի՞թե չէին ճմլվում մեր մեջ, մինչ Նա ճանապարհին խոսում էր մեզ հետ, և ինչպե՛ս էր մեզ բացատրում Գրքերը» (Ղուկ. ԻԳ 32): Նա մոտ է նրանց, ովքեր միշտ հիշում են Նրան և գօրուգիչեր քննում Նրա պատվիրանները (Որոգիքնես Ալեքսանդրացի):

Ուժերիդ չափով պարտադրիր քեզ ըստ կարելիության հաճախ ընթերցել Աստվածաշունչը, որ ի մի բերի մտքերդ, որոնք ցրել էր թշնամին՝ իր խաբեպատիր հնարքներով չար խորհուրդներ ներշնչելով:

Աստվածաշունչ Մատյանի գրքերի ընթերցանությունը կարգի է բերում ցրված միտքը և աստվածգիտություն պարգևում: Ուստի ջանասե՛ր եղիր ու վարժի՛ր անձդ ընթերցանությամբ ու աղոթքով, որպեսզի միտքդ լուսավորվի (ս. Եփրեմ Ասորի):

Ինչպես գեղանկարիչները, որևէ նկար արտանկարելիս ուշադրությամբ գննելով այն, ջանում են նրա գծերը փոխանցել իրենց ստեղծագործությունը, այդպես էլ առաքինության բոլոր մասերի մեջ նախանձախնդրորեն կատարելություն տենչացող պետք է ամեն առիթով ուշադրությամբ գննի (աստվածաշնչյան) սուրբերի՝ իբրև շարժիչ և գործող արձանների վարքը և, ընդօրինակելով ինչ որ բարի է, յուրացնի դրանք (ս. Բարսեղ Կեսարացի):

⁷ Նույն տեղում, էջ 7:

Սուրբ Հայրերը, կատարելապես ընթերցելով Սուրբ Գիրքը, այնուհետև իրենց խոսքերով ու գործերով հոժարությամբ նմանվում էին իրենց սկզբնատիպին՝ Աստծուն: Եվ կերտվում էին աստվածային այդ հիմքի վրա բարվոք շինություն, այսինքն՝ ընտիր առաքինությամբ, որի գլուխն է Ինքը՝ Քրիստոս (Հարանց վարք):

Հարկ է ավետարանական պատգամներն ուսումնասիրել այնպես, որ դառնան գիտակցության սեփականությունն ու փաստը. միայն այդ ժամանակ է հնարավոր նրանց ճշգրիտ և մշտական կատարումը, այնպես, ինչպես Տերն է պահանջում (ս. Իգնատի Ստավրոպոլսկի):

Աշխատիր մտքով ու սրտով այնպես յուրացնել Ավետարանը, որ միտքդ ասես լողա նրանում, ապրի նրանով. այդժամ և գործերդ շահեկանորեն ավետարանական կդառնան: Այդ բանին կարելի է հասնել Ավետարանի հարատև երկյուղալից ընթերցանությամբ և ուսումնասիրությամբ:

Ս. Պախոմիոս Մեծը՝ հռչակավոր հին Հայրերից մեկը, անգիր գիտեր Ավետարանը և Աստծո հայտնությունը անվերապահորեն պարտավորեցնում էր սերտել այն: Այդպիսով, Ավետարանը ուղեկցում էր նրանց ամենուր, միշտ առաջնորդում էր նրանց:

Ինչո՞ւ քրիստոնյա դաստիարակները այսօր էլ անմեղ երեխաների հիշողությունը չզարգարեն Ավետարանով փոխանակ աղտոտելու այն եզոպոսի առակներով ու այլ ոչնչություններով (ս. Իգնատի Բյուզանցանիով):

Հնում շատ քրիստոնյաներ անգիր գիտեին Աստվածաշունչ Մատյանի գրքերի մեծ մասը: Օրինակ՝ պաղեստինյան նահատակներից մեկը՝ կույր Հովհաննեսը: Եվսերիոս պատմիչը նրա մասին գրում է. «Սրբազան Գրքերը ոչ թե մագաղաթի ու թղթի վրա էին գրված, որոնք բոլորն էլ ժամանակի ընթացքում մաշվում են, այլ նրա լուսավոր հոգում և մաքուր մտքում, այնպես որ նա, երբ կամենում էր, անգիր հատվածներ էր ասում Մովսեսի և մարգարեների, կամ էլ պատմական գրքերից, Ավետարանից կամ Գործք առաքելոցից»:

Ե. ՄԻՆՉԼ ԵՐԲ ՔՐԻՍՏՈՆՅԱՆ ՊԵՏՔ Է ԸՆԹԵՐՑԻ ՍՈՒՐԲ ԳԻՐՔԸ

«Նրանով է, որ դուք էլ լսեցիք ճշմարտութեան խոսքը՝ ձեր փրկութեան Ավետարանը, որին հավատալով կնքվեցիք խոստացված Սուրբ Հոգով, որ մեր ժառանգութեան առհավատչայան է մինչև այն օրը, երբ կատարելապես կտիրանաք փրկութեանը՝ ի գովութեան նրա փառքի»

(Եփես. Ա 13,14):

Քանի դեռ մարդը չի ընդունել Մխիթարչին, Սուրբ Գրքերի կարիքն ունի, որպեսզի բարու մտապահումը դրոշմվի նրա մտքում, հարատև ընթերցանությունը նրա մեջ նորոգվի ձգտումն առ բարին, և նա պահպանի հոգին մեղսալից ճանապարհների աննկատ որոգայթներից, մինչև մոլորությունները փարատող Հոգու գորությունները ստանալը... Իսկ երբ Հոգու գորությունն իջնի մարդու հոգեկան գորություն վրա, այնժամ Գրքի օրենքի փոխարեն նրա սրտում կարմատավորվեն Հոգու պատվիրանները, և նա զաղտնաբար կսովորի Հոգուց և զգայական ձեռնարկի կարիք չի ունենա (ս. Իսահակ Ասորի):

Զ. ԱՍՏԾՈՒ ԽՈՍՔԸ ՊԱՀԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

«Ահա թե ինչու, դեռ գեցելով ամենայն աղտեղություն և չարիքի ավելցուկ, հեղութեամբ ընդունեցե՛ք ձեր մեջ սերմանված խոսքը, որ կարող է փրկել ձեր հոգիները: Խոսքը կատարողներ եղեք, այլ ոչ թե միայն լսողներ համարեցեք դուք ձեզ, քանի որ եթե մեկը միայն խոսքը լսող է և ոչ կատարող, նա նման է մի մարդու, որ հայելու մեջ ակնապիշ նայում է իր դեմքին: Նայելով՝ տեսնում է ինքն իրեն, սակայն անցնում գնում է և անմիջապես մոռանում, թե ինչպիսին էր ինքը: Իսկ ով աչքերը հառած նայում է ազատության կատարյալ օրենքին և դրա մեջ էլ հարատևում, նա լսում է, չի մոռանում, այլ կատարում է այն, այդպիսի մեկը իր արածի մեջ երանություն կգտնի»

(Հակոբ Ա 21-25)

Անօգուտ է Աստծո խոսքը առանց գործերի կարգավր կամ լսելը: Քրիստոսը երանի է տալիս ոչ թե նրանց, ովքեր լսում են Աստծո խոսքը, այլ նրանց, ովքեր լսում են ու պահում: «Երանի՛ նրանց, որ լսում են Աստծո խոսքը և պահում» (Ղուկ. ԺԱ 28): Ի՞նչ օգուտ այն ցանկած սերմից, որը պտուղ չի տալիս: Ոչ մի: Ո՞րն է սննդի օգուտը ստամոքսին, եթե այն ավիշի ու արյան չի փոխակերպվում: Միանգամայն անօգուտ է այդպիսի սնունդը: Այդպես է նաև Աստծո խոսքի՝ աստվածային սերմի պարագայում, որն օգտավետ չէ, եթե լսողները չեն վերափոխվում: Ինչպես որ մարմինն է հյուսվում և մահանում, երբ ստամոքսը, սնունդ ընդունելով, չի մարսում և ավիշի ու արյան չի փոխակերպում այն, այդպես էլ հոգին, որը թեպետ լսում է Աստծո խոսքը, որ հոգևոր սնունդ է, բայց ավիշի ու արյան չի փոխակերպում, այսինքն՝ հոգևոր առումով չի գորացնում լսած խոսքը, ուժասպառ է լինում ու կործանվում: Այս պատահում է մարդուն այն ժամանակ, երբ նա Աստծո խոսքը լսելով՝ դրա համեմատ չի շտկում իր վարքը, չի դառնում Աստծուն, ի սրտե չի ապաշխարում, մեղքերից չի հրաժարվում և իր սրտում հոգևոր մխիթարություն չի գտնում:

Աստծո խոսքը մեզ հենց այն բանի համար է շնորհվել, որ մենք, լսելով այն, ուղղենք ինքներս մեզ ըստ Նրա խրատի: Իսկ եթե այդպես չանենք, այն մեզ ոչ մի օգուտ չի տա: Ծիշտ այնպես, ինչպես հիվանդը չի ապաքինվի, եթե չկամենա համապատասխան բուժում ստանալ, այդպես էլ մեր հոգևոր ախտերը բուժելու համար Աստծուց շնորհված խոսքը, ինչպես վերը նշեցինք, անօգուտ կլինի, եթե դրանով չբուժենք մեր ախտերը: Ինչպես անօգուտ է վարպետի հմտությունը, եթե այն չի գործադրվում (նա անպայման կաղքատանա), այդպես էլ Սուրբ Գրքի քաջատեղյակությունն ու Տիրոջ կամքի իմացությունը չափ չեն, եթե Աստծո խոսքի ու Նրա կամքի համաձայն չջանանք ուղղել մեր վարքը (ս. Տիտոս Զադոնսկի):

Երբ կարդում ես աստվածային Գրությունների խոսքերը, նախ

աղոթի՛ր Աստծուն, որ բացի սրտիդ աչքերը, որպեսզի չբավարարվես գրված բառերը կրկնելով, այլ կարողանաս նաև գործադրել դրանք երկյուղով. թերևս քո իսկ դատապարտությունն համարես ընթերցում Աստվածաշնչի կենարար խոսքերը (ս. Հովհաննես Ոսկեբերան):

Մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի բոլոր գործերն ու խոսքերը կրոն են բարեպաշտություն ու առաքինություն. սրա համար մարմնացավ՝ ցույց տալով մեզ առաքինություն և բարեպաշտություն: Որպեսզի յուրաքանչյուր ոք, ըստ կարողության տեսնելով, նախանձախնդրորեն ձգտի նախատիպին: Քանզի սրա համար մարմին հագավ, որպեսզի և մենք, ըստ մեր կարողության, նմանվողներ լինենք Նրա վարքին (ս. Բարսեղ Կեսարացի):

Տե՛ր, Դու իմ աղոթքով միշտ Հաղթում ես իմ միջի դժոխքին, և եթե ես ցայժմ դեռ դժոխքում չեմ, այդ Քո՞ դժոխքը Հաղթողիդ ողորմությունն է, Տե՛ր: Փա՛ռք Քեզ՝ Բարերարիդ և մեր Փրկչիդ: Ինչ կլինեինք մենք առանց Քեզ. իսկական գազաններ, որոնք Հոշոտում են իրար: Ե՛րբ ենք մենք խորապես գիտակցելու ըստ Ավետարանի ապրելու անհրաժեշտությունը՝ մեր իսկ ժամանակավոր և հավիտենական բարիքի համար: Իսկ այսօր ինչքա՛ն քիչ են նույնիսկ Ավետարան ընթերցողները (ս. Իոան Կրոնշտադտսկի):

Սուրբ Հայր Պամփոն գրածանաչ չէր. և մի օր գնաց մի վարդապետի մոտ՝ սաղմոս ուսանելու: Երբ լսեց 38-րդ սաղմոսի առաջին համարը. «Ասացի՛ զգուշանամ իմ ճանապարհին, որ լեզվովս չմեղանչեմ», այլևս չկամեցավ իմանալ շարունակությունը: Նա ասաց. «Եթե սա գործով կատարեմ, այս համարն էլ ինձ բավական է»: Իսկ այն վարդապետին, ով Հանդիմանեց նրան՝ վեց ամիս իրեն չայցելելու համար, պատասխանեց. «Դեռևս գործով չեմ կատարել»: Իսկ երբ բազում տարիներ անց նրա ծանոթներից մեկը հարցրեց նրան այն մասին, թե սովորե՞լ է արդյոք այդ սաղմոսը, պատասխանեց. «Քառասունինը տարում թերևս կարողացա սովորել այն» (Հայելի վարուց):

Հոգևոր կյանքում Գրքերը միայն առաջնորդում են: Բուն ճանաչողությունը գործով է ձեռք բերվում: Նույնիսկ այն, ինչն ընթերցանությունում է ճանաչվել, պարզ ու հանգամանալից կդառնա, երբ փորձարկվի գործով, և այլ կերպ կընկալվի (Յեռֆան Զատվորնիկ):

Այստեղ հարկ է նշել Աստծո խոսքի բեղմնավոր ընթերցանություն ամենաանհրաժեշտ պայմանը: «Ճաշակելով» որևէ խրատ պարունակող Աստծո խոսքը՝ պետք է ջանալ անհապաղ կատարել այն, քանի դեռ սիրտը չի սառել: Իսկ կատարելով մեկ անգամ՝ հաջորդ անգամ այն կատարելն ավելի դյուրին կլինի, քանզի այդպես բարի գործերի հմտություն ու վարժանք է ձեռք բերվում (Եբր. Ե 14): Եվ ընդհակառակը, հաջորդ օրվան հետաձգվող բարի մտադրությունը սովորաբար չի կատարվում, քանզի Աստծո խոսքի՝ մարդուն հաղորդած բարոյական ուժը՝ Նրա ներշնչանքին հետևելու այդ ուրախ վճռականությունը, մնալով անգործ, աստիճանաբար թուլանում է ու անհետանում: «Միանգամայն անօգուտ է, - գրում է սուրբ Տիխոն Զադոնսկին, - կարգալ ու չպահել այն, ինչ սովորեցնում է Գիրքը: Եթե կամքդ չուղղես, ապա այդ ընթերցանությունից ավելի չար կդառնաս, քան եղել ես»: Բացի այդ, նմանօրինակ գործնական վերաբերմունքը Աստծո խոսքի նկատմամբ լավագույնս հավաստիացնում է Փրկչի վարդապետության՝ աստվածային լինելու իսկությունը: «Եթե մեկն ուղղում է Նրա կամքը կատարել, կիմանա այդ ուսուցման մասին, թե Աստծո՞ւց է արդյոք» (Հովհ. Ե 17)*:

Է. ԱՂՈԹՔՈՎ ԿԱՐԴԱԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

«Բա՛ց իմ աչքերը, որ տեսնեմ Քո օրհնքի հրաշալիքները»
(Սաղմ. ձժԸ 18)

Ի՞նչ պետք է անի քրիստոնյան, որպեսզի Աստծո խոսքի սերմերը պտուղ տան իր մեջ: Քրիստոսն ասում է. «Խնդրեցե՛ք Աստծուց, և

* Նույն տեղում, էջ 11:

Նա կտա ձեզ, փնտրեցե՛ք և կգտնեք, բախեցե՛ք, և կբացվի ձեր առաջ. որովհետև ով որ ուզի, ստանում է, ով որ փնտրի, գտնում է, և ով որ բախի, նրա առաջ կբացվի» (Մատթ. է 7 -8): Քանի որ ինքներս տկար ենք, առանց Քրիստոսի ոչինչ անել չենք կարող, ինչպես և Նա է վկայում. «Առանց Ինձ ոչինչ անել չեք կարող» (Հովհ. 15, 5): Ուստի ջերմեռանդ աղոթքով է անհրաժեշտ ամեն ինչ փնտրել Նրա մոտ: Պետք է Սուրբ Հոգին, Ով խոսեց մարգարեների և առաքյալների հետ, գործի մեր մեջ՝ լուսավորելով, հանդիմանելով, խրատելով և առաջնորդելով մեզ, եթե ցանկանում ենք Նրա օրենքով ապրել⁹:

Երբ նստում ես՝ կարդալու կամ լսելու Աստծո խոսքը, նախապես աղոթի՛ր Աստծուն: Հանապազ խնդրի՛ր Նրան, որ լուսավորի միտքդ և բացահայտի քեզ համար Իր խոսքերի գորուծությունը, քանզի շատերը, ապավինելով իրենց հասկացողությունը և չհասկանալով գրվածը, սրբապղծություն մեջ ընկան և կործանվեցին: Արդ, եթե ընթերցելիս դժվարհասկանալի տողերի հանդիպես, վերագրիր այդ քո տկարամտությունը (ս. Եփրեմ Ասորի):

Բազում աղոթքներ են մեզ պետք, բազում արտասուքներ, հաճախակի պաղատանքներ և մեծագույն ճգնութամբ հայցել Աստծուց, որպեսզի արժանի լինենք լուսավոր միտք ստանալու, որով կբորբոքվեն մեր մեջ աղոթքի բաղձանքն ու Աստվածային Գրքի վերծանությունը: Եվ մեր մտքի ճաշակելիքում կհամեղանա այդ հիանալի ուտեստների խոհարարությունը, և կճանաչենք հոգևոր երկունքի օգտակարությունն ու անսպառ բարիքների արդյունարարությունը (Խոսրով Անձևացի):

Սուրբ Գրքի խորախորհուրդ խոսքերին մի՛ մոտենա առանց աղոթելու և Աստծուց օգնություն հայցելու, այլ ասա. «Տո՛ւր ինձ,

Տե՛ր, զգայաբար ընկալել նրանցում ամփոփված գորուծությունը»: Համարի՛ր աղոթքը Սուրբ Գրքում արտահայտված ճշմարիտ իմաստի բանալի (ս. Իսահակ Ասորի):

Կարդա՛ ջանասիրաբար ու փութեռանդորեն՝ համակ ուշադրությամբ կանգ առնելով յուրաքանչյուր բառի վրա:

Երբ նստես կարդալու կամ կարդացողին լսելու լինես, նախապես աղոթի՛ր Աստծուն՝ ասելով. «Տե՛ր Հիսուս Քրիստոս, բա՛ց արա սրտիս ականջներն ու աչքերը, որ լսեմ Քո խոսքերն ու կատարեմ Քո կամքը: Բա՛ց իմ աչքերը, որ տեսնեմ Քո օրենքի հրաշալիքները» (Սաղմ. ձժԸ 18): Հույս ունեմ, Աստված իմ, որ կլուսավորես իմ սիրտը»: Միշտ այդպես աղաչի՛ր Աստծուն, որպեսզի լուսավորի միտքդ և քեզ ճանաչել տա Իր խոսքերի գորուծությունը: Շատերն իրենց հասկացողությունն ապավինելով՝ մոլորվեցին (ս. Եփրեմ Ասորի):

Սուրբ Հովհան Ոսկեբերանի աղոթքը Աստծո խոսքը կարդալուց և լսելուց առաջ

Տե՛ր Հիսուս Քրիստոս, բա՛ց սրտիս աչքերը՝ լսելու Քո խոսքը, հասկանալու և կամքդ կատարելու, քանզի պանդուխտ եմ ես այս աշխարհում: Մի՛ ծածկիր ինձնից Քո պատգամները, այլ բա՛ց իմ աչքերը, որ հասկանամ օրենքիդ հրաշալիքները. հայտնի՛ր ինձ Քո իմաստությունն անհայտն ու ծածուկը: Ես Քեզ եմ ապավինում, Աստված իմ, թող Քո մտքի լույսով լուսավորվի նրա իմաստը, որ ոչ միայն գրվածը կարդամ, այլև կատարեմ, որպեսզի մեր կարդացած խոսքերն ու սուրբերի վարքը մեզ ի վնաս չլինեն, այլ ի նորոգություն, լուսավորություն, սրբագործություն, ի փրկություն հոգու և ի ժառանգություն հավիտենական կյանքի: Զի

⁹ Նույն տեղում, էջ 47:

Դու ես լուսավորում խավարի մեջ նստածներին, և Քեզնից է ամենայն բարիք ու ամենայն կատարյալ շնորհ: Ամեն:

**Ս. Գրիգոր Տաթևացի
ԱՂՈԹՔ**

Արարի՛չ անճառելի և Աղբյուր ճշմարիտ լույսի ու իմաստության, լուսավորի՛ր իմ միտքը պայծառ նշույլներով և հեռացրո՛ւ իմ միջից մեզն անգիտություն: Դո՛ւ, որ մանուկների լեզուները պարզախոս ես ստեղծել, վարժի՛ր իմ լեզուն և շուրթերս Քո շնորհների օրհնություն՝ մը լցրու: Սրությո՛ւն տուր ինձ՝ հասկանալու, ընդունակություն՝ պահելու, կորովամտություն՝ բացատրելու, դյուրընկալություն՝ ուսանելու, ինչպես նաև առատ շնորհ՝ խոսելու: Պատրաստի՛ր ու հարգարի՛ր մուտքն իմ այս կյանք, կյանքիս ընթացքն ուղղի՛ր և ավարտի՛ն հասցրու Տիրոջով՝ Հիսուս Քրիստոսով: Ամեն:

ՄԱՍ ԵՐՐՈՐԴ

Ա. ՎԵՐԱԲԵՐՄՈՒՆՔԸ Ս. ԳՐԳԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

Ով Աստծուց է, Աստծու խոսքերն է լսում
(Հովհ. Ը 47)

Ռուս Ուղղափառ Եկեղեցու ժամանակակից մի հոգևորական Նոր Կտակարանի ընթերցման կարգին վերաբերող՝ համայնքին ուղղված իր հովվական քարոզում ասում է. «Ընդունի՛ր այս սրբազան Գիրքն իբրև պարզև՝ առաքված քեզ երկնքից՝ Տիրոջ կողմից... Ընթերցելիս մի՛ մոռանա, որ տեսնում ես Իրեն՝ Տիրոջը, Ով Իր առաքյալների հետ միասին Ավետարաններում, Գործք առաքելոցում և առաքելական թղթերում խոսում և գործում է քո առջև»: Ահա մարդու ճշմարիտ վերաբերմունքը «հավիտենական և կենդանի» խոսքի նկատմամբ:

Յուրաքանչյուր պատմական անձի գործունեություն ավարտվում է նրա մահվամբ, և այնժամ իրապես մեզ համար դառնում է անցյալի պատմություն: Այդպիսին չէ Հիսուս Քրիստոսի Անձն ու գործունեությունը: Նա մեռած չէ, այլ ողջ է և «մոտ է բոլոր նրանց, ովքեր կանչում են Իրեն, բոլոր նրանց, ովքեր կանչում են Իրեն ճշմարտապես» (Սաղմ. Ճ Դ 18): «Եվ ահա ես ձեզ հետ եմ բոլոր օրերում, մինչև աշխարհի վախճանը» (Մատթ. ԻԸ 20): «Ուր երկու կամ երեք հոգի հավաքված լինեն իմ անունով, այնտեղ եմ ես, նրանց մեջ» (Մատթ. ԺԸ 20): Ուստի և մենք Ավետարանն ընթերցելիս կարող ենք խոնարհ ու հավատավոր սրտով տեսնել Տիրոջն Իր առաքյալների հետ գործելիս, լսել Նրա խոսքը...

«Հիսուս Քրիստոսը՝ մեղավորների Բարեկամը, քայլում է Աստվածաշնչի այգիներով, ինչպես մի ժամանակ՝ Պաղեստինի լեռներով ու հովիտներով: Դուք կարող եք հիմա էլ տեսնել Նրան, եթե բաց աչքերով նայեք հին մարգարեություններին, ավելի հասակ կտեսնեք Նրան

չորս Ավետարաններում: Նա բացահայտում է մեզ գաղտնիքներով առկեցուն իր հոգին առաքելական թղթերում և լսել տալիս իր քայլերը Հայտնության Գրքի խորհրդանիշներում. լսել է տալիս, թե ինչպես է մոտենում իր գալուստը: Ողջ է Քրիստոս իր Գրքում. դուք Նրան տեսնում եք գրեթե ամեն էջում, լսում Նրա խոսքը. ասես ինքն Անձամբ ձեզ հետ խոսելիս լինի: Քրիստոս ցայժմ խոսում է իր Գրքի մեջ Երանինների լեռից. Աստված, Ով ասաց՝ եղիցի լոյս, շարունակում է իր (Գրքի) էջերում նույն պատվիրանները տալ: Անկաշառ ու անփոփոխ ճշմարտությունն է իր ողջ գործընթացում բնակվում Գրքում և Նրան կենդանի պահում: «**Խոսքը չորանում, ծաղիկն էլ թափվում է, բայց Տիրոջ խոսքը մնում է հավիտյան**» (Ա. Պետ. Ա. 24):

Ինչպես որ կարգում ու վերընթերցում ենք մեզ համար թանկագին մարդու նամակի տողերը՝ կանգ առնելով յուրաքանչյուր բառի վրա, խորամուկ լինելով նրա մեջ և բավականություն ստանալով, մեր միտքն ու զգացմունքներն ուղղելով նրան, ումից ստացել ենք նամակը, այդպես էլ պետք է կարդանք Աստծո խոսքը: Պետք է կարդալ երկ-յուղալից ուշադրությամբ, թոթափելով ամեն մի կասկած ու կենցաղային բոլոր հոգսերը, վեր բարձրացնելով սեփական միտքն ու սիրտն առ Նա, Ով իր հայրական հոգատարությամբ «**առաքեց իր խոսքն ու բուժեց մեզ**» (Հմմտ. Սաղմ. ՃԳ 20)¹⁰:

Աստված հայտնվում է Սուրբ Գրքում՝ կարծես քայլելով ու խոսելով, ուստի և մարդը Սուրբ Գիրք կարդալիս ասես լսում է Աստծո ձայնը: Մենք խոսում ենք Քրիստոսի հետ, երբ աղոթքի ենք կանգնում, մենք լսում ենք Նրան, երբ կարդում ենք Սուրբ Գիրքը (ս. Ամբրոսիոս, Միլանի եպիսկոպոս):

Եթե դու երկրավոր թագավորից նամակ ստացած լինելիք, մի՞թե այն մեծ ուրախությամբ չէիր կարդա: Իհարկե, մեծ ուրախությամբ և սրտատրոփ ուշադրությամբ: Այնինչ ստացածդ նամակը ոչ թե երկրա-

վոր, այլ Երկնային Թագավորից է, իսկ դու գրեթե արհամարհում ես այդ շնորհը՝ այդ անգին գանձը:

Ամեն անգամ կարդալով սուրբ Ավետարանը, դու լսում ես Քրիստոսի՝ քեզ հասցեագրված խոսքերը: Ընթերցելիս դու և աղոթում ես Նրան, և զրուցում Նրա հետ (ս. Տիխոն Զադոնսկի):

Ոմանք պարծենում են ազնվազարմ իշխանների ու արքաների հետ ունեցած զրուցով, իսկ դու պանծա՛, որ Սուրբ Գրքում զրուցում ես Սուրբ Հոգու հետ, քանզի Սուրբ Հոգին է նրանց միջոցով խոսողը:

Ջանա՛ ընթերցել Սուրբ Գիրքը և հարատևել աղոթքի մեջ: Քանզի ամեն անգամ, երբ Գրքերի միջոցով խոսում ես Աստծո հետ, սրբագործվում են մարմինդ ու հոգիդ: Իմանալով այս՝ ջանա՛ հարատևել ընթերցանության մեջ (Եպիսկոպոս Ֆեոֆան):

Բ. ՍԵՐԸ ՍՈՒՐԲ ԳՐՔԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

«Սքանչելի են Քո վկայությունները, դրա համար հոգիս սիրեց դրանք: Քո խոսքերի հայտնությունը լուսավորում և իմաստնացնում է պարզամիտներին»:

(Սաղմոս ՃԺԸ 129-130)

Ինչպես պետք է մեզ սիրել Աստծո խոսքը: Մենք՝ քրիստոնյաներս, ոչ մի այլ բանով չպետք է այնպես մխիթարվենք և ուրախանանք, ինչպես Նրա սուրբ խոսքով: Աստծո խոսքը Նրա բերանի խոսքն է, ինչպես վկայում է Դավիթ մարգարեն. «**Քո բերանից ելած օրհնքն ինձ համար ավելին է, քան հազարներով արծաթ ու ոսկի**» (Սաղմ. ՃԺԸ 72): Հետևաբար, ինչ ջանասիրություն, սեր ու անհավ ծարավ պետք է ունենալ այն ընթերցելու և լսելու համար: Ամեն անգամ, երբ կարդում կամ լսում ենք Աստծո սպասավորի ընթերցումները, լսում ենք մեզ հետ զրուցող մեր Տեր Աստծուն: Եվ եթե սիրով ենք լսում մեզ հետ զրուցող երկրավոր թագավորին (յուրաքանչյուր ոք սա մեծ պատիվ է համարում), ապա առավել սիրով և հոժարությամբ պետք է լսել

¹⁰ Նույն տեղում, էջ 8-9:

մեզ Հետ խոսող Աստծուն՝ երկնքի և երկրի Թագավորին: Նա պատվել է անարժաններին Իր ողորմությամբ, և պատշաճ չէ, որ մենք անտեսենք Նրա այդ մեծ ողորմությունը, այլ մանավանդ սիրահոգար ունկնդրությամբ կամ Նրա խոսքի ընթերցանությամբ մեր երախտագիտությունը հայտնենք Նրան և հավատանք (այն ամենին), ինչ հայտնում ու խոստանում է խոսքը, կատարենք, ինչ հրամայում է, խույս տանք (այն ամենից), ինչ արգելում է:

Այստեղից էլ ակնհայտ է, թե ինչ անիմաստ և, մանավանդ, անօրեն բան է, երբ քրիստոնյաները խուսափում են Աստծո խոսքից: Շատերն այս կենդանարար ու սուրբ աղբյուրը թողած՝ զվարճանում են անպիտան գրքերով, որոնք ուրախացնում են մարմինը, բայց այլասերում հոգին, և նմանօրինակ ընթերցանությամբ կործանում են սեփական անձը, այլ ոչ թե կերտում: Ոմանք ջանում են իմանալ, թե ինչ է կատարվում Ամերիկայում, Աֆրիկայում, Ասիայում և այլ հեռավոր երկրներում, բայց իրենց անձերին ու իրենց մեջ նայել չեն ուզում: Աստծո խոսքի լույսով չեն ձգտում ճանաչել, թե ի՞նչ է կատարվում իրենց հոգու Հետ, ի՞նչ վիճակում է այն: Ոմանք էլ խոտերի, բույսերի, ծառերի և մնացածի բնությունն են ցանկանում զննել, բայց իրենց՝ մեղքով պղծված բնությունը Աստծո խոսքով քննել չեն ուզում: Մյուսներն աստղերը հաշվել, հողը չափանշել են սովորում, բայց իրենց կարճ կյանքի օրերն ու անհամար հանցանքները, որոնցով ամեն օր մեղանչում են Տիրոջ առաջ («Իր հանցանքներն ո՞վ կարող է մտքում պահել») (Սաղմ. ԺԸ 13) Աստծո խոսքով տեսնել չեն ուզում: Ուրիշները զօրուզիչը սովորում են, որ հարստություն ձեռք բերեն, որը մարմնի Հետ միասին թողնելու են այս աշխարհում, բայց հոգեշահ հարստություն Սուրբ Գրքից կուտակել չեն կամենում, և հոգու Հետ այն աշխարհ զնացող հարստությունն արհամարհում են: Ոմանք ձգտում են ողջ ու առողջ պահել վաղ թե ուշ աճյուն դարձող մարմինը, իսկ անմահ հոգու նկատմամբ անհոգ են և նրա ախտերն Աստծո խոսքով ճանաչել ու բուժել չեն ուզում: Մյուսներն այլ բան են խորհում ու անում, իսկ այն, ինչ անհրաժեշտ է

ըստ Քրիստոսի վարդապետության, անտեսում են: Բոլոր սրանք և նրանց նմանները նման են այն մարդուն, ով գրոշները պահում է սնդուկի մեջ, բայց անփուլթ է հազար ոսկեդրամի նկատմամբ, կամ էլ՝ նրան, ով խեղդվում է ջրում, սակայն, չմտածելով իր անձի մասին, ուզում է իր իրերը փրկել (ս. Տիխոն Զադոնսկի):

Գ. ՍՐՏԻ ՄԱՔՐՈՒԹՅՈՒՆ

«Իմաստությունը չի մտնի չարանեղ անձի մեջ և ոչ էլ կենսակվի այն մարմնի մեջ, որ մեղք է գործում»:

(Իմաստ. Ա 4)

Աստվածաշունչն հասկանալ կամեցողը ոչ այնքան պետք է տրվի մեկնությունների ընթերցմանը, որքան մարմնական արատներից սրտի մաքրագործմանը: Եթե այս արատներն արմատախիլ արվեն, ապա կրքերի ծածկոցը վերցվելուն համապատասխան հոգևոր աչքերը պարզ կտեսնեն Ս. Գրքի գաղտնիքները: Քանզի այն Սուրբ Հոգին հայտնել է այն բանի համար, որ մենք ճանաչենք այն: Իսկ չենք տեսնում այն պատճառով, որ մեր հոգևոր աչքերը ծածկված են արատների ծածկոցով: Իսկ եթե նրանց վերադարձվի իրենց բնական առողջությունը, ապա միայն Ս. Գրքի ընթերցանությունն էլ բավարար կլինի նրա ճշմարիտ իմաստն ընկալելու համար, և մեկնիչների գրքերի կարիք չի զգացվի, ինչպես մարմնական աչքերը տեսնելու համար ոչ մի գիտելիքի կարիք չունեն, եթե միայն մաքուր են, ու խավար չկա նրանցում (ս. Իոան Կասիան):

Երբ Տերն ամենայն աշխարհիկ բաներից ու վարդապետություններից մաքուր սիրտ է տեսնում, ապա նրա վրա, ինչպես մաքուր փոքրիկ տախտակի, գրում է Իր վարդապետությունը: Այս բանը նրա համար եմ ասում, որ որևէ մեկը չկարգա ոչ աստվածահաճո (գրքեր):

Սուրբ Գրքում անթեղվածը ճանաչելու համար պետք է սրբակենցաղ կյանքով ապրել: Սակայն մաքուր կենցաղավարությունից զատ, պետք է հարատեղել Ս. Գրքի ուսման մեջ, որպեսզի անդադրում ըն-

Թերցանուծյան միջոցով Աստծո կարևոր ու խորհրդավոր խոսքերը դաջվին մեր հոգիներում (ս. Բարսեղ Կեսարացի):

Բոլոր երգերն էլ Սաղմոսարանի մի-մի կտակ են մարդկության համար կենդանագրված, որ, սակայն, միայն տեսանելի են մաքուր սրտերին (ս. Գրիգոր Նարեկացի):

Քրիստոնյա՛, երկյուղածությամբ ընթերցելով Սուրբ Հոգու խոսքերը, հիշիր, որ մեր տկար, մեղավոր միտքն ի զորու չէ պարփակելու Աստծու խոսքի մեջ անփոփոխ իմաստության բովանդակ խորությունը: Գրված է. «Իմաստությունը չի մտնի չարանենգ անձի մեջ և ոչ էլ կբնակվի այն մարմնի մեջ, որ մեղք է գործում» (Իմաստ. Ա 4), քանզի ինքն իմաստությունը մարդու համար նախ և առաջ բարեպաշտություն է. «Աստվածապաշտությունն է իմաստություն» (Հոբ ԻԸ 28) (ս. Իգնատի Բրյանչանինով):

Թո՛ղ մեղսալից կյանքը, թո՛ղ աշխարհասեր մոլություններն ու հաճույքները, ուրացի՛ր անձդ, այդժամ Ավետարանը քեզ համար մատչելի ու հաճելի կդառնա:

Տերն ասում է. «Ով այս աշխարհում իր անձն ատում է, այն կպահի հավիտենական կյանքի համար» (Հովհ. ԺԲ 25) (այն անձը, որի համար անկումից ի վեր մեղաստիքությունը բնական ապրելակերպ դարձավ): Փակ է Ավետարանը նրա համար, ով սիրում է իր անձը, ով չի որոշում ինքնուրաց լինել: Նա կարգում է տառը, բայց կյանքի խոսքը, ինչպես Հոգին, նրա համար մնում է անթափանց ծածկոցի տակ:

Երբ Տերն Իր սուրբ մարմնով աշխարհում էր, շատերն էին տեսնում Նրան, բայց միաժամանակ և չէին տեսնում: Ո՞րն է օգուտը, երբ մարդը նայում է այն մարմնավոր աչքերով, որոնցից կենդանիներն էլ ունեն, բայց ոչինչ չի տեսնում հոգու աչքերով՝ մտքով և սրտով: Այսօր էլ շատերը ամեն օր կարգում են Ավետարանը, բայց միաժամանակ երբեք չեն կարդացել, ամենևին ծանոթ չեն նրան (ս. Իգնատի Բրյանչանինով):

Դ. ԽՈՆԱՐՀՈՒԹՅՈՒՆ

«Լավ է, որ Դու խոնարհ դարձրի ինձ, որպեսզի Քո արդարությունը սովորեմ»: (Սաղմ. ՃԺԸ 71)

Եթե կամենում ես հասնել Սուրբ Գրքի ճշմարիտ գիտությունը, ապա պետք է ջանաս ձեռք բերել սրտի անսասան խոնարհություն, որը, սիրո մեջ կատարելության հասնելով, կառաջնորդի քեզ այնպիսի իմացության, որը չի հպարտացնում, այլ լուսավորում է: Քանզի անմաքուր հոգու համար անհնար է հոգևոր գիտության շնորհ ձեռք բերել: Ուստի ամենայն զգուշությամբ խուսափի՛ր, որ ընթերցանության մեջ վարժվելիս քեզ մոտ գիտության լույսի ու հավերժական փառքի փոխարեն պիղծ հպարտությունից չառաջանան կործանման պատճառ հանդիսացող հատկություններ (ս. Իոան Կասիան):

Ե. ԶԳՈՒՇՈՒԹՅՈՒՆ ՉԱՐԻ ՀԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐԻՑ

«Եվ այս բոլորի վրա, առե՛ք հավատը վահանը, որով պիտի կարողանաք հանգցնել չարի բոլոր մխացող նետերը: Եվ առե՛ք փրկության սաղավարտն ու Հոգու սուսերը, որ է Աստծո խոսքը» (Եփես. 2 10)

Երբ ցանկանում ես ընթերցել, զգո՛ւյշ եղիր, որ թշնամին չխանգարի քեզ՝ վհատության մեջ գցելով կամ մտացրություն առաջացնելով, կամ էլ ասելով. «Նախ այս կամ այն գործն արա, որովհետև չնչին բան է, իսկ հետո հանգիստ խղճով կկարդաս...»:

Մի՛ հավատա նրան, այլ նմանվի՛ր ծարավ եղջերվին, որ փափագում է գալ ջրի ակունքների մոտ, այսինքն՝ (դարձի՛ր դեպի) Աստվածային Գրքերը, ուր և կհագեցնես կրքերից տոչորվող ծարավդ (ս. Եփրեմ Ասորի):

Ամո՛ւր փակիր դուռը և սկսի՛ր ընթերցել Սուրբ Գիրքը: Բայց անգիտաբար մի՛ կարգա, որ իզուր չհարչարվես՝ նմանվելով սանդի փայտի, որով ցորեն են ծեծում, ինչը թեև բյուր անգամ մտնում ու ելնում է սանդի մեջ, բայց ցորենի ոչ մի հատիկ նրան չի կպչում: Թափուր մտնում ու թափուր դուրս է գալիս:

Բնավ հոգ մի՛ տար Գիրքը վարժ կարգալու մասին, որ շուտ վերջացնես գործը: Եղբա՛յր, առանց տարակուսելու իմացի՛ր, որ սա դեկից է. նա չի կամենում հոգուդ լուսավորությունը սուրբբարային բարի իմաստներով, որպեսզի իմաստնանալով՝ չճանաչես նրա չարությունը և գիտությամբ ու առաքինությամբ դյուրությամբ հալածես իրեն քեզնից: Որովհետև ինչպես առյուծն է սարսափելի բոլոր կենդանիների համար, այդպես էլ Աստվածաշնչի գիտությամբ զարգարված առաքիլն հոգին՝ դեկերի համար:

Իսկ նա, ով անսում է դեկին, աճապարանքով կարդալով՝ ջանում է բովանդակ Գիրքը վերջացնել, նման է կարկտաբեր և հեղեղաբեր անձրևի, որից օգուտ չկա հողին, բացի մեծ վնասներից: Նույնպես և արագ ընթերցելն է անօգուտ և վնասակար հոգու համար: Այլ դու մեզմ անձրևի նման հանդարտորեն կարգա՝ ուշադրություն դարձնելով (յուրաքանչյուր) բառի, քննի՛ր նրա մեջ պարփակված իմաստը, քանզի սա է հաճելի Աստծուն և օգտակար՝ հոգուդ: Շատ օրեր քիչ խոսքերի վրա աշխատելն է օգտավետ, քան բազում էջեր մի օրում ընթերցելը, որն ապարդյուն աշխատանք է:

Եվս մի բան. անափառության դեռ հափշտակում է վարժ ընթերցողների միտքը. ընթերցողը, անփորձ լինելով, չի գիտակցում, որ իր մեջ առաջացած ուրախությունը դեկից է, որը մղում է նրան մարդկանց առաջ պարծենալու, որ այս Գիրքն այսքան օրում է կարդացել վերջացրել:

Պարծենալու դրդած նույն դեռ միաժամանակ առաջացնում է լսողների զարմանքը և փութով գովեստի մղում նրանց, որ ընթերցողն առավել ուրախանա իր անմիտ գործով և, սովորություն ձեռք բերե-

լով, ամեն օր այդպես ընթերցի ու գովասանքի արժանանա: Նաև ա՛յս իմացիր, որ դեռ այդպես կարդացողին երկակի վնաս է պատճառում. քանի որ հոգին զրկվում է իմաստների ճաշակումից և վարձքից, որը պիտի ստանար Աստծուց իր աշխատանքի համար, քանզի խոսեց այդ մասին և գովեստի արժանացավ: Բայց դու, եղբա՛յր, ընթերցի՛ր ինչպես հարկ է և օգտակար (Գրիգոր Վարդապետ):

Ձ. ԵՐԿՅՈՒՂԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

«Ես ում եմ նայելու, եթե ոչ հեզերին ու խոնարհներին և նրանց, ովքեր դողում են Իմ խոսքից»:

(Եսայի ԿԳ 2)

Մեծ երկյուղով, երբ մտնելու լինենք, երկրպագենք Թագավորին, որ այնտեղ է, քանզի այնտեղից առաջին իսկ հայտնությունը կարող է զարմացնել տեսողին. փակված են այժմ դռները մեզ համար, իսկ երբ բաց տեսնենք դրանք (որ փնտրողների նպատակն է), պիտի տեսնենք ներսում մեծ լուսավորություն:

Այսուհետև ամբոխով ու խռովությամբ չմտնենք, այլ խորհրդական լուռությամբ, քանզի եթե թատրոններում այն ժամանակ են կարգում թագավորների հրովարտակները, երբ մեծ լուռություն է տիրում, ապա որչափ առավել այս քաղաքում պետք է ամենքին խոնարհվել և ուշադիր լինել հոգով ու լսելիքով: Եվ եթե այսպես անձներս պատրաստենք, Հոգու շնորհները բազում ճամարտությամբ կառաջնորդեն մեզ և այնտեղ արքունական աթոռին կհասնենք:

Եվ այնտեղի բոլոր բարիքներին հասնում ենք մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի շնորհներով ու մարդասիրությամբ (Հովհաննես Ոսկեբերան):

Է. ՀՆԱԶԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ

«Լսեցե՛ք, ունկնդի՛ր եղե՛ք և մի՛ Հպարտացե՛ք,
քանզի Տերը խոսեց»
(Երեմ. ԺԳ 15)

Աստծո խոսքին Հնազանդվել ցանկացողներին ու բարի պտուղ տվողներին ուղեկցում են հետևյալ հատկությունները՝ հեծեծանք, խոնարհ Հայացք, աղոթք, լուսություն, մի տեղում մնալ, ցավագին լաց, սրտացավություն բարեպաշտ լինելու համար, և գործերը՝ հսկում, պահք, ժուժկալություն, հեզություն, մեծահոգություն, հարատև աղոթք, Սուրբ Գրքի սերտում, հավատք, խոնարհություն, եղբայրասիրություն, Հնազանդություն, աշխատանք, չարչարանք, սեր, բարություն, ազնվություն, և բովանդակ լույսը, որ է Աստված:

Կյանքի պտուղներ չտվողներին ուղեկցում են հետևյալ հատկությունները՝ Հուսահատություն, մեծամտություն, թափառիկ Հայացք, մտացրություն, տրտունջ, անհասկացողություն, և գործերը՝ շատակերություն, բարկություն, դյուրագրգռություն, բամբասասիրություն, ամբարտավանություն, անտեղի խոսասիրություն, անհավատություն, անկայունություն, մոռացկոտություն, հուզմունք, շփոթություն, ազահություն, արծաթասիրություն, նախանձ, խարդախություն, արհամարհանք, դատարկխոսություն, անտեղի ծիծաղ, քմահաճություն և բովանդակ խավարը, որ է սատանան (ս. Մակար Եգիպտացի):

Ը. ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹՅՈՒՆ*

«Ինչ որ ձեզ եմ ասում, ամենքին եմ ասում»:
(Մարկ. ԺԳ 36)

Ո՞ր խոսքերն են մեզ համար ավելի թանկ, քան մեր Փրկչի խոսքերը: Եվ եթե ոչ այդ, ապա ո՞ր խոսքերով կարելի լավագույնս սրբագործել մեր միտքն ու հիշողությունը: Սուրբ Պախոմիոսն իր վանականներից պահանջում էր անգիր իմանալ Սաղմոսարանն ու Ավետարանները, կամ էլ բովանդակ Նոր Կտակարանը: Ըստ սահմանված կարգի՝ ազատ լինելուն պես նրանք ասում էին հիշողությամբ յուրացված նյութը խորհրդածությամբ հանդերձ: Հրաշալի կարգ էր: Պետք է միայն սերտաձր գործադրել սեփական անձի նկատմամբ, օրինակ՝

* Սուրբ Գրքի ուղղափառ և արդյունավոր ընկալման մյուս կարևորագույն պայմանը ընթերցանության խորագետ անձնական բնույթն է: Աստվածաշունչը, իբրև Աստծո խոսք՝ ուղերձ, հասցեագրված է յուրաքանչյուրիս և նաև հայելի է (տե՛ս Հակ. Ա 23, 24), որի մեջ մարդը, շնորհիվ պատվիրանների, օրենքների, պատումների, հերոսների վարքերի, պետք է տեսնի նախևառաջ իրեն, իր սրտի մեղքերը, արատները, աշխարհասիրությունը, հպարտությունը և մյուս մահացու մեղքերը: Օրինակ՝ փարիսեցիությունը պատմության գիրկն անցած երևույթ է, այլ հոգևոր ծանր հիվանդություն՝ բնորոշ բոլոր ժամանակներին: Կամ մի՞թե Աստվածաշունչը, որ բնավ չի սքողում իր հերոսների թերություններն ու մեղքերը, չի սովորեցնում Սողոմոնի կուպալատության, Դավիթի մեղսագործության, Պետրոսի ուրացության մեջ տեսնել մեր անձերը, կամ, հակառակը, նրանց առաքինության, անկեղծ ապաշխարության և աստվածասիրության մեջ տեսնել մեր պատիւր ու կեղծ աստվածպաշտությունը: Սուրբ Գիրքը զինում է մարդուն ճշմարտությամբ, երևույթները գնահատելու և արժեվորելու ճշմարիտ ունակությամբ, իմաստությամբ և այլ հոգևոր շնորհներով, որոնք կոչված են մարդուն ապաշխարության մղելու, այլ ոչ թե սոսկ ընդլայնելու սեփական ճանաչողության սահմաններն ու այն ի չարս գործադրելու, օրինակ, ուրիշներին դատելու. «Ինչո՞ւ քո եղբոր աչքի մեջ շյուղը տեսնում ես, իսկ քո աչքի մեջ գերանը չես տեսնում. կամ ինչպե՞ս քո եղբորն ասում ես՝ թող որ հանեմ այդ շյուղը քո աչքից, և ահա քո աչքում գերան կա: Կեղծավոր, նախ հանի՛ր քո աչքից այդ գերանը և ապա հստակ կտեսնես՝ քո եղբոր աչքից շյուղը հանելու համար» (Մատթ. է 3-5):

Տերը ասում, պատվիրում է այս կամ այն բանը. ես ինչպե՞ս կարող եմ դա իրագործել իմ պարագայում: Եթե սերտվածը վերապրեք սրտով ու կյանքով, ապա ձեր մտքով իսկ չի անցնի պարծենալ Ս. Գրքի՝ ձեր իմացությամբ: Հոգին դրա ժամանակը չի ունենա, քանզի ինչպես հայելու մեջ, միշտ կտեսնի իր ոչինչ լինելը, տկարություններն ու մեղքերը (Եպիսկոպոս Ֆեոֆան):

Մտքով խոնարհն ու հոգևոր շավղով ընթացողը Ս. Գրքն ընթերցելիս ամեն բան կվերագրի իրեն և ոչ թե մերձավորին (ս. Մարկոս Ճգնավոր):

«Հարկ է, - գրում է մի հեղինակ, - ջանալ մտքով տեղափոխվել դեպի այն ժամանակն ու այն տեղը, ուր տեղի են ունեցել Ավետարանում նկարագրված իրադարձությունները, ընդ որում լինել ոչ թե հասարակ հանդիսատես, այլ դրանց մասնակից՝ կարդացածը սեփական անձին առնչելով այնպես, ասես թե այն հենց իրեն է վերաբերում. «Ինչ որ ձեզ եմ ասում, ամենքին եմ ասում», - ասաց Տերն Իր աշակերտներին (Մարկ. ԺԳ 37): Հենց այդ ժամանակ և միմիայն այդ ժամանակ, երբ կարդացածն առնչում ենք սեփական անձին, զգում ենք այն հրաշագործ վերակենդանացնող զորությունը, որն ամփոփված է Աստծո խոսքում, ինչպես սերմում»:

Կարդալով Տիրոջ կողմից բժշկված բորոտների, տկարների, կույրերի, կաղերի և դիվահարների մասին՝ խորհի՛ր, որ մեղքերի բազմապիսի խոցեր ստացած և դևերից գերեվարված հոգիդ նման է այդ հիվանդներին: Ավետարանից սովորի՛ր հավատալ, որ Տերը՝ նրանց Բժշկողը, կապաքինի նաև քեզ, եթե ջերմեռանդորեն Նրանից ապաքինություն խնդրես:

Ձեռք բեր հոգու այնպիսի տրամադրություն, որ ունակ լինես ապաքինություն ստանալու: (Իսկ ապաքինություն) կարող են ստանալ նրանք, ովքեր ընդունում են իրենց մեղավորությունը և որոշել են

հեռանալ դրանից: Հպարտ արդարին, այսինքն՝ մեղավորին, որ չի տեսնում իր մեղավորությունը, Փրկիչ պետք չէ, նա Փրկչի կարիք չունի՝ * Մեղքերը տեսնելը, մարդկային ցեղի անկումը տեսնելն առանձնահատուկ աստվածային շնորհ է: Աղերսի՛ր, որ ստանաս այդ շնորհը, և քեզ համար ավելի հասկանալի կլինի երկնավոր Բժշկի Գիրքը՝ Ավետարանը¹¹:

Զգտելով բարեպաշտ կյանքով ապրել՝ պետք է հիշել և երբեք չմոռանալ, որ կարդացածը և հասկացածը անհրաժեշտ է վերագրել սեփական անձին, այլ ոչ թե ուրիշներին: Սեփական անձի նկատմամբ լինել խելամտորեն խիստ, իսկ ուրիշների նկատմամբ՝ ներողամիտ: Լինելով խելամտորեն խիստ՝ նշանակում է զուր տեղը չհուզվել: Այս բանի օրինակը մենք կարող ենք տեսնել տարբեր տարիքի երեխաների մեջ, որոնց նկատմամբ ներողամտություն է ցուցաբերվում նրանց հասկացողության համեմատ (Ամբրոսի Օպտինսկի):

* Անապատական հայրերն ասում են. «Ավելի լավ է իր մեղքերը գիտակցող և ապաշխարող մեղավորը, քան իր արդարություն մասին մեծ կարծիք ունեցող արդարը»:

¹¹ Նույն տեղում, էջ 11:

ՄԱՍ ՉՈՐՐՈՐԳ

Ա. Ս. ԳՐՔԻ ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

«Հետամտի՛ր Աստծու խոսքը ընթերցել, հորդորել և ուսուցանել հավատացյալներին: Ջանց մի՛ առ այն շնորհը, որ քո մեջ է, որ տրվեց քեզ մարգարեություն, երեցների ձեռնադրումով: Այդ բանի վրա մտածիր և հարատեիր դրանում, որպեսզի քո առաջադիմությունը հայտնի լինի բոլորին: Ձգո՛ւյ՛ջ եղիր քո նկատմամբ և քո ուսուցման նկատմամբ. և հարատեի՛ր դրանում: Եթե այդ բանն անես, կփրկես և՛ քեզ, և՛ նրանց, որ լսում են քեզ»:

(Ա Տիմ. Գ 13-16)

Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին, խրախուսելով ու պահանջելով իր ղավակներից՝ ընթերցել և սերտել Սուրբ Գիրքը, Փիլիպպոս առաքյալի օրինակով հարցնում է. «Հասկանո՞ւմ ես արդյո՞ք, ինչ որ ընթերցում ես» (Գործք Ը 31):

Մեր մեղավոր միտքն անդոր է առանց առաջնորդության ընդգրկել Աստծո խոսքում պարփակված անընդգրկելի աստվածային իմաստությունը. «Այս պատճառով, -գրում է սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչը,- Աստված տվեց մարգարեներ, առաքյալներ, հայրապետներ ու վարդապետներ՝ որպես ուսուցիչներ, որպեսզի տեղյակ և հմուտ դարձնեն մեզ Աստծո բարի կամքին»:

Հետևաբար նրանք, ովքեր ուզում են ուղղափառորեն ընկալել Ս. Գիրքը, քննել նրա խորին խորհուրդները, պետք է դիմեն եկեղեցու սրբազան ավանդությանը՝ հայրերի ու վարդապետների մեկնողական գրականությունը, քանզի Եկեղեցին է Սուրբ Գրքի միակ պահպանն ու մեկնիչը. «Միայն Եկեղեցում է պահվում, -գրում է ս. Կղեմես Աղեքսանդրացին, -ճշմարիտ գիտությունը. ով մեկնում է Ս. Գիրքը ի հեճուկս եկեղեցական ավանդության, նա կորցրել է ճշմարտության

չափանիշը»: Իսկ ս. Իլարին գրում է. «Եթե մեկը Եկեղեցում է, անհնար է, որ նա հասկանա Աստծո խոսքը»:

Եվ ինչպես որ մայրերն են նախքան իրենց մանուկներին կերակրելը կակղեցնում կոշտ կերակուրները, այնպես էլ «եկեղեցու վարդապետներն առաքելական և մարգարեական խորին ու ծածուկ խոսքերը նախ իրենք են որոճում և ապա, դյուրըմբռնելի դարձնելով, կերակրում են հավատացյալներին, այսինքն՝ իմաստացնելով տգետներին՝ խորհրդագրաց են դարձնում աստվածային օրենքների ուսմանը», - գրում է Սարգիս Շնորհալին:

Իսկ Հպարտություն սեփական մտավոր ու հոգևոր կարողություններին ապավինելն ու ինքնահավանքնությունն ու եզրահանգումները հղի են բազում վտանգներով. «Ինչքա՛ն մոլորվեցին վարքով և վարդապետությամբ, երբ կուրաբար հետևեցին Ս. Գրքի այս կամ այն պատգամին և ականջ չդրեցին նախնիների կողմից մեկնված ու բացատրված պատգամներին... Շատ հերետիկոսություններ այսպես են ծագել՝ նկատելով միայն ճշմարտության մի մասը» (Մեկն. չորից Աւետարանաց):

Մովսեսն ընդունեց տասնաբանյա օրենքը Հոգուց... և նրան վկա մարգարեները գրեցին՝ դյուրացնելով դրանք: Նույն Հոգով և առաքյալները գրեցին և առավել հայտնապես ճանաչեցրին: Նույն Հոգով նույն բանը վարդապետները թարգմանեցին և մեկը մյուսից դյուրըմբռնելի դարձրեցին (Հովհաննես Մանդակունի):

Ո՛չ խիստ խորություն թաքցնելով անիմանալի բաները, ո՛չ էլ չափազանց պարզաբանությամբ Աստծո խորհուրդները դյուրալուր դարձնելով, այլ միջակ ուսմամբ տալով Գրոց իմացությունը, որպեսզի ոչ դյուրընկալությամբ արհամարհվի, ինչպես դյուրադյուր իրը, և ոչ էլ ուսանել կամեցողներն անիմացության (պատճառով) կորցնեն ճանաչելու հույսը, այլ սակավ ջանքով ժողովեն Սուրբ Գրոց խոսքերը սրտի հիշատակարանում (ս. Գրիգոր Նարեկացի):

Մեր մեջ խոսողները շատ են, կարգացողները՝ քիչ: Սակայն ոչ ոք

չպետք է իր հաճույքի համար աղավաղի Աստծո խոսքը: Ավելի լավ է խոստովանել սեփական անզորությունը՝ չսքողելով Աստծո ճշմարտությունը, որպեսզի պատվիրանազանցությունից բացի չմեղանչենք նաև Աստծո խոսքի խեղաթյուրմամբ՝ սխալ մեկնաբանությունով (ս. Մաքսիմ Խոստովանող):

Ով Ավետարանն ու բովանդակ Աստվածաշունչը մեկնում է կամայականորեն, նա դրանով իսկ մերժում է սուրբ Հայրերի՝ Սուրբ Հոգով մեկնությունը: Ով մերժում է Սուրբ Գրքի մեկնությունը Սուրբ Հոգով, նա, անկասկած, մերժում է նաև Ս. Գիրքը: Եվ Աստծո խոսքը՝ փրկություն խոսքը, հանդուգն մեկնիչների համար դառնում է մահվան հուր և երկսայրի սուր, որով այդպիսիք իրենց սրախողխող են անում հավիտենական կորստյան համար (Բ Պետր. Գ 16, Բ Կոր. Բ 15-16): Սրանով իրենց հավիտենապես սպանեցին Արիստր, Նեստորը, Եվտիքեսը և մյուս հետախուսները, որոնք Ս. Գրքի՝ իրենց ինքնահաճ և հանդուգն մեկնությունները աստվածանարգ դարձան:

«Ես ում եմ նայելու, եթե ոչ հեղբորին ու խոնարհներին և նրանց, ովքեր դողում են Իմ խոսքից» (Ես. 66,2),~ ասում է Տերը: Այդպիսին եղիր Ավետարանի և նրանում ներկա Տիրոջ հանդեպ (ս. Իգնատի Բյուզանդանիսով):

Բ. ՍՈՒՐԲ ԳՐՔԻ ՄԱՏՉԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՇԵՐՏԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

«Գաղտնի բաները մեր Տեր Աստծուն են, իսկ Հայտնիները՝ մեզ ու մեր որդիներին հավիտյան, որպեսզի կատարենք այս օրենքների բոլոր խոսքերը»
(Բ Օրենք ԻԹ 29):

Սուրբ Գրքի ընկալումն առհասարակ իրենից անհաղթահարելի դժվարություններ չի ներկայացնում: Չկա մի մարդ, որի համար այս Գիրքը բոլորովին անհասանելի ու անհասկանալի լինի: «Սուրբ Հոգու շնորհը, - արդարացիորեն նկատում է Հովհ. Ոսկեբերանը, - հենց այն

բանի համար ընտրեց մաքսավորին, ձկնորսներին, վրանագործին և հովիվներին՝ հասարակ ու անուս մարդկանց՝ գրելու այս Գրքերը, որպեսզի անվանիններից ոչ մեկը չտրտնջա ընկալման խրթնությունից, որպեսզի բոլորն էլ հասկանան, թե ինչ են ասում այս Գրքերը, որպեսզի արհեստավորն ու ծառան, այրին ու ամենաանուս մարդը (Սուրբ Գիրքը) լսելուց օգուտ ու խրատ ստանա»: Այդուհանդերձ, չի կարելի ասել, որ Աստվածաշունչում ամեն բան հասկանալի է յուրաքանչյուրի համար¹²:

Այն ամենն, ինչ Աստվածաշունչը կամենում է ուսուցանել մեզ և ինչ-որ բան՝ նաև նրանց, ովքեր սուր միտք չունեն, այնքան պարզ ու ակնհայտ է արտահայտում, որ ոչ միայն ծածկված չէ գաղտնի իմաստի շղարշով, այլև արտահայտելով իր իսկ հասկացություններն ու մտքերը բառերի բուն իմաստով՝ բնավ մեկնողական գրականության կարիք չունի: Իսկ որոշ հատվածներ այնքան են պատված և ասես մթնեցված խորհրդավորությամբ, որ դրանց քննությունն ու ըմբռնումը մեր առջև հառնում է իբրև վարժանքների ու հոգսերի մի անծայրածիր դաշտ: Աստված է կարգել այս բանը բազում պատճառներով. նախ՝ որ հոգևոր ըմբռնման համար բոլորովին անմատչելի աստվածային գաղտնիքները չբացահայտվեն բոլոր մարդկանց՝ նույն գիտելիքի և ունակության տեր թե՛ հավատացյալներին և թե՛ անհավատներին: Երկրորդ՝ որ հավատացյալների մեջ ի հայտ գան անհոգների գաղջությունն ու ջերմեռանդների նախանձախնդրությունն ու ջերմեռանդությունը, երբ վերջիններս առջև հառնում է հասկանալու անծայրածիր դաշտը: Ուստի Աստվածաշունչը լավագույնս բաղդատվում է բերրի, պտղաբեր դաշտի հետ, որն աճեցնում ու պտղաբերում է բազմապիսի պտուղներ, որոնց մի մասը հում վիճակում են պիտանի մարդու սննդի համար, մյուսները, եթե կրակի վրա եփվելով ու կակղելով չկորցնեն իրենց տոփալության խստությունը, մարդու սննդի համար կհա-

¹² Նույն տեղում, էջ 23:

մարվեն անպիտան կամ վնասակար: Իսկ ուրիշներն Հարմար են և՛ այս, և՛ այն ձևով օգտագործվելու համար և հո՛ւմ՝ տտիպ վիճակում էլ զգվելի ու վնասակար չեն, սակայն կրակի վրա եփվելով՝ ավելի օգտակար են դառնում...

Նման բան նկատում ենք նաև հոգևոր գրվածքների այս բերրի այգում, որտեղ որոշ մասեր փայլում են հստակ, ակնառու, տառացի նշանակութային, այնպես որ խորը մեկնաբանության կարիքը չունեն և պարզ, տառացի իմաստով էլ անում են լսողներին, օրինակ՝ «Լսի՛ր, Իսրայել, մեր Տեր Աստվածը մեկ Տեր է: Քո Տեր Աստծուն պիտի սիրես քո ամբողջ հոգով, քո ամբողջ էությունամբ ու քո ամբողջ ուժով» (Բ Օրենք Գ 4-5):

Իսկ որոշ խոսքեր, եթե այլաբանական մեկնություններ չճշտվեն և հոգևոր հրի բովում չփափկացվեն, ապա առանց վնաս պատճառելու բնավ չեն կարող ներքին մարդու համար փրկարար սնունդ ծառայել, և դրանց ընդունումից ավելի շատ վնաս կլինի, քան որևէ օգուտ: Օրինակ՝ «Թող ձեր գոտիները մեջքներիդ պնդված լինեն, և ճրագներդ՝ վառված» կամ՝ «Թող վաճառի իր վերարկուն և իր համար սուր գնի» (Ղուկ. ԺԲ 35. ԻԲ 36) և «Ով որ իր խաչը չի վերցնում ու իմ հետևից չի գալիս, ինձ արժանի չէ» (Մատթ. Ժ 38):

Բավականին խստակրոն որոշ վանականներ՝ նախանձախնդիր Աստծուն, բայց ոչ՝ խոհեմությունը, բառացիորեն հասկանալով այս բանը, փայտե խաչեր էին պատրաստում և միշտ կրում ուսերի վրա, ինչը տեսնողների ոչ թե շինություն էր ծառայում, այլ ծիծաղն էր շարժում:

Իսկ որոշ խոսքեր Հարմար և անհրաժեշտաբար տարածվում են թե՛ տառացի, և թե՛ այլաբանական ըմբռնման վրա, այնպես որ և՛ այս, և՛ այն բացատրությունը հոգուն կենսական ավիշ է մատակարարում: Օրինակ՝ «Եթե մեկը քո աջ ծնոտին ապտակ տա, նրան մյուսն էլ դարձրու» (Մատթ. Ե 39) կամ՝ «Եվ երբ ձեզ Հալածեն այս քաղաքում, կփախչեք դեպի մեկ ուրիշը» (Մատթ. Ժ 23), և «Եթե կամենում ես

կատարյալ լինել, դնա վաճառի՛ր քո ունեցվածքը և տո՛ւր աղքատներին, և երկնքում գանձեր կունենաս, և դու արի՛ իմ հետևից» (Մատթ. ԺԹ 21) (ս. Իոան Կասիան):

Առակի այն խոսքը, որ ասում է. «Կա՛թ կթիր, և յուղ կլինի, բայց եթե պտուկները շատ ճմլես, արյուն կգա» (Առակ. Լ 33), այս է ասում՝ կաթ կթիր Սուրբ Գրքից, և յուղ կլինի քեզ համար՝ գործեր կատարելով: Իսկ եթե «պտուկները շատ ճմլես, արյուն կգա», այսինքն՝ չի կարելի առավել «ճմլել» խոսքը և քննել, որպեսզի զազրատես արյուն չհոսի: Այստեղ կարող է թվալ՝ ինչ-որ երկիմաստություն կա, քանզի (Սողոմոն) իմաստունն ասում է՝ առավել մի՛ քննիր խոսքը, իսկ Տերը սաստում է հեղգերին՝ քննեցե՛ք Գրքերը: Ասենք, որ չեն հակասում իրար. Սուրբ Գրքերը նույն Սուրբ Հոգուց են թելադրված, բոլորն համահունչ են իրար և ճշմարտություններ են ասված: Տասը կետով բացահայտենք այս բանը:

Առաջին միտքն այն է, որ բոլոր խոսքերը երեք տեսակի են լինում, այսինքն՝ դյուրհասկանալի, դժվարըմբռնելի և անըմբռնելի: Դյուրհասկանալին խոսքի մեջ է, դժվարըմբռնելին՝ խոսքից դուրս, իսկ անըմբռնելին գերիվեր է խոսքից: Արդ, դյուրհասկանալին ուսանելի է առանց քննության, դժվարըմբռնելին քննությամբ են հասնում, իսկ անհասանելիին և և անճառին լուծությամբ պատվիր: «Քննեցե՛ք Գրքերը» ասելով՝ Տերը նկատի ունի դժվարհասանելին, իսկ Սողոմոն իմաստունը՝ անհասանելին ու անճառը:

Երկրորդ՝ Արարչին ու արարածներին վերաբերող խոսքեր. այն խոսքը, որ Արարչի մասին է, ճանաչելը կյանք է, քննելը՝ Հանդգնություն, հավատալը՝ փրկություն, իսկ արարածներին վերաբերողը քննությունն է ճանաչիր:

Երրորդ՝ խոսքը երկու տեսակի է լինում՝ Հայտնի և գաղտնի: Հայտնին մեզ է շնորհված Աստծուն ճանաչելու համար, իսկ գաղտնին միայն Ինքը գիտի, «Ում մոտ ծածկված են իմաստություն և գիտություն

բոլոր գանձերը»: Ինչպես ասում է (Մովսես) մարգարեն. «Գաղտնի բաները մեր Տեր Աստծուն են, իսկ Հայտնիները՝ մերը ու մեր որդիներինը» (Բ Օրենք ԻԹ 29): Արդ, եթե դու ամեն բան քննես, ապա Աստծուն քննելու Համար ի՞նչ ես թողնում: Այդ նկատի ունի Սողոմոն իմաստունը, երբ ասում է՝ մի՛ քննիր գաղտնին, իսկ Տերն Հրամայում է քննել Հայտնին և ճանաչել:

Չորրորդ՝ Սուրբ Գրքի որոշ տեղերում իմաստի ըմբռնումը ամփոփված է խորքում, որոշ տեղերում՝ երեսին, ինչպես որ ջրհորներում է՝ մի տեղ ջուրը լինում է խորքում, իսկ մի ուրիշ տեղ՝ երեսին: Արդ, այն, որ ջուրը երեսին է, չպետք է խորը փորել ու իջնել, որովհետև ջուրը կկորչի, նույնպես և երեսին ամփոփված խոսքի իմաստի պարագայում է. չպետք է խորը քննության ենթարկել, թե չէ կկորչի միտքը. այս իմաստով է ասում՝ առավել չճմլել, որ արյուն չհնի:

Հինգերորդ՝ ասում է, թե դու, ո՛վ տգետ մարդ, որ անվարժ ես ու տկար մտքով, մի՛ քննիր Գրքերի խոսքերը և մոլորություն մեջ մի ընկիր, ինչպես աշխարհական մարդիկ և ռամիկները: Դու միայն կլիիր Հավատի կաթիլ, ինչ որ ասում է քեզ օրենքը, Հավատա և կլուսավորվես, և դու, որ կարող ես քննել և վարժ ու կիրթ ես մտքովդ, մի՛ քննիր երկբայությամբ և թյուրություններ ամենայն խոսք. այլ որը կարող ես, ուղղությամբ իմացիր, որը չես կարող, մի՛ քննիր և երկբայության ու թյուրություն մեջ մի՛ գցիր խոսքն ու միտքդ: Քանի որ այսպիսի թյուր և երկբայություններ Հուսահատ ու թերահավատ կդարձնի քեզ խոսքի պատճառով, և կկործանվես (ս. Գրիգոր Տաթևացի):

Գ. ՍՈՒՐԲ ԳՐՔԻ ԱՆՍՊԱՌ ՀԱՐՍՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Երբ ես մտքիս աչքերը Գրքերի խորհրդով վեր բարձրացրի՝ տեսնելու շնորհների գիտություն անքննելի խորքը, բացեցի սիրտս՝ հավաքելու ներսում դժվար տեսնվածը և քննելու, տեղեկանալու և հասու լինելու նրա գիտություն խորքին, իմ տկար մտքի Հասողությունից դուրս մնացածն այնպես զարհուրեցրեց ինձ, որ կարծես թե այն ճանաչելու Համար պատրաստ էի մոռանալու այն գիտությունը, որն ստացա բացելու պահին:

Ինչպես որ Հարբածը, որքան խմում, այնքան առավել է ծարավում, նույնպես և նա, ով Աստվածաշնչի խորհուրդների շուրջ խորհում է և խոկում, որքան ուսանում, այնքան առավել է ցանկանում ուսանել. քանզի գիտի, որ չի հասնի Սուրբ Գրքի գիտության լրմանը, և մտքի այդ ցանկությունն այրում է ինչպես հոգեմաշ ցավ. քանզի սակավ Հասողություն միջոցով ճանաչում է մնացած անբավելիքն և այդ գիտության ցանկությամբ վարակվում՝ ինչպես ցավով: Սակայն այդ ցավերն ու հոգսերն առողջության պատճառ են լինում (ս. Գրիգոր Նարեկացի):

Ինչպես որ անուշահոտ նյութերն ինչքան շատ են Հարվում մատների մեջ, այնքան առավել են բուրում, այնպես էլ Սուրբ Գրքն է. որքան շատ ես ջանում խորասուզվել նրա մեջ, այնքան շատ գանձեր ես գտնում:

Աստվածաշնչի ընթերցանությունը նման է գանձի: Ինչպես որ գանձի մի փոքրիկ մաս կարող է շատ հարստացնել ստացողին, այդպես էլ Սուրբ Գրքի կարճ ասույթում կարելի է մեծ գորություն ու մտքերի անճառելի Հարստություն գտնել: Ս. Գրքում ոչինչ չի ասված հենց այնպես և առանց պատճառի, սակայն նույնիսկ ամենակարճ խոսքը մեծ գանձ է պարունակում: Աստծո խոսքը նման է ոչ միայն գանձի,

այլև հարահոս ջրառատ աղբյուրի (ս. Հովհաննես Ոսկեբերան):

Կարելի է մի ամբողջ դար ապրել և անդադրում կարգալ միայն Ավետարանը կամ Նոր Կտակարանը ու այդպես էլ մինչև վերջ չյուրացնել: Թեկուզ հարյուր անգամ կարգա, բայց կարգալու շատ-շատ բան կմնա (Եպիսկոպոս Ֆեոֆան):

Եթե կարգալ չգիտես, մի՛ հեռանա այնտեղից, որտեղ կարելի է լսել և օգուտ ստանալ, քանզի գրված է. «**Եթե իմաստուն մարդ տեսնես, առավոտից նրա մոտ եղիր, և թող քո ոտքը մաշի նրա դուռն սեմը**» (Սիրաք Գ 36): Սա օգտակար է ոչ միայն կարգալ չիմացողների, այլև իմացողների համար, քանզի շատերն են կարգում և չգիտեն, թե ինչ են կարգում (ս. Եփրեմ Ասորի):

Պետք չէ կարծել, որ որոշ չափով ճանաչելով ավետարանական ճշմարտությունը՝ կարելի է հանգստանալ՝ համարելով այն լավագույնս սերտված, և այլևս չկարգալ Սուրբ Ավետարանը:

Առաջին՝ մեր հիշողությունը մտապահում է միայն այն, ինչը միշտ կրկնում ենք և ինչով միշտ հետաքրքրվում ենք:

Երկրորդ՝ ճշմարտությունը նույնքան անսպառ է, որքան անսպառ է աստվածգիտությունը:

Ինչպես գրում է ս. Իսահակ Ասորին. «Իմաստություն չավիղը վերջ չունի. նա անընդհատ վեր է ընթանում, մինչև որ իրեն հետևողին Աստծո հետ միավորելը: Նրա հայտանիշը հենց այն է, որ նրա ճանաչողությունն անսահման է, քանզի իմաստությունն ինքը Աստվածն է»:

Եվ որքան առավել է մարդը հարստանում ճշմարտությամբ, այնքան առավել է ձերբազատվում մեղքից, այնքան առավել է լուսավորվում նրա բանականությունն, ու մաքրագործվում նրա սիրտը, այնքան առավել է մերձենում Աստծուն արդեն այս աշխարհում¹³:

Օպտիմյան մենաստանի ծերերից մեկն ասում է. «Բովանդակ Աստվածաշունչը դադարնիքներով է պարուրված: Նա խորություն ունի: Նրա իմաստն անսպառ է: Անկարելի է հասկանալ ամբողջը: Ինչպես մեկը մյուսի հետևից կարելի է հանել սոխի կեղևները, այնպես էլ Սուրբ Գրքի պարագայում է. մարդն հասկանում է մի իմաստ, որի տակ անթեղված է մեկ ուրիշը՝ ավելի խորը, երկրորդին հաջորդում է երրորդը և այդպես շարունակ:

Ահա այդպես է Տերը լուսավորում Իրեն փնտրողների բանականությունը: Աստվածաշունչում բացի արտաքին երեսից կա նաև ներքինը, այսինքն՝ բացի առանձին փաստերից, կա նաև այդ նույն փաստերի խորը նախօրինակային իմաստը: Այդ իմաստը բացահայտվում է մարդու մտքի մաքրագործմանն համապատասխան»:

¹³ Какую гуховнюю литературу читать. М. 1998, стр. 14.

ՄԱՍ ՀԻՆԳԵՐՈՐԻ

Ա. ԱՍՏԾՈՒ ԽՈՍՔԻՒՄ ԵՎ ՎՐԱ ԹՈՒԹԼ ՆԵՐԳՈՐԾԵԼՈՒ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

«Իսկ առաւել այս է նշանակում. սերմը Աստծու խոսքն է: Որոնք որ ճանապարհի եզերքին են, այդ նրանք են, որ լսում են և ապա սատանան դալիս և տանում է խոսքը նրանց սրտից, որպեսզի չհասնի սատան և չփրկվեն: Եվ որոնք որ ապառաժի վրա են, այդ նրանք են, որ երբ լսեն, խնդությամբ են ընդունում խոսքը, բայց արմատ չեն բռնում. սրանք միառժամանակ հավատում են, իսկ փորձությամբ ժամանակ՝ հեռանում, իսկ այն, որ փշերի մեջ ընկավ, այդ նրանք են, որ, երբ լսում են խոսքը, աշխարհի հոգսերով, հարստությամբ և զվարճությամբ զբաղված լինելով՝ խեղդվում և անպտուղ են լինում: Իսկ այն, որ պարարտ հողի վրա է, նրանք են, որ բարի և զվարթագին սրտով լսելով խոսքը՝ ընդունում են այն և հարատեւելով պտուղ են տալիս»:

(Ղուկ. Ը 11-15)

Ինչն^օ է այսօր Աստծո խոսքը թույլ ներգործում մեզ վրա: Ինչն^օ է հնում քրիստոնյաներն ավելի զգայուն էին նրա նկատմամբ: Առաջին խոչընդոտը, որը թույլ չի տալիս, որ Աստծո խոսքն աճի և հասունանա մարդու սրտում, ծովախնայում և անփութությունն են: Հիսուս Քրիստոս Իր սերմնացանի հռչակավոր առակում այս մասին ասում է. «Սերմի մի մասն ընկավ ճանապարհի եզերքին»: Ճանապարհը խոհրդանշում է ծովը ու անբան մարդու սիրտը (ըստ Հովհ. Ոսկեբերանի մեկնություն): Ինչպես ճանապարհին թափված սերմն է անցորդների ոտքի կոխան դառնում, այդպես էլ ծովը ունկնդիրը ուղադրություն չի դարձնում Աստծո խոսքին: Նրա համար դատարկ և ունայն պատմություններն ավելի ախորժեղի են, քան իրեն քրիստոնեական կյանքի

մեջ հաստատող խրատները: Ահա նման անփութություն մի օրինակ:

Մի հույն վարժապետ չէր կարողանում հասնել այն բանին, որ ժողովուրդն իրեն ունկնդրեր, երբ խոսում էր պետական կարևորագույն գործերի մասին: Այդժամ նա սկսում է պատմել մի մտացածին պատմություն այն մասին, թե ինչպես մի պատանի մառանը մի մարդու ավանակ է վարձում, որ մի քաղաքից մյուսը գնա: Երբ կեսօրին արևն սկսում է կիզել, երկուսն էլ ցանկանում են շոգից պատսպարվել ավանակի ստվերի ներքո, սակայն վիճելով՝ սկսում են հրմշտել իրար ստվերի համար: Պատանին ասում է, որ ինքն է վարձել ավանակին, ուստի նրա ստվերը ևս իրեն է պատկանում, իսկ տերը, թե՛ վարձով է տվել առանց ստվերի: Պատմելով այսքանը՝ վարժապետը թողնում է իր տեղը, որ հեռանա, սակայն ժողովուրդը ետ է պահում նրան՝ պահանջելով, որ ավարտի պատմությունը և ասի, թե ինչպես լուծվեց վեճը: Այդժամ վարժապետը ծիծաղում է և ասում. «Ի՛նչ մարդիկ եք դուք: Ավանակի ստվերի մասին լսել ուզում եք, իսկ հայրենիքի փրկություն մասին՝ ոչ»:

Այդպիսին են որոշ քրիստոնյաներ. երբ նայում են, լսում կամ կարդում ունայն բաներ, բնավ չեն ձանձրանում, թեկուզ այն տևի մի ամբողջ օր: Իսկ Աստծո խոսքը կարդալու կամ լսելու ժամանակ չունեն:

Մյուս խոչընդոտը, որը թույլ չի տալիս, որ Աստծո խոսքն արմատավորվի մարդկանց սրտերում և պտղաբերի, խստասրտությունն է: Հիսուս Քրիստոս խստասիրտ մարդկանց նմանեցնում է քարերի. «Եվ ուրիշ մի մասն ընկավ ապառաժի վրա. երբ բուսեց, չորացավ խոնավություն չլինելու պատճառով»: Ինչպե՞ս է մարդը դառնում քարի նման: Մեղքի մեջ հարատեւելով: Իմաստունն ասում է. «Ամբարիշտն արհամարհում է չարիքները, երբ հասնում է դրանց խորքերը» (Առակ, ԺԸ 3), այսինքն՝ երբ մարդը վարժվում է անօրեն գործերին, չի լսում ո՛չ խղճի խայթոցները, ո՛չ էլ քարոզիչների հանդիմանությունները:

Երրորդ խոչընդոտը կենցաղային հոգսերն ու հաճույքներն են: Փրկիչը այս ամենը արտահայտեց «փշեր» բառով. «Եվ ուրիշ մի մաս ընկավ փշերի մեջ, ու փշերը բարձրացան և այն խեղդեցին»: Քիչ չի

պատահում, երբ մարդիկ խանդաղատանքով, երբեմն էլ արցունքով են իրենց մեջ ընդունում Աստծո խոսքը, թվում է՝ ուզում են մաքրագործվել մեղքերից ու ճշմարիտ ուղի գտնել: Հետագայում, սակայն, չցանկանալով զրկվել որևէ ժամանակավոր բարիքից կամ էլ ցանկանալով առավել բազմապատկել հարստությունը՝ իրենց հոգևոր տկարություն պատճառով մնում են այնպիսին, ինչպիսին եղել են: Ուստի Տերն ասում է. «**Ձե՛ք կարող ծառայել Աստծուն և մամոնային»** (Մատթ. 24): Մանավանդ մարմնական կրքերն ու արծաթասիրությունը թույլ չեն տալիս, որ Աստծո խոսքը պտղաբերի մարդու սրտում: Սրանք են փրկարար սերմերի՝ Աստծո խոսքի ընդունման և հոգում պահելու հիմնական խոչընդոտները¹⁴:

Բ. ՍՈՒՐԲ ԳԻՐՔԸ ՉԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

**«Իմ ժողովուրդը նմանվեց նրան, ով իմացություն չունի.
քանի որ դու մերժեցիր իմացությունը, ես էլ քեզ կմերժեմ»**
(Օսեե 7 6)

Ինչո՞ւ ենք անփույթ հոգևորի նկատմամբ և Սուրբ Գրքի ընթերցվածքներին ուշադրություն չենք դարձնում, որի պատճառով Աստված հակառակվելով՝ տանջում է մեզ: Որովհետև մենք օտարոտի հոգով ծանրաբեռնեցինք մեր միտքը և խարխափում ենք, ինչպես խավարում: Մեկը որովայնին է ծառայում՝ իբրև խուժուղուժ տիկնոջ, և սպասավորում՝ ինչպես Աստծուն, (մեկը) պարծենում է անառակություն, ուրիշը չի ճանաչում պոռնկության տափանքը և, մարմնի ցանկությունը գերված, խոզի օրենքով թավալվում է ցեխի մեջ, մեկ ուրիշը ծառայում է կռապաշտությանը և կործանող արծաթին, իբրև տիրոջ՝ հարկ է տալիս, իսկ ոմանք էլ հետևելով ատելությունը, ռխակալությունը, նախանձին, եղբորը զրպարտելուն կամ էլ անօրինու-

թյուններին, անձնատուր են լինում մարմնականին՝ զրկվելով ճշմարիտ Հոգուց, այսինքն՝ Սուրբ Գրքի ընթերցանությունից: Եվ չեն իմանում, որ բոլոր չարիքներն անուսումնությունից են ներս թափանցում և ապականում հոգին: Այսպիսի ժանտ մարդիկ ոչ միայն չեն ընթերցում, այլև (Ս. Գիրք ընթերցելն) ավելորդ գործ են համարում:

Արդ, այսպիսիք ողբի ու արտասուքների են արժանի, քանզի, կույր լինելով, զրկվում են արդարություն Արեգակի ճառագայթներից և պատժվում (Սարգիս Շնորհալի):

Ինչպես որ արհեստն իր գործերով է կատարյալ լինում, և արհեստավորը, որքան էլ հմուտ լինի, առանց գործերի ոչնչի չի կարող հասնել, այդպես էլ քրիստոնեությունը, որ ամենամեծ արհեստն է, իր գործերով կարող է կատարյալ լինել: Իսկ քրիստոնեության գործիքը Աստվածաշունչ Մատյանի խոսքերն են. պետք է և պատշաճ է բոլորին դրանք այնքան իմանալ, որ ուրիշներից սովորելու կարիք չզգացվի, քանզի անսուտ է Քրիստոսի խոսքը. «**Փնտրեցե՛ք և կգտնեք, բախեցե՛ք, և կբացվի ձեր առաջ»** (Մատթ. է 7): Սակայն շատերը բազում պատճառներ են բերում, ինչպես՝ երեխաներին մեծացնելը, կանանց հոգսերն հոգալը, թագավորական հարկերը, և այդ իսկ պատճառով հանձն չեն առնում այդպիսի աշխատություն:

Ուստի, աղաչո՞ւմ ենք, որ երբ ուրիշներից խոսքերը լսելիս լինեք, հոժարություն մտապահեք, գեթ այնչափ, որչափ որ հոգ եք տանում նյութական բաներ կուտակելու մասին: Թեպետ անհարիր է այս (համեմատությունը), սակայն նույնքան սեր ցուցաբերեք խոսքը լսելու հանդեպ, քանզի Սուրբ Գրքի չիմացություն պատճառով բյուրավոր չարիքներ են պատահում: Ինչպես որ ոչ ոք չի կարող առանց լույսի ուղի գնալ, այդպես էլ նրանք, ովքեր չեն հայտնաբերում Գրքերի ճառագայթներին, հանապազ մեղանչում են (Բարսեղ Վարդապետ ձոն):

Ավետարանը նկարագրությունն է նոր Մարդու հատկությունների,

¹⁴ Как читать Библию? М. 1996, стр. 12-14.

որը երկնավոր Տերն է (Ա Կորնթ. ԺԵ 48): Այս նոր Մարդը բնությամբ Աստված է: Իր սուրբ ցեղի մագկանց, ովքեր հավատում են Նրան և Նրանով կերպարանափոխվում, Նա շնորհով դարձնում է աստվածներ:

Դուք, որ թավալվում եք մեղքերի գարշահոտ ու կեղտոտ ճահճում, հաճելի եք գտնում այն: Բարձրացրե՛ք ձեր գլուխները, նայե՛ք ջինջ երկնքին. այնտեղ է ձեր տեղը: Աստված ձեզ պարգևում է աստվածների արժանապատվություն, իսկ դուք, մերժելով այդ արժանապատվությունը, ընտրում եք այլ բան՝ կենդանիների արժանապատվություն, այն էլ՝ ամենապիղծ: Ուշքի՛ եկեք: Թողե՛ք ժանտահոտ ճահիճը, սրբագործվե՛ք մեղքերի խոստովանությամբ, մաքրագործվե՛ք ապաշխարության արտասուքներով, զարդարվե՛ք խանդաղատանքի արցունքներով, վե՛ր կացեք հողից, բարձրացեք երկի՛նք. ձեզ այնտեղ կտանի Ավետարանը: «Քանի դեռ լույսը ձեզ հետ ունեք», այսինքն՝ Ավետարանը, որտեղ Քրիստոսն է, «հավատացե՛ք լույսին, որպեսզի լույսի որդիներ լինեք» (Հովհ. ԺԲ 36) (ս. Իգնատի Բրյանչանինով):

Արդյոք մաքո՞ւր եք դուք, արդյոք սուրբ և կատարյա՞լ եք առանց Ավետարանն ընթերցելու և այս հայելու մեջ նայելու կարիքը չունե՞ք: Թե՞ շատ այլանդակ եք հոգով և վախենում եք ձեր այլանդակությունից. «Մոտեցե՛ք Տիրոջն ու լո՛ւյս առեք, և թող ձեր երեսը չամաչի (Սաղմ. ԼԳ 6) (ս. Իոան Կրոնշտադտսկի):

Անմիտ է նա, ով չի իմանում Աստծո կամքը և ըստ իրեն իմաստուն է, ով գործում է սեփական մտածողությամբ՝ հավատով չհամապատասխանեցնելով (իր գործերը) Տիրոջ խոսքերին :

Նախ՝ նրա մտածողության մեջ ոչինչ չի համարվի բարի և ոչինչ չի խորհի սկզբունքների մասին, եթե նախապես Տիրոջ պատվիրաններով չիմաստնանա Աստծո կամքի համապատասխան թե՛ խոսքերի և թե՛ գործերի մեջ... Քանզի. «Մենք անձամբ մեզնից որևէ բան խորհալու կարող չենք, այլ Աստծուց է մեր կարողությունը» (Բ Կորնթ.

Գ 5), Ով մարդուն գիտությունը սովորեցրեց (ս. Բարսեղ Կեսարացի) *:

Սիրով ջամբե՛նք հոգևոր ստինքների խոսքի կաթը և հոժարությամբ գմայվենք Սուրբ Հոգու պարգևներով, որպեսզի չմնանք ինչպես մի անմշակ ու անարդյունք անդաստան, որ միշտ սերմանվում է և սերմնակորույս լինում. զո՛ւր աշխարանք և ընդունա՛յն հոգնություն:

Այսպիսին են ցրված միտք ու զբաղված բարք (ուճեցողները), որոնց մոտ սպառվել է աստվածային կտակարանների ունկնդրություն սերը, որոնք շրջում են աշխարհում, ինչպես կուլյոն ու ակնազուրկը: Քանզի կամ բնավ չեն ընթերցում և կամ ինչ որ ընթերցում են՝ ոչ թե սիրով ու փափագով, այլ՝ որպես հարկադիր մի բան և պարտքերի հատուցում: Քանզի ոչինչ (ավելի) ողորմելի չէ, քան Սուրբ Գրքի հանդեպ սիրո և աստվածային պատվիրանների վերձանության բաղձանքի սպառումը (Խոսրով Անձևացի):

«Արմատավորված նախապաշարումներից է այն կարծիքը, ըստ որի՝ Աստվածաշունչը ծայրեծայր կարդալը և՛ ձանձրալի է, և՛ անօգուտ, - գրում է մի հեղինակ: Այս նախապաշարման ազդեցությունը ներքո ես մինչև 35 տարեկան դառնալս չէի համարձակվում ձեռնամուխ լինել Կենաց Գրքի ուսումնասիրությանը, թեպետ այդ ընթացքում ընթերցել էի բազում գրքեր, որոնք իսկապես և՛ ձանձրալի էին, և՛ անօգտակար: Հիմա, երբ արդեն կարդացել եմ, համոզված կերպով ասում եմ, որ Սուրբ Գրքն ընթերցելը ձանձրալի չէ և ծայրաստիճան օգտակար է, որ Կենաց Գրքի չիմացությունը ամոթալի տգիտություն է քրիստոնեական ժողովուրդների մտավորականության համար, և որ հենց այստեղ է ամփոփված մարդկային բանականությանը մատչելի ամենակուռ աշխարհայացքը, ամենավսեմ տեսլականը և ամենակատարյալ բարոյականությունը»¹⁵:

* Ինչպես վկայում են սուրբ հայերը, ճշմարտապես Աստծո կամքը փնտրող քրիստոնյայի առաջին հատկանիշն է, սեփական մտածումներն ու կարծիքները մի կողմ դրած, Աստծո խոսքի հավատարիմ սերտմանն ու յուրացմանը տրվելը: (Տիգրան Խաչատրյան, Գանձասար, Ա հատոր, էջ 143):

¹⁵ Նույն տեղում, էջ 22:

Աստծու խոսքի ունկնդրությունն ու ընթերցանությունը թե՛ անցյալում և թե՛ այսօր դիմադրություն է հանդիպում, այն է՝ լսողներն ու ընթերցողները չեն կատարում Աստծու խոսքը, չեն ուղղվում, որով առավել են դատապարտվում: «Այն ծառան, որ գիտի իր տիրոջ կամքը, բայց նրա կամքի համաձայն չի պատրաստի, շատ ծեծ կուտի» (Ղուկ. ԺԲ 47): Նման թյուրիմացություն դեմ առարկել է դեռևս Տիմոթեոս Ալեքսանդրացին: «Եթե չենք էլ կատարում, ապա չենք էլ կարող մեր անձերը հՀանդիմանել նրա համար, որ լսելով չենք հնազանդվում: Սեփական անձի հանդիմանությունը փրկության մասն է: Հոգևոր ընթերցանություն օգտակարությունը կասկածողներն անտեսում են այն հանգամանքը, որ խոսքը հազվադեպ է գործում շոշափելի կերպով, «օրինապահությունը», այլ գրեթե միշտ քիչ-քիչ, աստիճանաբար, աննկատ, ինչպես սնունդն ու օդն են կազդուրում հիվանդին: Հեթանոսական խավարի երկրում Դանիել մարգարեն սիրում էր բացել դեպի Երուսաղեմ նայող պատուհանը: Այնպես էլ մենք, որ նանրությունը գերված հոգի ունենք, պետք է ուղղենք աչքն այնտեղ, որտեղ փայլում է Աստծո լույսը, և խոնարհեցնենք ականջը դեպի Աստծո խոսքը»¹⁶:

Ասացե՛ք ինձ, ձեզնից ո՞վ է, որ քրիստոնեական Գիրքը տանը ձեռքն առնելով՝ ուշադրություն կարդում է այն և ջանում ճանաչել Աստվածաշունչը: Ոչ ոք չի կարող այդ բանն ասել իր մասին: Շաշկի ու զառեր շատ շատերի մոտ կգտնեմ, իսկ Աստվածաշունչ ոչ ոք չունի, բացառությամբ քչերի: Վերջիններս էլ նման են Գիրքը չունեցողներին. նրանք թաքցնում են այն ինչ-որ տեղ կամ պահում պահարանում և հոգ չեն տանում այն կարդալու մասին: Ո՞րն է դրա օգուտը, - ասացե՛ք ինձ: Աստվածաշունչը մեզ չի շնորհված այն բանի համար, որ ունենանք այն որպես գիրք, այլ որպեսզի դրոշմենք այն մեր սրտերում:

Իսկ ինչպես են նրանք արդարացնում իրենց այս հանցանքը: «Ես,

- ասում է, - վանական չեմ, կին ունեմ, երեխաներ, տան հոգսերն եմ քաշում»:

Ահա թե ինչն է ամեն բան վարակում և կործանում. դուք կարծում եք, թե միայն վանականն է՞րն են պարտավոր կարդալ Աստվածաշունչը: Ընդհակառակը, դուք նրանցից առավել՝ դրա կարիքն ունեք:

Հատկապես ձեզ՝ աշխարհականներիդ է հարկավոր այս բժշկությունը, քանզի ապրում եք աշխարհում և ամեն օր հարվածներ ստանում. մեկ կինդ է քեզ գայրացնում, մեկ՝ տղադ վրդովեցնում ու ցասումդ առաջ բերում, մեկ՝ հետապնդում է հակառակորդդ, մեկ՝ նախանձում ընկերդ... Հաճախ կա՛մ սպառնում է դատավորը, կա՛մ աղքատությունն է ընկճում, կա՛մ հարազատիդ կորուստն է վշտացնում, կա՛մ երջանկությունն է հպարտացնում, կա՛մ էլ դժբախտությունն է ճնշում քեզ: Կարճ ասած՝ մեզ ամեն կողմից պաշարում են բազում պատուհասներ ու անախորժություններ, որոնք անխուսափելիորեն մղում են հոգսերի, շփոթվելու, վշտանալու, անհանգստանալու, մեծամտելու: Ամեն կողմից մեզ վրա են սուրբում այնքան նետեր, որ անընդհատ Սուրբ Գրքի զրահի կարիքն ունենք, ...քանզի անհնար է, անհնար է, ասում եմ, որ որևէ մեկը փրկված լինի, կամ կարողանա փրկվել առանց Ս. Գրքի ընթերցանության (ս. Հովհաննես Ոսկեբերան):

Եթե հարցնելու լինեմ, ասացեք ինձ, թե ով այստեղ ներկաներիցդ կկարողանա թեկուզ մի սաղմոս կամ որևէ այլ սուրբգրային հատված անգիր ասել: Ոչ ոք: Եվ զարմանալին միայն դա չէ, այլև այն, որ դուք՝ հոգևոր գործերում պղերգներդ, սատանայականի նկատմամբ ավելի արագվազ եք, քան հուրը: Եթե հանկարծ մեկի մտքովն անցնի հարցնել ձեզ դիվական երգերի, անառակ ու տրփալի եղանակների մասին, ապա կհամոզվի, որ շատերն են քաջատեղյակ ու հաճուքով երգում դրանք: Իսկ ինչպես են արդարանում, եթե մեղադրելուց լինես այդ բանում: Ես, ասում է, վանական չեմ, կին ու երեխաներ ունեմ և տան

¹⁶ Նույն տեղում, էջ 22-23:

Հոգսերն եմ Հոգուս: Ողջ չարիքն էլ Հենց նրանից է, որ կարծում եք, թե իբր Ս Գրքի ընթերցանությունը վայել է միայն վանականներին, այնինչ դուք նրա կարիքն անհամեմատ ավելի շատ ունեք: Այս բժշկությունը մանավանդ Հարկավոր է աշխարհականի համար, ով ապրում է աշխարհում և ամեն ամեն օր նորանոր հարվածներ ստանում: Ուստի Աստվածաշնչի ընթերցանությունն ավելորդ բան համարելը անհամեմատ ավելի վատ է, քան այն չընթերցելը: Այդպիսի միտքը սատանայական ներշնչանք է:

Գ. ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉԸ ԵՎ ՄՅՈՒՍ ԳՐՔԵՐԸ

«Եղբայրներ, ձեզ համար այս բանը օրինակ բերեցի իմ անձով և Ապոկոսի անձով, որպեսզի մեզնից սովորեք ավելի բան չիմանալ, քան ինչ որ կա Գրվածքներում, որպեսզի ոչ մի մարդ, ավելի, քան ընկերը, չգոռոզանա ընկերոջ վրա»

(Ա Կորնթ. Գ 6):

Թող (ոչ ոք) բացի Աստվածաշունչ գրքերից բնավ որևէ բան չկարդա: Ինչի՞ համար է պետք Սուրբ Հոգու փոխարեն պիղծ Հոգով լցվել: Որովհետև ով ինչ խոսքի մեջ որ վարժվում է, դրա հոգին էլ ընդունում է, թեև այդ բանում նա վտանգ չի տեսնում, ինչպես որ տեսնում են փորձառուները (ս. Բարսեղ Կեսարացի):

Նախնիների օրենքներն ամբողջությամբ պահենք. չփորձենք լուծարել Աստծո օրենքները և հաստատել մեր ավանդությունը... Երուսաղեմի ավետարանիչներ, բարձրացրե՛ք ձեր ձայները, մի՛ վախեցեք ավանդություններից (ս. Ներսես Լամբրոնացի):

Գիտելիք ձեռք բերելու համար կարդալը մի բան է, իսկ խրատի համար կարդալը՝ մի այլ բան: Առաջին դեպքում շատ է ընթերցվում, իսկ երկրորդ դեպքում շատ ընթերցել պետք չէ. Հենց որ կարդացածից ինչ-որ բան ընկնում է սրտի մեջ, կանգ առ և մտածի՛ր՝ փորձելով նաև պարզաբանել և ավելի խորացնել այդ միտքը սրտիդ մեջ: Սա նույնն

է, ինչ այն դարձնել Աստծո մասին խոկալու առարկա: Այս եղանակով կանուցեք և կաճեցնեք ձեր հոգին, ոչ թե կլցնեք այն, ինչպես պարկը (ս. Ֆեոֆան Զատվորնիկ):

Ավետարանը տարբեր է այլ գրքերից, որովհետև կրթում է սիրտն ու հոգին: Կաթից ավելի աննդարար կերակուր է այն, Գողգոթայի խաչի փեթակի մեջ պատրաստված մեղրն է, իբրև նոր մանանա (Խրիմյան Հայրիկ):

Ավետարանն այն Գիրքն է, որից ավելի բարձր մտավորական արտադրություն լույս եկած չէ (Մաղաքիա արք. Օրմանյան):

Աշխարհում Սուրբ Գրքից ավելի հստակ գիրք բնավ չկա: Սուրբ Գիրքը մյուս ուրիշ գրքերի հետ այն համեմատությունն ունի, ինչպես արևը՝ հասարակ ճրագի հետ: Ս. Գրքից բնավ դուրս մի՛ եկեք. եթե նրա մեջ մնանք, այն ժամանակ իրական կյանքը պիտի շահենք (Մարտին Լյութեր):

Եղբայրներ, սրտի լսելիքով որսացե՛ք Փրկչի յուրաքանչյուր ավետարանական խոսքը և պահե՛ք սրտում. այդ մարդկային խոսք չէ, որն հաճախ լինում է սուտ, դատարկ, անզոր և մոլորեցնող, այլ Աստծո խոսք է, ճշմարտության խոսք, ամենազոր խոսք: Տիրոջ յուրաքանչյուր խոսքը կյանք է մեզ համար, և Փրկչի շուրթերով ասված բոլոր խոսքերը կկատարվեն, մինչև վերջին հովտը * . ոչինչ չի անցնի (ս. Իոան Կրոնշտադտսկի):

Կարդալով աշխարհիկ ստեղծագործություններ, ամսագրեր ու թերթեր՝ դու հետաքրքրվում ես արտաքին աշխարհի իրադարձություններով: Մի՛ անտեսիր ներաշխարհը ու հոգիդ. նա ավելի մոտ է քեզ ու ավելի թանկ: Ամենից շատ ու ամենից հաճախ ընթերցիր Ավետարանն ու սուրբ Հայրերի գրվածքները, քանզի քրիստոնյայի համար

* Հովտ, նշանախեց՝ եբրայերենի փոգրագույն նշանագիրը: Փխբ.՝ կետ, նշան:

Աստվածաշունչ Գրքեր չընթերցելը մեղք է (ս. Իոան Կրոնշտադտսկի)

Անհրաժեշտ է նշել, որ կրոնին նվիրված բոլոր գրքերը չեն, որ նույն նշանակությունն ունեն քրիստոնյայի հոգու և կյանքի նպատակի համար, որ է Սուրբ Հոգու ստացումը: Կարելի է մտքերով սնել գիտակցությունը՝ առանց սրտի զգացմունքներին դիպչելու, սակայն այդ այնքան էլ օգտակար չէ քրիստոնյայի համար սիրտը կրքերից ու մոլորություններից մաքրագործելու և սրտում քրիստոնեական առաքինություններ վերահաստատելու առումով:

Հարկ է հիշել Պողոս առաքյալի խոսքերը. «**Գիտությունը հպարտացնում է, բայց սերը՝ հաստատում»** (Ա Կորնթ. Ը 1):

Սրտի նշանակությունը մոռացող և աստվածաբանական հարուստ ու բազմակողմանի գիտելիքներ ձեռք բերել տենչացող քրիստոնյաներին պետք է զգուշացնել, որ այստեղ գուցե մտահայեցողական կյանքի վտանգ կա: Վարդապետ Սաֆրոնին ծեր Սիլուանի մասին իր գրքում քրիստոնյայի հոգու համար հաճախ ամոլ այս աշխատանքի մասին ասում է. « որագիտակ աստվածաբանը ծերի գրվածքների մասին թերևս ասի. «Ես այստեղ աստվածաբանական մտքերի հարստություն չեմ տեսնում, ինչպես նաև դավանաբանական իմացություն»»: Նա այդպես կարտահայտվի այն պատճառով, որ նրա ոգեղինությունը պատկանում է հոգևոր կյանքի այլ ոլորտի»:

Աստվածաբան ուսուցիչները զբաղված է բազում խնդիրներով և փորձում է դրանց լուծումը գտնել բանական մտահայեցողության ոլորտում: Նրա իրական հոգևոր փորձառությունը մեծ չէ.այն բանականություն ոլորտից է, ոչ թե Աստծո հետ կենդանի հաղորդակցությունից:

Իր լայն գիտական էրուդիցիան և խորը մտածական փորձառությունը նա համարում է հոգևոր հարստություն և այնքան բարձր է դասում, որ ամեն մի ուրիշ փորձառություն նրա աչքում մղվում է երկրորդ պլան:

Աստծո հետ հաղորդակցություն փնտրող, Աստծով ապրող իրական հոգևոր մարդու համար ակնհայտ է ուսուցիչներին հրապուրան-

քի միամտությունը: Նա ինչ-որ առումով տարակուսում է, չի հասկանում, թե ինչպես խելացի մարդը կարող է բավարարվել սեփական անհիմն կռահումներով և վերացական կառույցներով:

Այստեղ անհրաժեշտ է հիշել նաև այն, թե որքան խիստ էր արտահայտվում ծեր Վարսանովի Օպտինսկին այն աստվածաբանական գիտությունների մասին, որոնք դասավանդվում էին իր ժամանակի (XXդ. սկզբի) ճեմարաններում և հոգևոր ակադեմիաներում: Նա ասում էր. «Հոգո՛վ ընթացեք, տեսե՛ք, թե ճեմարաններում ու հոգևոր ակադեմիաներում ի՞նչ անհավատություն, նիհիլիզմ ու մեռելություն կա. և այս ամենը առանց զգացմունքի ու հասկանալու անգիր անելու պատճառով է: Սանի համար տարօրինակ է, անհասկանալի է միայնակ եկեղեցի գնալը, մի անկյունում կանգնելը, լաց լինելը, խանդաղատվելը. այդ ամենը խորթ է նրան (Նիկոն Օպտինսկի):

Դ. ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՁԸ ԵՎ ԱՂԱՆԴՆԵՐԸ

«Այժմ էլ ձեր մեջ կարող են լինել սուտ ուսուցիչներ, որոնք, սպրդեցնելով, կորստաբեր հերձվածներ են ներմուծելու և, ուրանալով Տիրոջը, որ իրենց գնեց, իրենց վրա արագահաս կորուստ են բերելու»

(Բ Պետ. Բ 1)

Մենք նույնպես ամենից առաջ սկսում ենք բոլոր բարիքների գլխից՝ հավատքից, և այն լսողներից ենք ներկայացնում՝ ոչ թե նոր բան ավելացնելով, այլ առաքյալների, մարգարեների, սուրբ հայրերի հիմքի վրա համառոտ խոսքով կառուցելով, որպեսզի որևէ մեկը չչեղվի ճշմարտությունից՝ անուս տգետների խոսքերը լսելով, որոնք ոչ թե ուղղափառ եկեղեցու համաձայն են, այլ Աստվածաշնչից դուրս բաներ են և դեպի կործանում են առաջնորդում լսողներին (ս. Ներսես Շնորհալի):

Խմենք Աստծո խոսքի կաթը Սուրբ Գրքի ստինքներից... Եվ կրթենք մեր մտքի քիմքը Սուրբ Գրքի գիտություններ, որպեսզի մեզ և մեր ընկերներին փրկենք հերձվածողների հրապուրանքներից... Սուրբ Գրքի

գիտութեամբ քննենք այլադանդներին բազմաթիւ ուսմունքները և տեսնենք, թե նրանց դավանած ուսմունքը ընդհանրական առաքելական եկեղեցուն է... Իսկ մենք միմիայն սուրբգրային վարդապետութեամբ այս ամենը պահենք, այլև Աստծուն աղոթենք (Սարգիս Շնորհալի):

Մենք, երբ հերձվածողների* դեմ ենք մարտնչում, այստեղից (Սուրբ Գրքից) ենք սպառազինվում: (Պողոս առաքյալը) ասում է. «Աստծո շնչով գրված ամեն գիրք օգտակար է ուսուցման, հանդիմանութեան...»: Պետք է ստուգութեամբ քննել ամեն ինչ, քանզի Աստվածաշ-

* Եթե նախկինում աղանդների գաղափարական առանցքը կազմում էր սուրբգրային այս կամ այն գաղափարի թյուր մեկնությունը՝ հակառակ եկեղեցու ուղղափառ դավանանքի և ավանդության, ապա այսօր աղանդները որդեգրել են նոր՝ չլսված հանդուգն գործելակերպ: Ի տարբերություն մեր սահակ-մեսրոպյան և առհասարակ բոլոր հին ավանդական թարգմանությունների՝ բնագրի լեզվին և ոգուն հարազատ մնալու հիմնարար սկզբունքի, նրանք խմբագրում են Աստվածաշունչն ըստ իրենց դավանանքի՝ անճանաչելիորեն ազավաղելով Սուրբ Գրքի խորագրերն ու սրբազան բնագրերը: Այսպես, Եհովայի վկաների Սուրբ Գրքի՝ «Նոր աշխարհ» թարգմանությունը Հին և Նոր Կտակարանների փոխարեն գործածել է համապատասխանաբար «Երբայական գրություններ» և «քրիստոնեական հունական գրություններ»: Մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի և Սուրբ Հոգու Աստվածությունը փաստող վկայությունները կամայականորեն նենգափոխվել են, անհետացել են դժոխք և դրախտ հասկացությունները. մահվանից հետո, ըստ նրանց, հոգին մեռնում է, և այլն: Ս. Մայիլյանն իր «Ժամանակակից աղանդները Հայաստանում» գրքում այս թարգմանության առնչությամբ գրում է. «Ըստ էության՝ Ս. Գիրք չի և կապ չունի Սուրբ Գրքի հետ այն առումով, ինչպես ընկալում են այդ քրիստոնյաները: ՆԱ թարգմանությունը ոչ թե Աստծո խոսքն է մարդկությանը, այլ Կառավարության Ղեկավար մարմնի հրահանգները մարդկությանը»:

Առհասարակ պետք է խստագույնս զգուշանալ աղանդների և մասնավոր հրատարակությունների (Գեդեոն, Կենաց խոսք, Կենաց ջուր, Կենդանի հոսք և այլն) բոլոր հրատարակություններից և կարգալ միայն Մայր եկեղեցու հրատարակած Աստվածաշունչ Մատյանը, լինի այն գրաբար թե աշխարհաբար, իսկ ուսուցիչներն՝ միայն Պրավալավ եկեղեցու սինոդական հրատարակությունները:

Նշենք նաև, որ Աստվածաշնչյան ընկերության հրատարակած Ս. Գրքի ցանկում բացակայում են իններ երկրորդականոն գրքերը:

ունչ Գրքերի խոսքերը հոգևոր զենքեր են... Չգիտե՞ք, որ Գրքերը միայն առաջին մարդկանց համար չգրվեցին, այլև մեզ համար: Չե՞ք լսել Պողոսի խոսքը. «Բայց որպես խրատ գրվեց մեզ համար, մեզ, որոնց համար հասել է հավիտյանների վախճանը» (Ա Կորնթ. Ժ 11), կամ՝ «որպեսզի համբերութեամբ և Գրքերի պարզևած մխիթարութեամբ հույսը ընդունենք» (Հռոմ. ԺԵ 4):

Այսուհետև փութանք ստուգութեամբ քննելու Գրքերը, քանզի չենք կարող մեր փրկությունը հասնել, եթե հարածամ չզբաղվենք Գրքերի [ընթացանությունով], ուղիղ ավանդությունով և ստույգ վարքով (ս. Հովհաննես Ոսկեբերան):

Պետք է և պատշաճ է, որ ամենաաննշան բանն իսկ առանց սուրբգրային վկայության չլինի: ...Արդ, ինձ էլ՝ այս ասողիս, հենց այնպես մի՛ հավատա, եթե այդ բանը Սուրբ Գրքից ցույց չտամ, որովհետև մեր այս հավատի վկայությունը ոչ թե բանիմացությունից է, այլ Սուրբ Գրքի հանդիմանությունից (ս. Կյուրեղ Երուսաղեմացի):

(Պետք է) քննել, խորհել և կատարել այն, ինչ աստվածահաճո է՝ Սուրբ Գրքի ճշմարիտ վկայությամբ և չզբաղվել բազմախոյզ խնդիրներով, որոնք հեռացնում են սուրբ հավատից (ս. Գրիգոր Լուսավորիչ):

Ե. ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՉԻ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ Ի ՊԵՏՍ ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ

«Որովհետև մանկուց գիտես Սուրբ Գրքերը, որոնք կարող են իմաստուն դարձնել քեզ փրկության համար այն հավատի միջոցով, որ Քրիստոս Հիսուսի մեջ է»:

(Բ Տիմ. Գ 15)

Ուզո՞ւմ ես, որ զավակդ բարեբարո լինի. սկզբից ևեթ դաստիարակի՛ր նրան համաձայն առաքյալի հորդորի՝ «Տիրոջ խրատով և ուսումով» (Եփես. Զ 4): Մի՛ կարծիր, թե նրա համար ավելորդ բան է Սուրբ Գիրք լսելը. քանզի նա նախևառաջ այնտեղից է լսելու. «Պատվի՛ր քո հորն ու

մորը»: Հետևաբար սա Հենց քեզ օգտակար կլինի: Մի՛ ասա. «Այդ վանականների գործն է, մի՞թե ես իմ որդուն վանական պիտի դարձնեմ»:
Նրան վանական դարձնելու կարիք չկա, սակայն ինչո՞ւ ես վախենում այն բանից, ինչը նրա համար այնքան օգտակար է: Որպես քրիստոնյա դաստիարակիչը նրան: Աշխարհականներին հատկապես անհրաժեշտ է իմանալ Ս. Գրքի վարդապետությունը, և առավելապես երեխաներին, քանզի այդ տարիքին է հատուկ ծայրահեղ անխոհեմությունը: Ամոթ չէ՞ արդյոք երեխաներին ուղարկել արվեստներ ու գիտություն սովորելու և չհոգալ «Տիրոջ խրատով և ուսումով» նրանց կրթելու մասին: Այդ իսկ պատճառով մենք առաջինն ենք ճաշակում նմանօրինակ դաստիարակություն պտուղները, քանզի դաստիարակում ենք երեխաներին հանդուգն, անժուժկալ, անհնազանդ ու ստոր: Չանե՛նք այդ բանը, այլ անսանք երանելի Պողոսի հորդորին, օրինակ ծառայենք՝ մանուկ հասակից նրանց ստիպելով ընթերցել Ս. Գիրքը (ս. Հովհաննես Ոսկեբերան):

Ոչ ոք թող չասի ինձ, թե մենք երեխաներին Աստծո խոսքը լսել տալու կարիքը չունենք: Ոչ միայն պետք է զբաղեցնել, այլև միմիայն այդ մասին հոգալ: Սակայն ձեր տկարությունների պատճառով է, որ չեմ պնդում այդ բանը. բնավ ետ չեմ պահում նրանց այլ զբաղմունքներից, ինչպես նաև ձեզ՝ հասարակական գործերից: Ըստ իս՝ միանգամայն արդարացի է յոթ օրերից մեկը բոլորիս Տիրոջը նվիրելը: Քանզի որքան անհարիր է ծառաներից պահանջել, որ զօր ու գիշեր ծառայեն մեզ, իսկ մեզ կարճ ժամանակ իսկ Տիրոջը չտրամադրելը: Ընդ որում մեր ծառայությունը Նրան ոչինչ չի տալիս, քանզի Աստված ոչ մի բանի կարիքը չունի, այլ Հենց մեր օգտի համար է: Ձեր երեխաներին հանդեսների տանելիս՝ գիտությունն ու որևէ այլ բան խոչնդոտ չեք համարում: Իսկ հոգևոր օգուտ ստանալուց խորշում եք՝ այն սին անվանելով: Էլ ինչպես չզայրացնեք Աստուծուն, երբ ամեն ինչ սովորեցնում եք երեխաներին, դրանց համար ժամանակ գտնելով, իսկ նրանց՝ Աստուծուն նվիրելու գործը նկատում եք վաղաժամ ու դժվարին: Ո՛չ, այդպես չէ, եղբայրներ: Հենց այս տարիքն է, որ առավելապես նմանօրինակ հորդորների կարիքն ունի:

Հասակը մատաղ է. փութով յուրացնում է այն, ասում են իրեն, և ինչպես կնիքն է դրոշմվում մեղրամոմի վրա, այնպես էլ երեխաների հոգում այն, ինչ լսում են: Ընդ որում նրանց կյանքը Հենց այդ ժամանակից արդեն սկսում է հակվել կամ արատին կամ առաքինությունը: Ուստի, եթե սկզբից ևեթ, այսպես ասած, սեմից հեռացնենք նրանց արատից և առաջնորդենք ուղիղ ճանապարհ, ապա հետագայում դա արդեն նրանց սովորությունը և ասես էությունը կդառնա: Այլևս այնքան էլ քմահաճորեն չեն շեղվի դեպի վատը, քանզի սովորությունը կմղի բարի գործերի:

Այդժամ նրանք ծերերից առավել հարգարժան կլինեն և քաղաքացիական գործերի համար պիտանի՝ պատանեկան հասակից դրսևորելով մեծահասակների հատկություններ: Քանզի անհնար է, ինչպես առաջ էլ ասել եմ, որ Ս. Գրքի խոսքերը ունկնդրելուց բավականություն ստացողներն ու նրա վարդապետությունն ըմբռնողները հեռանան այստեղից առանց որևիցե իրական, մեծ բարիք ստանալու՝ դրանց հաղորդակցվողը լինի այդ, կին թե պատանի:

Եթե մենք, մեր խոսքերին վարժեցնելով, ընտելացնում ենք գազաններին, ապա մի՞թե այս հոգևոր վարդապետությամբ ավելիով չենք կարողանա ուղղել մարդկանց՝ մանավանդ որ մեծ տարբերություն կա այստեղի ու այնտեղի, բժշկությունների ու բժշկվողների միջև: Մեր միջի վայրենությունն էլ այնպիսին չէ, ինչպես գազաններինը. նրանցը ըստ բնություն է, իսկ մերը ըստ քմահաճություն: ոսքերի գորությունն էլ տարբեր է. այնտեղ այն բխում է մարդու մտքից, իսկ այստեղ՝ Հոգու գորությունից ու շնորհից: Այսպիսով, ով անձնատուր է լինում հուսահատությունը, թող խորհի գազաններին վարժեցնելու մասին և այլևս չի հուսահատվի: Թող հանապազ այցելի այս հիվանդանոցը, թող հանապազ լսի Հոգու օրենքները և, վերադառնալով տուն, մտապահի լրաժը: Այսպիսով նա բարի հույսի ու խաղաղություն մեջ կհաստատվի՝ սեփական փորձի վրա զգալով հաջողությունը: Իսկ սատանան Հենց որ տեսնի, որ մարդու հոգում Աստծո օրենքն է գրված, իսկ սիրտը վերածվել այդ օրենքի քարե տախտակների, այլևս չի մո-

տենա նրան: Քանզի, ուր երկնային գրեքը դրոշմված են ոչ թե պղնձ-
յա սյան վրա, այլ Սուրբ Հոգով աստվածասեր սրտերում և ճաճանչում
են Նրա շնորհներով, այնտեղ նա նույնիսկ հայացք նետել չի կարող և
հեռու կիսախչի: Սատանայի և նրա ներշնչած խորհուրդների համար
ավելի սարսափելի բան չկա, քան աստվածային ճշմարտություններով
կլանված միտքը և միշտ այդ աղբյուրին կառչած հոգին: Աշխարհում
ոչինչ ի գործ չէ այսպիսի հոգուն սասանելու, թեկուզ տհաճություն
պատահի, ոչ էլ կհպարտացնի ու կպանծացնի նրան հաջողությունը,
այլ փոթորիկների ու խռովքի մեջ էլ խաղաղություն կվայելի: Եվ
խսկապես էլ մեր խռովահոգության պատճառը դրսևում չէ, այլ մեր
հոգու տկարություններում: Եթե մեր հոգու տառապանքը պայմանա-
վորվեր հանգամանքներով, ապա բոլոր մարդիկ էլ պարտադիր կճաշ-
ակեին այդ բանը: Քանզի բոլորս էլ նավարկում ենք միևնույն ծովով,
հրեթացս որի անհնար է խուսա տալ ալիքներից ու փոթորիկներից: Եվ
եթե կան այնպիսիք, ովքեր չեն ենթարկվում ալեկոծության ու փոթո-
րիկների, ապա, ակներև է, որ փոթորիկն առաջացնում է ոչ թե այս
կամ այն հանգամանքը, այլ մեր հոգու վիճակը: Հետևաբար, եթե մենք
մեր հոգուն տրամադրենք այպես, որ դյուրություն մտանի ամեն ինչ,
ապա մեզ համար ոչ փոթորիկ կլինի, ոչ էլ խորտակում, այլ միշտ բա-
րենպաստ անդորր կլինի: (ս. Հովհաննես Ոսկեբերան)

Հնում բարեպաշտ քրիստոնեական ընտանիքներում երեխաներն^{*}

^{*} Որոգինեսի հայրը ամեն օր Ս. Գրքը կարդալ և պատմել էր տալիս իր որդուն, որն
առանձնակի սեր էր ցուցաբերում այդ պարամունքների նկատմամբ և իր աստվածաբա-
նական հարցերով զարմացնում հորը: Նրա հայրը վկայում էր, որ հաճախ էր գիշերը գաղտ-
նի համբուրում իր որդու կուրծքը՝ իբրև «Սուրբ Հոգու տաճար»: Մանկուց Ս. Գրքը սեր-
տում էին ս. Գրիգոր Աստվածաբանը, ս. Հովհան Ոսկեբերանը, ս. Մակրինան և այլք:

Հերոնիմոս Երանելին այսպիսի խորհուրդ է տալիս այրի Լիդիային նրա դստեր դս-
տիարակության առնչությամբ. «Թող ամեն օր քեզ հետ միասին մի քանի թերթ ընթեր-
ցի Ավետարանից և առաքելական թղթերից: Այսպիսով, թող ամեն առավոտ քեզ ասես
մի ծաղկեփունջ՝ սրբազան Գրքերից քաղված: Թող այդ լինի նրա ամենազվա-
վոր հոգսը, ամենասովորական գործը...»:

իրենց մտավոր կրթությունն սկսում էին Ս. Գրքի ուսումնասիրություն-
նից: Այսպիսով, նրանց մտավոր կրթությունն ընթանում էր բարո-
յականի հետ միասին, որն իմաստնացնում էր նրանց մանկական
ըմբռնումները, խրատում նրանց մատաղ սրտերը, և, բնականաբար,
սերը Գրքի նկատմամբ խոր արմատներ պիտի արձակեր նրանց
հոգում:

Նմանօրինակ դաստիարակություն էին որդեգրել նեոկեսարյան
այն սուրբ ընտանիքում, որից սերում էր տիեզերական մեծ վար-
դապետ ս. Բարսեղը: Մայրը Բարսեղի քույր Մակրինային դաստիա-
րակելիս սերտել էր տալիս այն Գրքերը, որոնք հասկանալի էին
աղջկան (հատկապես Սողոմոնի Իմաստությունը): Իսկ այդ Գրքերից
հատկապես այն, ինչն առաջնորդում էր առաքինի կյանքի: Մակրինան
սաղմոսները գիտեր այնպես, որ իր բոլոր գործերում, որպես բարի
ընկեր, ուղեկցում էին նրան: Մայրն արգելում էր դստերը կարգալ
հեթանոսական ողբերգություններում ու կատակերգություններում
հանդիպող կրքերի նկարագրությունները: Հետագայում Մակրինան
նույն ոգով դաստիարակեց իր եղբայր Պետրոսին: Այդպես դաստի-
արակվեց նաև Բարսեղ Մեծը. «Աստծո ողորմությամբ ու մեր Տեր
Հիսուս Քրիստոսի շնորհով, - ասում է նա, - դաստիարակվել եմ
քրիստոնյա ծնողների կողմից՝ վաղ մանկությունից նրանցից սովոր-
ելով Սուրբ Գրքը, որը և առաջնորդում էր ինձ դեպի ճշմար-
տության ճանաչողությունը»¹⁷:

Հրեաների հին սովորությունն էր (որ պահում են ցայսօր) իրենց
երեխաներին նախքան արհեստներ սովորեցնելը դաստիարակել
աստվածային Գրքերի ուսուցմամբ: Սա կարևոր խրատ է բոլոր
ծնողներին, որ անձամբ կամ այլոց միջոցով հոգան նախկին բարվոք
դաստիարակությամբ որդիներին Սուրբ Գրքին վարժեցնելու մասին,
որը նրանց կյանքի բարեպաշտության հիմքն է (Գաբրիել վարդապետ
Ավետիքյան):

¹⁷ Նույն տեղում, էջ 15:

ՄԱՍ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Ա. ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉԸ ՀԻՍՈՒՍԻ ՄԱՍԻՆ Է

«Քննեցե՛ք Գրքերը, քանի որ կարծում եք, թե դրանցով հավիտենական կյանք կունենաք: Բայց այդ Գրքերն իսկ վկայում են իմ մասին»:

(Հովհ. Ե 39)

Աստվածաշունչը ստվարածավալ Գիրք է՝ կազմված շուրջ մեկուկես հազարամյակի ընթացքում քառասուն հեղինակների՝ մարգարեների ու առաքյալների ձեռամբ, տարբեր լեզուներով (հիմնականում եբրայերեն և հունարեն, մասամբ էլ՝ արամեերեն) և զանազան գրական ժանրերով: Բայցևայնպես, Սուրբ Գիրքը մեր առջև հառնում է որպես կուռ, բովանդակությամբ անխորտակելի, միասնական ամբողջություն՝ գրված Սուրբ Հոգու անմիջական ներշնչանքով:

Ո՞րն է կամ, ավելի ճիշտ, ո՞վ է այս միասնությունն առանցքը: Մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսը: Առանց այս ճշմարիտ քրիստոնեական աշխարհայացքի ըմբռնման սրբազան պատմության կարևորագույն իրադարձություններն ու իրողությունները դժվարհասկանալի, նույնիսկ անըմբռնելի են՝ սահմանափակված տեղի և ժամանակի մեջ՝ մինչդեռ նրանք տիեզերական, համամարդկային նշանակություն ունեն և բոլոր ժամանակների ու սերունդների համար են:

Ս. Գիրքը կազմված է երկու մասից՝ Հին և Նոր Կտակարաններից (Հին Կտակարան՝ 48 գիրք, Նոր Կտակարան՝ 27 գիրք), որոնց բաժանումը պայմանավորված է Հիսուս Քրիստոսի նկատմամբ դիրքորոշումով: Հին Կտակարանում Նա ներկա է որպես խոստացյալ Փրկիչ, Ում գալուստն ապագայում է կատարվելու, և դա կանխանշված է հատուկ մարգարեություններում, նախորինակներում ու խորհրդանիշներում, իսկ Նոր Կտակարանում Հիսուսն իրականացնում է մարդու փրկությունը:

Ինքը՝ Տեր Հիսուս Քրիստոսը, բազմիցս հաստատում է այս իրո-

ղությունը. «Քննեցե՛ք Գրքերը, քանի որ կարծում եք, թե նրանցով հավիտենական կյանք կունենաք: Բայց այդ Գրքերն իսկ վկայում են իմ մասին» (Հովհ. Ե 39), և՛ «Սկսած Մովսեսից ու բոլոր մարգարեներից՝ մեկնում էր նրանց այն բոլորը, ինչ գրված էր իր մասին բոլոր Գրքերում» (Ղուկ. ԻԴ 27, տե՛ս նաև Հովհ. Ե 46, Ղուկ. ԻԴ 4):

Նոր Կտակարանում չկա Փրկչի կյանքի, առաքելության, չարչարանքների ու մահվան վերաբերյալ մի փաստ, անգամ աննշան մանրամասնություն, որը Հին Կտակարանում նախանշված չլինի: Սուրբ Աթանաս Աղեքսանդրացին գրում է, որ Հին Կտակարանը շարադրված է միասնական Հոգով և շարադրված է Փրկչի մասին: Ընդ որում մարգարեությունները ոչ միայն կանխասում, այլև հաճախ լրացնելով՝ լույս են սփռում նորկտակարանյան այս կամ այն իրադարձության վրա, օրինակ՝ Եսայի մարգարեի ՄԳ գլուխը ոչ միայն պարզաբանում է Քրիստոսի չարչարանքների ու քավչարար մահվան խորհուրդը, այլև բացատրում է Հովհաննես Մկրտչի խոսքը. «Ահա Գառն Աստծո» (Հովհ. Ա 29): Իսկ մարգարեությունների շղթան սկսվում է Ադամով և այդ իսկ պատճառով կոչվում է «Նախաավետարան», և հասնում մինչև Հովհաննես Մկրտչի հայրը՝ Զաքարիան:

Նույն է նաև խորհրդանիշների, նախորինակների պարագան: Նախորինակ են կոչվում այն անձինք, պատմական իրադարձություններն ու առարկաները, որոնք, բացի իրենց ժամանակներում իրողություն լինելուց, խորհրդավորապես վերաբերում են ապագային և արտահայտում կամ կանխանշում մեսիական որևէ հատկանիշ: Օրինակ՝ Ինքը՝ Քրիստոս, նշում է անապատում Մովսեսի հրամանով բարձրացրած պղնձե օձի (Հովհ. Գ 49), Հովնանի՝ կետի փորում երեք օր ու գիշեր գտնվելու՝ (Մատթ. ԺԲ 40) իր նախորինակ լինելը: Քրիստոսի նախորինակներն են Ադամը, Նոյը, Մեղքիսեդեկը, Իսահակը, Ահարոնը, Հեսու և Նավեն, Դավիթը, Սողոմոնը, ինչպես նաև քահանայապետերը և այլք, Նոյի տապանը, մանանան, ամպի սյուներ, Հինկտակարանյան զոհերը, Տաճարը և այլն: Պողոս առաքյալը գրում է, որ Հին Կտակարա-

նի բոլոր արարողություններն ու ողջ պաշտամունքը «գալիք բաների ստվերներն են. բուն մարմինը Քրիստոսն է», կամ՝ «Արդարև, գալիք բարիքների ստվերն էր օրենքը և ոչ թե իրողությունների բուն կերպարանքը» (Եբր. Ժ 1), և որ Հինկտակարանյան բոլոր օրինակները որպես «խրատ գրվեցին մեզ համար» (Ա. Կորնթ. Ժ 11) և այլն:

Մատթեոսի (Ա. 1-16 և Ղուկասի (Գ. 23-37) Ավետարանների Հիսուսի ազգաբանությունները ոչ այլ ինչ են, քան բովանդակ Հինկտակարանյան պատմության համառոտագրություն:

Սա է Սուրբ Գրքի ուղղափառ ընթերցանության և մեկնաբանության մյուս կարևորագույն պայմանը:

Բ. Ս. ԳԻՐՔՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱՅԱՑՔԻ ԼՈՒՑՍԻ ՆԵՐՔՈ ԸՆԹԵՐՑԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Հինկտակարանյան և նորկտակարանյան Եկեղեցու կյանքի առանձին փաստերի իմացությունը բավարար չէ կուռ աշխարհայացք կազմելու համար: Առանց իր ամբողջության մեջ քրիստոնեական աշխարհայացքի հստակ ըմբռնման Սրբազան պատմության ամենանշանակալից փաստերն իսկ կորցնում են իրենց անանց կենսական նշանակությունը:

Իրապես, եթե, չհասկանալով քրիստոնեական աշխարհայացքը, ես չգիտեմ մարդու երկրային կյանքի իմաստը, աստվածային Հայտնության ճշմարիտ նշանակությունը մարդկության համար, չեմ հասկանում Աստծո Որդու Մարդեղացման փրկաբանական իմաստը, ի՞նչ անանց կենսական նշանակություն կունենա ինձ համար հավատը առանձին փաստերի նկատմամբ, օրինակ՝ ջրհեղեղի, Եգիպտոսի հարվածների, Դավիթ թագավորի հանցագործության, կույս Մարիամից Փրկչի Մոսկոսի, մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի հրաշքների, հարության ու երկինք համբարձվելու և այլն:

Միայն Աստծո փրկագործության, մարդու երկրավոր կյանքի իմաստի և մարդկության համար աստվածային Հայտնության հստակ ըմբռնումը կարող են հասկանալի դարձնել այս բոլոր փաստերի ճշմարիտ, անանց նշանակությունը: Կարող են հնարավորություն ընձեռել խոհեմ վերաբերմունք ունենալու իմ և այլոց մեջ բնակվող չարի և բարու նկատմամբ, գիտակցաբար համաձայնեցնելու կյանքը այս փաստերի նկատմամբ հավատի հետ:

Ընդհանուր քրիստոնեական աշխարհայացքն ամենևին չհասկացող կամ նրա մասին խիստ որոշակի պատկերացում չունեցող մարդու համար նույնիսկ կոթողային աստվածաբանական դավանաբանական գրականության ընթերցանություն է անպտուղ և նույնիսկ վտանգավոր: Միշտ վտանգ կա, որ նա կեղծ ու չափազանցված պատկերացում կկազմի այն հարցի մասին, որը պատահականորեն գիտի: Նա հազիվ թե կարողանա այդ հարցն ընդհանուր հայտարարի բերել մյուս բազմաթիվ հարցադրումների հետ, որոնց դերն ու նշանակությունը բնավ չի հասկանում: Եվ որքան շատ կարգա առանձին դատողություններ, այնքան առավել նրա միտքը կխճողվի բացարձակապես իրար չհաղկապված աստվածաբանական գիտելիքների բավիղներում:

Այդպիսի մեկը, եթե բախվի գիտական անհեթեթ հեքիաթիկներից ամենաանհեթեթի վրա հիմնված աշխարհայացքի հետևորդի հետ կամ իրեն սթափ գնահատելու առաջին իսկ պահին դյուրություն կստանալի, եթե արիություն չունենա խոնարհաբար խոստովանելու իր ամոթալի տգիտությունը քրիստոնեական աշխարհայացքի ըմբռնման հարցում՝ անկախ իր՝ աստվածաբանական առանձին հարցերի մասին գիտելիքների:

Հոգևոր կյանքի մասին ճիշտ պատկերացում կազմելու և Սուրբ Գիրքը ուղղափառորեն հասկանալու համար անհրաժեշտ է կարգալու Ուղղափառ Եկեղեցու սուրբ հայրերի երկասիրությունները, որոնց աղբյուրն ու հիմքը Սուրբ Գիրքն է, որը և նրանք մեկնում են: Քանզի այդ գրավոր հոգևոր ժառանգության հեղինակները՝ սուրբ և աստ-

վածաշնորհ հայրերը, ներշնչվել են նույն Սուրբ Հոգուց, Ով ներգործում էր մարգարեների և առաքյալների վրա, որոնք ձեռքով էլ մարդկությունը շնորհվեց աստվածային Հայտնությունը՝ Սուրբ Գիրքը¹⁸:

Գ. ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Թե ով, երբ և ինչ առիթով է Հայտնել Աստծո այս կամ այն խոսքը, հավատացյալի համար էական չէ: Աստվածային ճշմարտությունը ճանաչելու համար դա չէ կարևորը: Հավատացյալի համար երբ, ինչ առիթով, ում միջոցով էլ որ երկրին հասած լինի աստվածային կամ այս կամ այն ճառագայթը, բովանդակ Հայտնությունը Սուրբ Հոգուց է տրված: Եվ բխած լինելով Անայլայլելի Աստուծուց, Ում մեջ չկա «փոփոխման ստվեր», այն չի կարող չունենալ համընդհանուր և հավիտենական նշանակություն՝ որպես կենդանի Աստծո անխախտելի կամք, աստվածային անփոփոխելի ճշմարտության երկրային ցուլք:

Պատմական իրադարձությունները քրիստոնեական աշխարհայացքի համար ինքնին երկրորդական նշանակություն ունեն. առավել կարևորը նրանց ներքին, անանց իմաստն է, որը կարող է չնկատվել առաջին պլան մղված պատմական իրադարձությունների մեջ*:

Այս պատմական հետազոտությունների մեծ մասն ի գորու է բավարարել ոչ թե գիտակցության խոհեմ պահանջները, այլ, ավելի շուտ, աննպատակ հետաքրքրասիրությունը: Մեղսալից մարդկության կամքին այնքան հատուկ են թեթևամիտ հնարքները, որ յուրաքանչյուր նոր պատմական մանրամասնություն պատեհություն է ընձեռում աստվածային Հայտնության գանձը վերածելու ինչ-ինչ ոչ պիտանի պատմական տեղեկատուի:

Հարկ է հստակ հասկանալ, որ Կենաց Գիրքը Աստծո խոսքն է, որն

¹⁸ Նույն տեղում, էջ 5, 6:

* Օրինակ՝ Ջրհեղեղի պատմությունը նախևառաջ մեղքի, դատաստանի, փրկության և նոր կյանքի մասին է, մինչդեռ տապանի չափսերը, կենդանիների քանակը, Ջրհեղեղի տեղությունը և այլն երկրորդական հարցերից են:

ունի ոչ թե տեղային և ժամանակավոր, այլ համամարդկային և հավիտենական նշանակություն, և որ այս համամարդկայինն ու հավիտենականը հատուկ են աստվածաշնչյան յուրաքանչյուր անձի և Հայտնության ամեն մի խոսքի:

«Ավետարանը,- գրում է մի հեղինակ,- վաղուց տեղի ունեցած և պատմության գիրկն անցած իրադարձությունների արձանագրություն է, այն միշտ արդիական է, այն հավերժ է, ինչպես նրանում ամփոփված ճշմարտությունները, որոնք անդադրում իրականանում են մարդկանց կյանքում սերնդեսերունդ»:

Աստվածաշնչի ներքին իմաստի հենց այս ընկալումն է, որ պատմական մանրամասների պատճառով խաթարվում է շատերի համար՝ շեղելով ուշադրությունը հավիտենականից դեպի ժամանակավորն ու անցողիկը:

Ահա թե ինչու է հնարավոր մեզ բոլորիս ծանոթ ցավալի երևույթը, երբ աստվածաբանութանն ու եկեղեցու պատմությունը քաջատեղյակ մարդիկ ի գորու չեն քրիստոնեաբար մտածելու և զգալու¹⁹:

Դ. ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՉԻ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅԱՆ ԸՍՏ ԿԱՐԱՈՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՄԱՏՉԵԼԻՈՒԹՅԱՆ

Աստվածաշնչյան բոլոր Գրքերն էլ, թեպետ կուռ ամբողջություն են կազմում, սակայն տարբեր են թե՛ իրենց կարևորությունը և թե՛ մատչելիությունը, ինչն ինքնին ենթադրում է ընթերցանության՝ սրբազան Գրքերի ընդհանուր ցանկից զանազանփող հերթականություն և առանձին Գրքերի ավելի խորը քննություն և սերտողություն:

Ս. Գրքի երկու անքակտելի մասերից առավելագույն հարգը Նոր Կտակարանին է, իբրև Հնի լրումի* : Իսկ նորկտակարանյան 27 Գրքերի շարքում բնականաբար կարևորագույնները չորս Ավետարաններն են, որոնք նկարագրում են մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի կյանքը,

¹⁹ Նույն տեղում, էջ 4-5:

* Տես Աստվածաշունչը Հիսուս Քրիստոսի մասին է գրված:

առաքելությունը և քաղաքացիական շարժումները, ու շարադրում նրա խոսքերն ու վարդապետությունը. «Աստված բազմապիսի ձևերով և այլազան օրինակներով նախապես խոսեց մեր հայրերի հետ մարգարեների միջոցով. այս վերջին օրերին մեզ հետ խոսեց իր Որդու միջոցով, Ում ժառանգ նշանակեց ամեն ինչի, և Ում միջոցով ստեղծեց տիեզերքը» (Եբր. Ա 13):

Իրենց կարևորությամբ Ավետարաններին հաջորդում են Գործք առաքելոցն ու առաքելական թղթերը:

Ավետարանների այս գերակա հարգն իր արտահայտությունն է գտել նաև Եկեղեցու ընդհանրական աստվածաշտույթյան մեջ: Սրբազան Գրքերից միայն Ավետարանն է դրվում խորանում՝ սուրբ Սեղանի վրա: Այն մատուցվում է հոգևորականներին ու հավատացյալներին՝ համբուրելու համար: Քահանան, իբրև մեծարանքի նշան, Ավետարանը բռնում է դաստառակով՝ թաշկինակով: Ավետարանական ընթերցվածքներն ընդգրկված են Մաշտոցի մեջ՝ իբրև հիվանդների բժշկության կանոն, և այլն:

Հինկտակարանյան Գրքերից քրիստոնյաների համար ամենակարևորը Սաղմոսարանն է, որը լայնորեն կիրառվում է ընդհանրական և առանձնական աստվածաշտույթյան մեջ: Սաղմոսները հոգևոր երգեր են, որոնք իրենց փառաբանական, գոհաբանական, պաղատական և ապաշխարական բնույթով նույնական են աղոթքների հետ, բայց այն առանձնահատկությունն ու տարբերությունն ունեն վերջիններից, որ հինկտակարանյան բովանդակ օրենսդրական, պատմական, իմաստասիրական և մարգարեական գրքերի կատարյալ խտացումն են:

Նորկտակարանյան Գրքերի և Սաղմոսարանի դերը առանձնական աստվածաշտույթյան մեջ մեծ է և կարևորվել է Եկեղեցու հայրերի կողմից: Նշենք, որ Նոր Կտակարանի Գրքերի և սաղմոսների քաջ իմացությունն ու անգիր իմանալը պարտադիր է եղել միջնադարյան վանքերում:

Սակայն նորկտակարանյան Գրքերի առանձնահատուկ դերն ու

կարևորությունը չի նսեմացնում հինկտակարանյան մյուս Գրքերի արժեքը, այլ միայն աստիճանակարգում է: Հենց Հին Կտակարանի Գրքերը նկատի ունի Պողոս առաքյալը, երբ ասում է. «Աստծո շնչով գրված ամեն գիրք օգտակար է ուսուցման, հանդիմանության, ուղղելու և արդարության մեջ խրատելու համար, որպեսզի կատարյալ լինի Աստծո մարդը և պատրաստ՝ բոլոր բարի գործերի համար» (Բ Տիմ. Գ 16-17)*:

Սակայն հինկտակարանյան Գրքերի ընտրությունը մանավանդ սկսնակներից գգուշություն է պահանջում:

Այսպես, ըստ Որոգինեսի վկայության՝ Իսրայելում մինչև 30 տարին բոլորելը արգելված էր կարդալ Աստվածաշնչի սկիզբը, Եզեկիելի մարգարեության սկիզբն ու վերջը և Երգ երգոցը: Ս. Աթանաս Աղեքսանդրացին Երգ երգոցի համար մասնավորապես ասում է. «Նրա մեջ ամեն ինչ սկզբից մինչև վերջ գրված է խորհրդաբար, առեղծվածային այլաբանությամբ. նրա մեջ ամփոփված դավանական իմաստները ոչ թե տառի մեջ են, այլ խորապես ծածկված են նրա տակ... Ահա թե ինչու միայն կատարյալները կարող են կարդալ այս գիրքը, սակայն նրանք էլ կարդալիս պետք է նկատի ունենան այլաբանությունը, որպեսզի անիմաստների տգիտությամբ չծաղրվի նրա մեջ շարադրվածը»²⁰:

Բանն այն է, որ այս գիրքը այլաբանորեն պատմում է Փեսայի՝ Հիսուս Քրիստոսի և հարսի՝ Եկեղեցու՝ մեկ-մեկու նկատմամբ կատարյալ սիրո մասին, և այս սերը նկարագրված է իբրև աղջկա սեր իր սիրեցյալի նկատմամբ, ինչը կարող է գայթակղեցնել շատերին:

Սիրաբլի գիրքը միշտ օգտակար է համարվել պատանիների համար: Այս բանն, ի դեպ, վավերացվել է առաքելական ՁԵ կանոնով և ավել-

* Պողոս առաքյալի սույն տողերի գրության ժամանակ Նոր Կտակարանը գեոևս կազմված չէր:

²⁰ Երգ երգոց հանդերձ մեկնությունները նախնեաց, Երևան, «Գանձասար», 1993, էջ 9-10:

լի ուչ՝ Սիրոն կաթողիկոսի օրոք՝ 768թ. գումարված Պարտավի ժողովի կողմից, որն իր ԻԴ կանոնում այդ գիրքը շահեկան է համարում հատկապես պատանիների համար. «Առ ի յուսուցանելոյ զձեր մանկունսս գուսուսն բազմամասն»²¹:

Հինկտակարանյան գրքերի մատչելիությունն ըստ տարիքի և հոգևոր հասունության փաստվում է նաև ս. Գր. Տաթևացու կողմից. «Պետք է իմանալ նաև, որ Սողոմոնի երեք գրքերը խրատ են մարդու երեք հասակի համար. Առակաները՝ պատանիներին, Ժողովողը՝ երիտասարդներին, իսկ Երգ երգոցը՝ ծերունիներին: Առակաները սովորեցնում են մեզ բարոյական առաքինությունները, Ժղովողը՝ ստացականները և Երգ երգոցը՝ աստվածայինները: Առակաները արտաքին սրահն են, մյուսը՝ Սրբությունը և Երգ երգոցը՝ Սրբություն Սրբոցը: Առականերով գալիս ենք հավատի իմաստությունը, աշխարհի ունայնությունը (այսինքն՝ Ժողովողի գրքով)՝ երկնավոր հույսին, և Երգ երգոցով՝ Աստծո անախտ սիրուն, որը լրացնում է ամեն ինչ»²²:

Նշենք նաև, որ Հին Կտակարանում, ի թիվս Աստվածաշունչ Գրքերի, ընդգրկված են երկրորդական կոչվող գրքեր, որոնց հեղինակները աստվածաշնորհ մարգարեները չեն: Այս գրքերը, որոնցում կան դժվարմբունքի հատվածներ կամ էլ ամբողջովին բացակայում է հոգևոր բովանդակությունը, այդուհանդերձ ընդգրկվել են Ս. Գրքի ցանկի մեջ՝ իբրև օգտակար հավատի շինության համար: Աստվածաշնչի արդի արևելահայերեն թարգմանության մեջ ղետեղված են ինը երկրորդական գրքեր՝ Ա. Եզրաս, Հուդիթ, Տոբիթ, Մակաբայեցիների Ա, Բ, Գ, Իմաստություն Սողոմոնի, Սիրաք և Բարուք: Երկրորդական գրքերի թիվը տարբեր Եկեղեցիներում զանազան է:

Ժամանակ առ ժամանակ առանձին գրքերով կամ ամսագրերում լույս են տեսնում պարականոն (ապոկրիֆ) անվանվող գրքերը: Բանն այն է, որ

անցյալում այդ գրքերի հեղինակները, հետապնդելով ինչ-ինչ նպատակներ կամ փորձելով տարածել իրենց կեղծ ուսմունքներն ու կարծիքները, նենգաբար իրենց գրվածքներին տվել են սուրբգրային խորագրեր և տեսք: Քրիստոնեության առաջին դարերում ի հայտ եկան մի շարք պարականոն գրքեր, ինչպես՝ «Հակոբի նախավետարանը», «Թովմասի Ավետարանը», «Պողոս առաքյալի հայտնությունը» և այլն, որոնք կազմված էին եբրեյական և գնոստիզմի ուսմունքների համաձայն: Կան նաև հինկտակարանյան պարականոն գրքեր, ինչպես՝ «Վերացումն Մովսեսի», «Եղիայի ծածուկը», «Ելզաբ և Մովզազն» և այլն: Այս գրքերը մերժվում են Եկեղեցու կողմից և համարվում են վտանգավոր ու վնասակար:

Ե. ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՉԻ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ԸՍՏ ՃԱՇՈՑ ԳՐՔԻ ՍԿՋԲՈՒՆՔՆԵՐԻ

Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցում հաստատված կարգով ամեն օր ժամերգությունների, տոնական և կիրակի օրերին մատուցվող ս. պատարագի ընթացքում դպիրը, սարկավագը և քահանայն Ս. Գրքից հատվածներ՝ ընթերցվածքներ են կարդում: Սուրբգրային հատվածներ ընթերցելու կարգը սկզբնավորվել է Իսրայելում հնագույն ժամանակներից: Հիսուս Իր առաքելության ընթացքում ժողովարանում ներկաների համար կարդաց և մեկնեց Ս. Գրքից մի հատված (տե՛ս Ղուկ. Գ 16-21):

Քրիստոնեության տարածումից հետո սուրբգրային ընթերցումները Եկեղեցու ընդհանրական աստվածաշունչության անքակտելի մասը դարձան, ինչը ժողովրդին «վարդապետություն խրատելու և բարին հորդորելու համար են, նաև նախագուշակ և վկա Տիրոջ տնօրինության»²³: Առաքելական Ը կանոնում կարդում ենք. «Առաքյալները կարգեցին և հաստատեցին, որ Եկեղեցում ընթերցվեն Գրքերը՝ Հին

²¹ Կանոնագիրք Հայոց, Բ, Երևան, 1974, էջ 18:

²² Ս. Գր. Տաթևացի, Սողոմոնի առակաների մեկնությունը, Երևան, «Անկյունաքար», 2000, էջ 17:

²³ Հովհաննես Արճիշեցի, Մեկնություն Պատարագի, 1999, էջ 47:

Կտակարանը՝ Օրենքը և Մարդարենները, և Նոր Կտակարանը, (որոնք լինեն մեր Փրկչի չարչարանքների մասին), ավետարանիչների գործն ու խոսքը (ճշմարիտ Բանի) և Փրկչի աշակերանների վարդապետության մասին: Մրանից ավելին թող չընթերցվի բեմից»:

Սուրբգրային այս ընթերցվածքները նախկինում կարդացվում էին ճաշու ժամերգության ընթացքում, այդ պատճառով էլ ընթերցվածքների այս ժողովածուն կոչվեց Ճաշոց գիրք կամ պազապես Ճաշոց: Բացի Ճաշոցից, կազմվեցին նաև այլ գրքեր՝ Ատենի, Յուդաբերի, Ճաշու Ավետարաններ: Ճաշոցի ընթերցվածքների հերթականությունը ներկայացված է հետևյալ եռակարգությամբ՝ Հին Կտակարան, Առաքյալների թղթեր, ապա՝ Ավետարան: Այս հերթականությունը խորհուրդ ունի: Ս. Գր. Տաթևացին այսպես է մեկնում այդ կարգը. «Ասենք, որ մարդարենները, իբրև կանխասացներ, նախապես պատմեցին Բանի մարդեղության և մարդկանց փրկության մասին, իսկ առաքյալները, իբրև ականատեսներ, վկայեցին: Իսկ կանխասելը նախորդում է վկայելուն:

Դաձյալ՝ մարդարենները՝ հեռվից, իսկ առաքյալները մոտիկից տեսան մարմնացած Բանին: Այդ իսկ պատճառով փոխում ենք տեղերը՝ մարդարեններից կարդում ենք Եկեղեցու մեջ, իսկ առաքյալներից՝ բեմի մոտ:

Մարդարենները սերմանեցին, իսկ առաքյալները հնձեցին: Մարդարենները կանխասացին, իսկ առաքյալները կատարեցին: Դարձյալ՝ նախ օրինակը, ապա՝ ճշմարտությունն ենք սովորում այստեղ, ապա այնտեղ՝ անընդմիջաբար Տիրոջից, ինչպես որ ասվում է. «**Եվ ամենքը Աստծուց ուսած կլինեն**» (Հովհ. 2 45)²⁴:

Այնուհետև Գր. Տաթևացին գրում է, որ միշտ կիրակի օրերին Եսայի մարգարեի գրքից է ընթերցվում, որովհետև մարդարեններից միայն նա աստվածաբան կոչվեց Քրիստոսի տնօրինությունների մասին մյուսներից առավել խոսելու պատճառով: Այդպես է նաև Պողոս

²⁴ Ս. Գրիգոր Տաթևացի, Գիրք Հարցմանց, Երուսաղեմ, 1993, էջ 634:

առաքյալի պարագայում: Քանի որ հրեաների և հեթանոսների քարոզիչը պատմում է Փրկչի բոլոր տնօրինությունների մասին, ուստի «բոլոր տոներին, պահքի, ուտիքի, շաբաթ և կիրակի օրերին նրանից ենք կարդում»²⁵:

«Ավետարանի ընթերցանությունը,- գրում է Հովհ. Արճիշեցին, - սովորեցնում է, թե որքան առատ և անչափ է Հոր սերը մարդկանց հանդեպ, քանզի տվեց ոչ միայն խաղաղություն, այլև Իր Միածնին՝ պես-պես տնօրինություններով հանդերձ, որոնք են՝ մարդեղությունը, վարդապետության խոսքերը, սքանչելի գործերը և այս բոլորից առավել՝ խաչելությունը, թաղումը և հարությունը: Այս բոլոր երախտիքներն է պատմում Ավետարանը, որոնք լսելով՝ ամբողջ ժողովուրդը հիանալով փառք է տալիս Աստծուն՝ ասելով. «Փա՛ռք Քեզ, Տե՛ր Աստված մեր»:

Ճաշոց գիրքն սկսվում է գատկական ընթերցումներով և ներառում ամբողջ Նոր Կտակարանը (բացառությամբ Հայտնության գրքի*) և մասամբ՝ Հին Կտակարանը:

Բացի սուրբգրային այս հատվածները Եկեղեցում ունենալուց, հավատացյալներին խորհուրդ է տրվում ընթերցել դրանք տանը: Այդ նպատակով «Տօնք, պահք և ընթերցուածք Հայաստանեայց Սուրբ Եկեղեցուց» օրացույցում նշված են յուրաքանչյուր օրվա ընթերցվածքները:

Ընթերցանության այս շահեկան եղանակը ոչ միայն պատեհություն է ընձեռում խորունկ և ուղղափառ ձևով հասկանալու Ս. Գիրքն իր Հին և Նոր Կտակարանների միասնության մեջ, այլև տեսնելու նրա առնչությունը Եկեղեցու աստվածապաշտական տարեկան շրջանի յուրաքանչյուր օրվա հետ: Այսպես, այս տարվա հունվարի

²⁵ Նույն տեղում, էջ 644

* Հայտնության գիրքը Ընդհանրական Եկեղեցում երկար ժամանակ չէր ընդգրկվում Նոր Կտակարանի մեջ: Հայերեն է թարգմանվել 12-րդ դարում Ներսես Լամբրոնացու կողմից:

15-ը ս. Հովհաննէս Մկրտչի ծննդյան տոնն է, որին իր խորհրդով համահունչ են այդ օրվա ընթերցվածքները՝ Առակ. Ը 4-11, Մաղաք. Դ 5-7, Եսայի 3-5, Գործք ԺԳ 25-33, Ղուկ. Ա 57-80: Իսկ Ավագ Ուրբաթի թաղման կազին համապատասխանող հատվածներն են՝ Երեմ. ԺԱ 18-ԺԲ 8, Եսայի ԾԲ 13-53, Իմաստ. Բ 1-22, Զաքար. ԺԲ 8-14, Ա Պետ. Գ 17-20, Մատթ. Ի է 56-61:

Եպիսկոպոս Ֆեոֆանը այս կապակցութեամբ գրում է. «Ամեն ոք էջ, որ կարող է անգիր անել Աստծո խոսքը, սակայն ամեն ոք կարող է կարգալ ամեն օր: Եկեղեցում ընթերցվում են կարճ հատվածներ կամ ընթերցվածքներ. տանը կարելի է ավելի շատ կարգալ: Հոգեշահն այն էջ, թե քանի էջ ես կարդում, այլ կարևորն այն է, որ կարդացվածը հոգու մեջ մտնի, սիրտը շարժի այնպես, որ ցանկանաս ավելի երկար մտապահել, նրանով քաղցրացնել սիրտը: Այդ պատճառով չպետք է փութով կարդալ: Ավելի լավ է հասկանաս և սրտով յուրացնես այն, ինչ սահմանված է ընթերցվելու Եկեղեցում: Ուստի լավ է նաև կարդալ կարգով հաստատված օրվա ընթերցվածքի մեկնությունը»:

Զ. ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Այսպիսով, ի՞նչ տրամադրություններ քրիստոնյաները պիտի կարգան Աստծո խոսքը:

«Աստծո խոսքը,- գրում է մի հեղինակ,- մարդու խոսք էջ, հետևաբար չպետք է այն կարդալ այնպես, ինչպես սովորական գիրքն ենք կարդում: Աստծո խոսքում անթեղված է հրաշագործ «գորուծություն... ի վերկուծյուն բոլոր հավատացյալներին» (Հռոմ. Ա 16):

Հետևաբար, եթե ցանկանում ես հոգեշահ կերպով կարդալ Աստծո խոսքը, ապա.

Ա. Ընթերցիր երկյուղածությամբ և աղոթքով: Ձեռնամուխ եղիր ընթերցանությանը՝ նախապես թոթափելով սիրտդ բոլոր կենցաղային

հոգսերից և ներքուստ աղերսիր Տեր Հիսուս Քրիստոսին, որ բացի միտքդ՝ Աստվածաշունչը հասկանալու համար:

Բ. Կարդացածը վերագրիր անձիդ այնպես, որ ասես այն հենց քեզ է վերաբերում. «Ինչ որ ձեզ եմ ասում, ամենքին եմ ասում», - մի անգամ ասաց Տերն Իր աշակերտներին (Մարկ. ԺԳ 37):

Գ. Կարդա առանց աճապարելու՝ ջանալով հասկանալ յուրաքանչյուր բառը: Եթե չհասկանաս որևէ խոսք, մտածիր, թե այն ինչ կարող էր նշանակել, և ներքուստ աղոթիր, որ Տերը հասկացնի քեզ. եթե, այնուամենայնիվ, չհասկանաս, թո՛ղ և շարունակի՛ր ընթերցանությունը: Նշանակում է՝ դեռ չի եկել այդ խոսքը հասկանալու ժամանակը, կհասկանաս հետո:

Դ. Եթե հասկացել ես Աստծո խոսքի խրատը, ապա անմիջապես ջանա՛ կատարել այն՝ Տեր Հիսուսից խնդրելով օգնել քեզ այդ բանում, և կլինես «քո Տիրոջ հավատարիմ և երանելի ծառան» (Հմմտ. Հովհ. ԺԳ 17)²⁶:

Գիրքն ընթերցելիս պետք է իմանալ հետևյալը.

Ա. Չպետք է կարդանք բազում էջեր և թերթեր, որովհետև շատ ընթերցողն ի գորու էջ բոլորը հասկանալու և մտապահելու:

Բ. Քիչ կարդանք և շատ խորհենք կարդացածի շուրջ, որովհետև այդպես ընթերցվածը ավելի լավ է հասկացվում, մեր հիշողությունը ընթերցածը լավ է յուրացնում, և այսպես մեր միտքը լուսավորվում է:

Գ. Տեսնենք, թե կարդացածից ինչն է հասկանալի, ինչը՝ ոչ: Երբ հասկանում ես կարդացածը, լավ է, իսկ երբ չես հասկանում, թո՛ղ և շարունակի՛ր ընթերցանությունը: Անհասկանալին կա՛մ հաջորդ անգամ ընթերցելիս կպարզվի, կա՛մ էլ Աստծո օգնությամբ կրկնական ընթերցանության ժամանակ:

Դ. Ինչ որ սովորեցնում է Գիրքը՝ խույս տալու, փնտրելու և անելու, ջանա՛ գործով կատարել: Չարից փախի՛ր և բարի՛ն արա:

²⁶ Как читать Библию? М. 1996, стр. 12.

Ե. Եթե Գրքից միայն միտքդ հարստանա, իսկ կամքդ չուղղես, ապա ընթերցանությունից ավելի չար կդառնաս, քանի որ ուսյալ և խելացի հիմարները ավելի չար են լինում, քան անբան անասունները:

Ձ. Հիշի՛ր, որ ավելի լավ է քրիստոնեաբար սիրել, քան շատ գիտենալ. լավ է աստվածահաճո կյանքով ապրել, քան պերճաբանել. «Գիտությունը հպարտացնում է, բայց սերը՝ հաստատում» (Ա. Կորնթ. Ը 1):

Է. Ինչ որ ինքդ Աստծո օգնությամբ սովորես, այն էլ հարմար առիթով սովորեցրու ուրիշներին, որպեսզի ցանված սերմը աճի և պտղաբերի (ս. Տիմոն Զադոնսկի):

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉԸ ԵՎ ՀԱՅԵՐԸ

(համառոտ ակնարկ)

Աստված, ողորմի՛ր մեզ և օրհնի՛ր, ցու՛յց տուր երեսդ և գթա՛ մեզ, որպեսզի երկրի վրա ճանաչեն ճանապարհը Գո, և բոլոր ազգերի մեջ փրկությունը Գո: Ժողովուրդները Քեզ գոհություն պիտի մատուցանեն, Աստված, գոհություն պիտի մատուցեն Քեզ բոլոր ժողովուրդները:

(Սաղմ. 42 1-4):

Հայոց եկեղեցական գրքերը՝ Կանոնագիրքն ու Մաշտոցը, Հայսմափուրքն ու Վարք սրբոցը, Հայրերի ու վարդապետների գրվածքներն ու ճառերը և պատմիչների երկերն ու հիշատակարանները այնքան հարուստ նյութ են տրամադրում մեզ Սուրբ Գրքի ուսման և հայերի կողմից առանձնահատուկ սիրով սիրված լինելու մասին, որ բնավ հնարավորություն չունենք այդ ամենն հիշատակելու մեր այս ակնարկում: Փորձենք համառոտակի ցույց տալ աստվածային պատգամի իրականացումը և Սուրբ Գրքի սերտողության ավանդությունը Հայոց երկրում: Նշենք, որ Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին իր հիմնադրման առաջին իսկ օրից իր առաքելության և ընդհանրական ու առանձնական աստվածաշտության անկյունաքար է նկատել Աստծո խոսքի քարոզության և այն լսելու, ընթերցելու, սերտելու անհրաժեշտությունը համայն ժողովրդի համար՝ իր բոլոր դասերով ու խավերով հանդերձ:

Ըստ Հայ մատենագրության առաջին ներկայացուցիչներից մեկի՝ Ագաթանգեղոսի. «[Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչը] այսպես թագավորի և բոլոր աշակերտների հետ մեկտեղ ամբողջ ժամանակը օր ու գիշեր

Գրքերի ընթերցանությունը էր անցկացնում և դրանով ծաղկած ու շահված՝ բարի օրինակ էին դառնում ուսումնասեր ունկնդիրներին: Մանավանդ որ զգուշացուցիչ պատվիրաններ ունեին Աստծո կարգած պատգամավորներից, որոնց առաջինը հրամայում է, թե՛ «Տիրոջ օրենքի մասին պիտի խորհես զիչեր և ցերեկ» (տե՛ս Սաղմ. Ա 2), և երկրորդը նմանապես պատվիրում է. «Հետամտի՛ր Աստծո խոսքը ընթերցել, հորդորել և ուսուցանել հավատացյալներին: Զանց մի՛ առ այն շնորհը, որ քո մեջ է, որ տրվեց քեզ մարգարեություն, երեցնների ձեռնադրումով: Այդ բանի վրա մտածի՛ր և հարատևի՛ր դրանում, որպեսզի քո առաջադիմությունը հայտնի լինի բոլորին: Զգո՛ւյշ եղիր քո նկատմամբ և քո ուսուցման նկատմամբ և հարատևի՛ր դրանում: Եթե այդ բանն անես, կփրկես և՛ քեզ, և՛ նրանց, որ լսում են քեզ» (Ա Տիմ. Դ 13-16):

Արդ, այս կերպով իր կյանքի բոլոր օրերը առաքելական, առաքելադործ (եղանակով) վարեց, գնաց ընդունված հրամանների հետքերով, տարեցտարի այս արեց, մինչև դեպքերի վախճանը և, թաղված Քրիստոսի սիրո մեջ, լուսավորվում էր»²⁷:

Մեծ սուրբը, բացի Աստծո խոսքի քարոզությունից, եկեղեցիներ կառուցելուց և հոգևորականներ կարգելուց, հորդորեց ս. Տրդատ թագավորին՝ դպրոցներ հիմնելու, «որպեսզի զանազան զավառներից, կողմերից, այլևայլ տեղերից մանկանց բազմություն հավաքեն ուսուցանելու նպատակով զազանամիտ, վայրենագույն և ճիվաղաբարո զավառների բնակիչներին, որոնց ընդգրկեց ուսուցման մեջ և հոգևոր սիրով ու եռանդով վերացրեց դևերի ու սնոտի կուռքերի պաշտամունքի շարավահոտ աղտն ու ժանգը և այնչափ հեռացրեց իրենց բուն բարքերից, մինչև որ նրանք ասացին, թե՛ «Մոռացա իմ ժողովրդին ու իմ հոր տունը»²⁸:

Սակայն այս գիշերօթիկ, իսկ ապա՝ ս. Ներսեսի ջանքերով բացված

²⁷ Ագաթանգեղոս, Հայոց պատմություն, Երևան, 1983, 889-891:

²⁸ Նույն տեղում, էջ 839:

«ցերեկեայ» դպրոցներում Ս. Գրքը դասավանդվում էր ասորերեն և հունարեն լեզուներով: Եկեղեցիներում ու վանքերում ծեսը և աստվածաշնչյան ընթերցանությունները նույնպես «մուրացածոյ բարբառով» էին: «Իսկ որոնք գրագիտության արվեստից զուրկ էին, այսինքն՝ ժողովրդի՝ նախարարների ու շինականների խառնիճաղանջ բազմությունը, եթե ուսուցիչները, նստելով գիշեր - ցերեկ, ամպերի նման ուսումը ինչպես հորդ անձրև նրանց վրա հոսեցնեին, նրանցից ոչ մեկը ոչ մի խոսք, ոչ կես խոսք, ոչ մի բան, ոչ մի նշույլ իրենց լսածներից չէին կարող մտքում պահել կամ հասկանալ»²⁹:

Այս պատճառով ժողովրդի լայն զանգվածները շարունակում էին կառչած մնալ իրենց բիրտ հեթանոսական բարքերին: Ամբողջ մի դար պետք էր սպասել, մինչև աստվածային անքնին նախախնամությամբ բովանդակ Հայոց աշխարհը իր քիմքի վրա ճաշակեր Աստվածաշնչի կենարար քաղցրությունը: Ս. Գրքի թարգմանությունը պայմանավորված գրերի գյուտով միայն բարենպաստ պայմաններ ստեղծվեցին երկրի կատարյալ աստվածաշնչացման համար: Հայաստանն այսուհետ թևակոխեց նոր՝ չտեսնված երկնային օրենքների ու անքնին խորհուրդների, ճշմարտության և իմաստության, սիրո և ներողամտության, բարություն և սրբություն, առաքիլության և աստվածապաշտության անանց փուլը, որը տիեզերական հեղաշրջում պիտի կատարեր Հայոց սրտերում, պիտի փոխեր նրա բարոյական նկարագիրը և պիտի կերտեր Երկնքի արքայությունն արժանի երկնաքաղաքացիների: «Ճանաչել զիմաստություն և գիտատ, իմանալ զբանս հանճարոյ», -ա-հա Աստվածաշնչից թարգմանված առաջին հայաբարբառ տողը, որը դարձավ նաև սկզբնավորված թարգմանչաց շարժման և դպրություն խորհրդանիշը:

Ըստ Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու դիրքորոշման՝ Ս. Գրքի քաջ իմացությունը պարտադիր է նախևառաջ հոգևորականների համար թե՛ իրենց անձերի, թե՛ հավատացյալների փրկության

²⁹ Փ. Բուզանդ, Հայոց պատմություն, Երևան, 1968, էջ 91:

Համար: Մայր Մաշտոցում գետեղված Վարդան Վարդապետի «Յաղագս քահանայութեան» կանոնում, ի թիվս քահանայական պաշտոնին վերաբերող պահանջների, շեշտվում է. «Վերջապես և ա՛յս իմացեք, եղբայրներ, որ քահանայական բարձր աստիճանը երկու հիմքի վրա է կայանում, որոնք են Սուրբ Գրքի իմացությունն ու անձի սրբությունը: Այս երկուսից մեկի բացակայության դեպքում այդպիսի մեկի Համար քահանայությունը չի կայանում, ինչպես շենքը՝ առանց հիմքի: Քանզի եթե քաջատեղյակ է Ս. Գրքին, բայց գործեր չունի, կամ գործեր ունի, իսկ գիտություն՝ ոչ, անարժան է քահանայություն³⁰: Իսկ ս. Թադեոս առաքյալի կանոնում եպիսկոպոսին հանձնարարվում է «ձեռնադրել միայն այն արժանավորներին, որոնք գիտեն և հասկանում են Ս. Գիրքը, Եկեղեցու կարգերը և Աստծո օրենքները: Տգետներին բացահայտ մերժել և ամենևին չձեռնադրել, քանզի տգիտությունը, իբրև ամենամեծ չարիք, մերժվում է Աստծո կողմից»³¹:

Մեր Եկեղեցին այս խնդրում եղնում է հետևյալ աստվածային պատգամից. «Արդարև, քահանայի շրթունքները զգուշ պիտի վարվեն գիտություն հետ, մարդիկ նրա բերանից պիտի օրենքներ խնդրեն, քանի որ նա է Ամենակալ Տիրոջ պատգամաբերը» (Մաղաք. Բ 7):

XI դ. պատմիչ Ասողիկը զարմանահարաշ տեղեկություններ է հաղորդում ոմն Սարգիս վարդապետի մասին, որը «մանկուց Ս. Գիրքն ամբողջությամբ անգիր գիտեր»³²:

Ս. Ներսես Շնորհալին «հավաքում էր Աստծո խոսքը սիրողներին և նրանց հետ բնակվում: Սուրբ Հոգու խոսքն էր կարդում և Սուրբ Հոգու հետ խոսակցում»³³: Նա և նրա օրինակին հետևած Սիմեոն Այրիվանեցի կաթողիկոսը հանդիմանում էին Դավթի 150 սաղմոսներն անգիր չիմացող քահանաներին:

³⁰ Գիրք Մեծ Մաշտոց կոչեցեալ, Պօլիս, 1807, էջ 343:

³¹ Նույն տեղում, էջ 343:

³² Ստեփանոս վրդ. Տարօնացի, Տիեզերական պատմութիւն, Փարիզ, 1859, էջ 172:

³³ Շնորհալի, Չափածո երկեր:

Մեծն Լամբրոնացու մասին ուշագրավ վկայություն կա. «Ընթերցում և ուսանում էր միշտ ու գրում առանց հանգստանալու՝ գիշերցերեկ, այնպես որ երբեք ոտքն իսկ չմեկնեց իր անկողնու մեջ ո՛չ ցերեկը, ո՛չ գիշերը, այլ ցերեկը զբաղվում էր աղոթքով և Սուրբ Գրքի ընթերցանությամբ և ամենայն բարի գործով, իսկ գիշերը, նստելով աթոռի վրա, մի քիչ քնում էր, ապա շուտ արթնանալով, շտապում աղոթքի կանգնելու՝ աչքերից արտասուքի աղբյուրներ բխելով»³⁴:

Իսկ մեծ Վկայասերի՝ Գրիգոր կաթողիկոսի մասին կարդում ենք. «Միշտ զբաղվում էր Ս. Գրքի ընթերցանությամբ և աստվածախոս աղոթքներով», որին մեծն Շնորհալին՝ նրա թոռը, ձոնել է այս տողերը. «ԶԲանի սիրողն հաւաքեալ

Եվ առ ինքեան բնակեցուցեալ

ԶԳիրս Հոգւոյն միշտ ընթերցեալ

Եվ ընդ նոսին յուր խօսեցեալ»³⁵:

XIII դ. ապրած Հովհաննես Երզնկացի Պլուզ վարդապետը նույնպես անգիր գիտեր Աստվածաշունչ Մատյանը: Մի օր Անիի Մայր Տաճարում պաշտամունք մատուցելիս քահանաները բարձր զրակալի վրա են գետեղում Ատյանի Ավետարանը, որպեսզի կարճահասակ վարդապետը չկարողանա կարդալ և ծաղրվի: Իսկ նա ամոթով է թողնում վերջիններին, երբ անգիր և անսխալ կարդում է օրվա ընթերցվածքները:

XIII դ. ապրած Հակոբ Բ կաթողիկոսը կկոչվի «հանճարոյ իմաստութեամբ վարժն Աստվածաշունչ Գրոց, հմուտ և գիտող բանից իմաստնոց, աննախանձաբար սիրողն և պատուողն ուսումնասիրաց, որ և հայր մեր հոգևոր»³⁶:

Ս. Գրիգոր Տաթևացին 7 տարեկանից է սկսել ուսումնասիրել Ս. Գիրքը: 14 տարեկանում Սուրբ Հոգու շնորհով նա այնքան քաջա-

³⁴ Հայապատում, Վենետիկ, 1901, էջ 420:

³⁵ Միսուան, Վենետիկ, 1885, էջ 406:

³⁶ Հայապատում, Վենետիկ, 1901, էջ 509-510:

տեղյակ էր Աստվածաշնչին, որ անգամ մեկնում էր այն իր հետ խորհրդակցելու եկած վարդապետների համար:

Պատմում են, որ Կ. Պոլսի Պատրիարք երջանկահաճիչատակ Շնորհք արք. Գալուստյանը սովորություն ուներ ամեն գիշեր մոմի լույսի ներքո ընթերցելու Ս. Գիրքը, թեպետև կատարելապես քաջատեղյակ էր Աստվածային Մատյանին:

Ս. Գրիգոր Լուսավորիչը Հայաստանով մեկ վանքեր հիմնեց և «չեն ու անչեն տեղերում հաստատեց դաշտաբնակ, շենաբնակ, լեռնական, անձավաբնակ, արգելաբնակ վանականների բազում ու անհամար խմբեր»³⁷: Հայոց վանքերը, սակայն, սոսկ ճգնարաններ չէին. այնտեղ ներանձնական կյանքը, սրբակենցաղ վարքը և վշտակյաց տկարությունը միահյուսված էին մանավանդ Ս. Գրքի ուսմանը. «Այնտեղ չէին հարբում գինով, այլ լցվում էին Հոգով ու սրտերը հոգևոր երգերով էին պատրաստում ի փառս և ի գովություն Աստծո: Այնտեղ վարժվում էին հոգեպատում Գրքերի քաղցրուսուլյց ընթերցանությամբ: Այնտեղ քաջալերվում էին հորդորող լուսավոր քարոզությամբ՝ հասնելու Քրիստոսի նշանակած պսակառատ նպատակներին»³⁸:

Հ. Ք. Չրաքյանը այդ մասին գրում է. «Ինչ-որ ուրիշներ IV և V դարերի Եգիպտոսի համար են ավանդում, մենք էլ մեր անապատականների ու վանականների համար կարող ենք ասել, որ նրանց բովանդակ գիտությունը, նրանց ուսումնի ու խոկումնի նյութը միայն Աստվածաշունչ Մատյանն էր: Եթե ունենայինք այդ վանքերի կանոններն ու կանոնադրությունը, նման ս. Պախոմեոսի կանոններին, պիտի գտնեինք Ս. Գրքի ուսման մեջ հարատևելու խիստ պարտավորություն՝ գեթ Նոր Կտակարանն ու Սաղմոսարանը անգիր սերտելու»³⁹:

Վանքերը, շնորհիվ հոգևոր տեսական ու գործնական աստվածապաշտություն բուռն աճի, շուտով վերածում են հոգևոր կյանքի կենտ-

³⁷ Ագաթանգեղոս, 839

³⁸ Նույն տեղում, էջ 847

³⁹ Բազմավեպ, 1901, էջ 159

րոնների, և վարդապետանոցները՝ հոգևոր ուսումնական հաստատությունները, մեծ մասամբ հաստատվում են այդտեղ: Ղազար Փարպեցին տեղեկություններ է հաղորդում Ս. Գրքի դասավանդման կերպի մասին. «Իսկ մեր երանելի վարդապետները երեք-չորս անգամ մեզ սովորեցնելով Եկեղեցու բոլոր Կտակարանները, սկզբից մինչև վերջ, մեզնից էլ հաշիվ էին պահանջում նույնը և մեզ հարկադրում էին այդ բոլորն իմանալ Դավթի Սաղմոսների պես»⁴⁰: Նշենք, որ մեր մատենագիրները մեծավ մասամբ վանականներ ու հոգևորականներ են եղել, «ինչպես որ արևմտյան մենաստանները միշտ մայր ու դայակ եղան դպրություն»⁴¹:

Այս և ուշ դարերի հոգևոր ուսումնական հաստատություններում, ինչպես մյուս բոլոր քրիստոնյա ազգերի, այնպես էլ հայերի մոտ, դասավանդման գլխավոր առարկան Ս. Գիրքն էր:

Այսպես, Հովհան Երզնկացին, իբրև ուսուցիչ, Սեպուհ լեռան Ս. Մինաս վանքում մեկնում էր Աստվածաշունչը:

Ներսես վարդապետ Սասնեցին՝ Մշո Ս. Ղազար վանքի վանականը, 1332 թ. գրում է. «Գլաճորի համալսարանը գնացի, ուր եօթն ամ աշխատեցայ ի վարժումն Հին և Նոր Կտակարանաց և այլ բազում սրբոց բանից»⁴²:

Սիմեոն Այրիվանեցին Եղիվարդ գյուղի մենաստանում դասավանդում է «Հին և Նոր Կտակարանք»:

Հովհաննես Վարդապետը Տարոնի Ս. Կարապետ վանքում ուսուցիչ է կարգվում՝ «Ասել դաս և մեկնել զգիրս Աստվածաշունչ՝ աշակերտելոցն եկեղեցուց մանկանց»⁴³:

Ս. Գր. Նարեկացին, անկասկած, անգիր գիտեր Հին և Նոր Կտակարանները. այս մասին նա ինքն է վկայում.

⁴⁰ Ղազար Փարպեցի, Թուղթ Վահան Մամիկոնյանին, Երևան, 1902, էջ 481-483

⁴¹ Հ. Վ. Հացունի, Դատարարակութիւնը Հին Հայոց քով, Վենետիկ, 1923, էջ 182

⁴² Բ. Եղիպեան, Քննական պատմութիւն սուրբգրական ժամանակներու, Անթրիպաս, 1926, էջ 1174

⁴³ Նույն տեղում, էջ 1174

«Ունեմ Մովսեսին իր օրենքներով
Մահացածների աշխարհից եկած,
Մարգարեների գրքերը բոլոր՝ գրված հոգուս մեջ
Եվ մատյանները առաքյալների,
Շարված իմ մտքի մատնների վրա
Տիրոջ համայնի՝ Հանդերձ Կտակով Իր ավետաբեր...»⁴⁴:

Ուսումնասիրողներն իրավամբ պնդում են Նարեկա վանքի մեծ ճգնա-
վորի մասին, «բաջ և մանաւանդ անգիր սերտող մը միայն պիտի կրնար
այնքան նիւթ և հիւթ քաղել անկից»⁴⁵: Գր. Նարեկացու «Մատյանում»
Հանդիպող սուրբգրային մեջբերումների թիվն անցնում է 1000-ից:

Ասողիկը Սևանի վանքի մասին գրում է, որ այնտեղ «Հավաքվեցին
բազում եղբայրներ՝ ստանալով բազմաթիվ Սուրբ Գրքեր, որպեսզի լու-
սավորվեն հոգու աչքերը՝ տեսնելու Տիրոջ ճանապարհը՝ ըստ իր անսո-
վեր ուղևորությունների»⁴⁶: Մովսես Վարդապետը՝ ապագա կաթողիկո-
սը, Երևանի Հյուսիսային կողմում՝ ներկայիս Ս. Աստվածածին (Զորա-
վոր) եկեղեցու տարածքում վանք է հիմնում. «Նրա մոտ Հավաքվեցին
բազմաթիվ միաբաններ, միայնակյացներ, Սուրբ Գրքի իմաստուն ու
սրբակյաց աշակերտներ: Մեծ ու փոքր միասին սիրով ու խաղաղ մնում
էին խցում՝ միշտ ազդեցելով ու Սուրբ Գիրքն ընթերցելով»⁴⁷:

Սուրբ Գրքի ուսումը, սակայն, չի սահմանափակվում միայն
հոգևորականների ու վանականների դասով:

Ս. Սահակն ու ս. Մեսրոպը, ըստ Կորյունի վկայության, Ս. Գրքի
թարգմանությունից անմիջապես հետո «աստվածային իմաստությունը
կրթեցին Հենց այնտեղ իրենց մոտ եղած արքունիքը ամբողջ ազատա-
գունդ բանակի հետ: Երանելի Սահակն ուսման վարժությունը զբա-

ղեցնում էր ավելի Մամիկոնյան մարդկանց, որոնց առաջինի անունն
էր Վարդան, որ և Վարդկան էր կոչվում: Նույնպես ամեն մարդու աշ-
խատում էր նա կրթել, հասկացնել ճշմարտության գիտությունը»⁴⁸:

Ս. Սահակն ու ս. Մեսրոպը լծվեցին ամենուր նոր դպրոցներ հիմ-
նելու ոչ միայն կղերի, այլև ազնվականների ու ռամիկների համար,
որտեղ դասավանդման անկյունաքարը դարձյալ Ս. Գիրքն էր, որ մեր
մատենագրության մեջ հանդիպում է «Սուրբ Գրոց ուսում», «գիտու-
թիւն Աստուծոյ», «չնորհք պատուիրանացն Աստուծոյ» և այլ
անուններով: Բոլորի աչքերն այսուհետ ուղղվում են դեպի Վաղար-
շապատ, որտեղից բխում էր «բացեալ աղբիւրն Աստուծոյ», և դեպի
ուր շարժվում էին գունդ-գունդ՝ Ս. Գրքով լուսավորվելու համար:

Ղազար Փարպեցին վկայում է. «Անվերջ բխում-հոսում էին մեկ-
նությունների խոսքերը, որոնք մարգարեների դադանին հայտնի
դարձնելով՝ ամբողջ ժողովրդի առաջ էին դնում հոգևոր կերակուրնե-
րով լեցուն սեղանը: Իմաստության հետևողներն էլ ճաշակում էին
դրանք և իրենց քիմքերը քաղցրացնում՝ ըստ սաղմոսերգուի խոսքի,
որ ասում է. «Վարդապետության խոսքերն առավել են, քան խորիս-
խը մեղրի» (տե՛ս Սաղմ. ԺԸ 1): Եվ որպեսզի միանգամից ասեմ, ըստ
Եսայի սուրբ մարգարեի խոսքի, թե Հայոց ամբողջ երկիրն Աստծո գի-
տությունը լցվեց ս. Սահակ Հայրապետի հոգևոր քարոզներից, որոնք
բազում վտակների պես ծովերն էին լցնում»⁴⁹:

Իսկ երբ պարսիկները մտադրվեցին արմատախիլ անել քրիստո-
նեությունը, Հանդիպեցին Հայ ժողովրդի աննկուն կամքին. «Մեզ
հայր ենք ճանաչում Սուրբ Ավետարանը, և մայր՝ առաքելական կա-
թողիկե եկեղեցին. թող ոչ ոք իբրև չար անջրպետ մեջ ընկնելով՝ մեզ
սրանից չբաժանի»⁵⁰: Ավելին, այդ օրհասական օրերին «աստվածա-
յին Կտակարանների ընթերցումը երբեք չէր դադարում ոչ մի

⁴⁴ Ս. Գր. Նարեկացի, Մատյան ողբերգության, Երևան, 1979, ԿԳ, Բ

⁴⁵ «Լոյս» շքթթ., Կ. Պոլիս, 1906, թիւ 46

⁴⁶ Ստեփանոս վրդ. Տարօնացի, Տիեզերական պատմութիւն, Փարիզ, 1853, էջ 146

⁴⁷ Առաքել Դավրիժեցի, Պատմություն, Երևան, 1994, էջ 46

⁴⁸ Կորյուն, Վարք Մաշտոցի, Երևան, 1994, էջ 36

⁴⁹ Ղազար Փարպեցի, Հայոց պատմություն, Երևան, 1982, էջ 41

⁵⁰ Եղիշե, Վարդանի և Հայոց պատերազմի մասին, Երևան, 1989, էջ 135

ժամ»⁵¹: Իսկ թշնամու դեմ «վասն հաւատոյ և վասն հայրենեաց» ելած քաջ դշուցազնի մասին նույն պատմիչը գրում է. «Մանկությունից տեղյակ էր սուրբ Կտակարաններին»⁵²: Նրան հարած շատ իշխաններ ու նախարարներ «Սուրբ Գիրքը սովորել էին մանկությունից»⁵³: Սա հաստատվում է նաև նաև Ղևոնդ Երեցի խոսքում. «Ինձնից ավելի տեղյակ և հմուտ եք սուրբ Կտակարաններին»⁵⁴: Իսկ Ավարայրի ճակատամարտից առաջ քաջ Վարդանը զորքին քաջալերելու համար կարդում է Մակաբայեցիների գիրքը:

Շուշանիկը իր մոտ իբրև հիշատակ պահում և հանապազ կարդում էր իր պապի՝ ս. Սահակ հայրապետի անձնական փոքրիկ Ավետարանը⁵⁵:

«Վահրամ Պահլավունին (X դ. ղինվորական) առավոտ թե երեկո Հովհաննես Մկրտչի նման ճգնում էր պահեցողությամբ և, Աստվածաշունչ ընթերցելով, կերակրում իր բանական հոգին»⁵⁶:

«Մուչեղ իշխանը՝ Սմբատ սպարապետի որդին (IX դ.), կրթված էր Աստվածաշնչի ընթերցումներով և ծանոթ էր ճարտասանական արվեստին»⁵⁷:

XII դ. պատմիչ Մատթեոս Ուռհայեցի զրվատանքով վկայում է, որ Գագիկ արքան «կատարելապես գիտակ է Աստծո Հին և Նոր Կտակարաններին», իսկ Գրիգոր Պահլավունին «անչափ կրթված, բոլոր գիտություններն ուսումնասիրած, Աստծո Հին և Նոր Կտակարանները կատարելապես յուրացրած մարդ էր: Նա իմաստասերների հետ Ս. Սոֆիայի առյուծանոցում էր նստում և բանավիճում հոռոմ վարդապետ-

ների հետ»: Իսկ Բագրեվանդի գավառից Արտներսեհ մեծ իշխանի մասին նույն պատմիչը գրում է. «Նա ևս քաջատեղյակ էր, շատ տաղանդավոր, իսկական իմաստասեր մարդ էր, ուսանել էր Մեծ Արգինայում և սովորել աստվածային Կտակարանները»⁵⁸:

Արիստակես Լաստիվերցիի ևս իշխան Գրիգոր Պահլավունու (Մագիստրոսի) մասին նույն վկայությունն է տալիս. «Իմաստուն և աստուածային Գրքերին հույժ հմուտ այր էր, ինչպես ուրիշ ոչ ոք»⁵⁹:

Հեթում Ա թագավորը սիրում էր կարգալ Աստվածաշունչը. նրա մասին զրվատանքով է խոսում Երզնկացին. «Վարժ աստուածային Գրոց Սրբոց»: Նմանօրինակ հիշատակություն կա Թորոս Բ-ի մասին.

«Աստուածային Գրով վարժեալ
Եվ յիմաստից արուեստ մտեալ»:

Կիրիկիո Հեթում թագավորի մասին կարդում ենք. «Քանզի մանկությունից վարժված էր աստվածային օրենքների ընթերցանություն կրթությամբ, որը կարող է իր մեջ հաստատվածներին ավելի լավ սնուցել, քան մայրերի ու դայակների հոգատարությունը: Նա սիրեց իմաստությունը և սիրվեց նրա կողմից»⁶⁰:

Հեթում Բ-ի հորաքույր Ֆիմին, պատերազմի պատճառով փախչելով հայերի մոտ, արքաեղբայր Հովհաննես եպիսկոպոսից խնդրում է Սողոմոնի գրքերը՝ սփոփանք և մխիթարություն գտնելու. «Որով,-ասում է ընծայողը,- յԱստուած և յաստուածայինսն խոկասցես միշտ, և տրտմեալ սրտի քո սփոփանս սովաւ արասցես»: Նույն առիթով սույն տիկնոջ «աստուածասէր եղբայրը»՝ Լևոնը, Ավետարան է նվիրում նրան՝ «ի մխիթարութիւն և ի փրկութիւն հոգւոյ»⁶¹:

Ըստ XIII դ. պատմիչ Կիրակոս Գանձակեցու՝ Խաչենի Զալալ անվանված իշխան Հասանը, որը Զաքարեի և Իվանեի քեռորդին էր, «մի

⁵¹ Նույն տեղում, էջ 137:
⁵² Նույն տեղում, էջ 213:
⁵³ Նույն տեղում, էջ 43:
⁵⁴ Նույն տեղում, էջ 219:
⁵⁵ Սոփերք, Թ՝ 27:
⁵⁶ Գրիգոր ավագ քահանա Հայրապետյան, Աստվածաշունչը, Գ տպագրություն, Երևան, 1995, էջ 10:
⁵⁷ Նույն տեղում, էջ 9:

⁵⁸ Մատթեոս Ուռհայեցի, Ժամանակագրություն, Երևան, 1973, էջ 121:
⁵⁹ Արիստակես Լաստիվերցի, Պատմություն, Երևան, 1971, էջ 36:
⁶⁰ Հայապատում, Վենետիկ, 1901, էջ 516:
⁶¹ Սիսուան, Վենետիկ, 1885, էջ 145:

բարեպաշտ, աստվածասեր, հեզ ու հանգիստ, ողորմած ու աղքատասեր, անապատականների նման աղոթքների ու աղաչանքների մեջ ճգնող (էր): Որտեղ էլ լինեք, անխափան կատարում էր ցրեկվա և գիշերվա պաշտամունքը, ինչպես վանականները: ...Չափազանց քահանայասեր և ուսումնասեր էր ու աստվածային Կտակարանների ընթերցող»⁶²:

Աստվածաշունչը շատ սիրվեց նաև Հասարակ ժողովրդի կողմից. «Բայց ավելի տարածուն էին Դավթի սաղմոսները, որոնք իրենց ախորժական եղանակով ու աղոթական իմաստներով խոսում էին բոլորի սրտերի հետ և բոլորի շուրթերին էին»⁶³:

Ղազար Փարպեցին այսպես է նկարագրում Սուրբ Գրքի թարգմանությունը կյանքի կոչված բուն հոգևոր զարթոնքը. «Սուրբ Եկեղեցիների արարողությունները զարգարվեցին: Կանանց և տղամարդկանց բազմությունները ճոխացան Փրկչի տոների ժամանակ և մարտիոսացածների վկայարաններում: Գոհանալով, հոգևոր մխիթարությունից երջանկացած նրանք իրենց տներն էին գնում՝ մեծամեծերն ու տղաները սաղմոսելով և կցորդներն ասելով ամենայն տեղ՝ հրապարակներում, փողոցներում և տներում»⁶⁴:

Թովմա Արծրունին պատմում է Սասնա լեռների ույթ գյուղի բնակիչների մասին, ովքեր «անգիր գիտեին Հայոց վարդապետների թարգմանած հին սաղմոսները, որ մշտապես ունեն շուրթներին»⁶⁵:

Իսկ Հովհաննես Գառնեցին վկայում է, որ ամբողջ ժողովուրդը՝ «քահանայք, ռամիկք, մանկուք, կողեռք և հաւատաւոր կանայք», ի տարբերություն մյուս ազգերի, ովքեր սաղմոսները գրքով են երգում,

անգիր են ասում Դավթի հոգեգմայլ սաղմոսները և այդ իսկ պատճառով բազում սխալներ թույլ տալիս:

Սաղմոսները զարեզար երգվել ու արտասանվել են ուղղի դաշտում, պանդխտության մեջ, արտերում ու այգիներում, Եկեղեցիներում ու վանքերում, նեղություն և ուրախություն մեջ:

Սակայն ժողովրդի բոլոր խավերի կողմից սաղմոսների լայն կիրառությունը փաստող բազում մատենագրական վկայություններից չպետք է տպավորություն ստեղծվի, թե Սաղմոսաց գիրքը Հայերի ամենասիրելի գիրքն է եղել անցյալում: Հայերը, ինչպես նաև մյուս քրիստոնյա ազգերը, ամենից շատ պատվել, գերադասել և սիրել են Ավետարանը՝ իբրև ուղղակի մեր Տէր Հիսուս Քրիստոսի խոսք:

Կիրիլիո Բաբկեն Ա կաթողիկոսն ինքն անձամբ ճանաչել է երկու կույր Հայերի, «որոնք անթերի գիտեին ընթերցվածքները»⁶⁶:

* * *

Բոլոր ժամանակներում մեծ է եղել Աստվածաշնչի դերը նաև մատաղ սերնդի դաստիարակության մեջ: «Մեր բարեպաշտ նախնիք լայնօրէն կը խառնէին դաստիարակութեան գործին մեջ Ս. Գիրքը. իրենց պարծանք կը համարէին անոր հմտութիւնը և սփոփանք՝ անոր ընթերցումն ու սաղմոսերգութիւնն իրենց բոլոր կենաց մէջ»⁶⁷:

Բարեպաշտ ընտանիքներում Աստվածաշնչի ընթերցումով են մեծացել Հայոց բազում սուրբեր, Հայրեր, վարդապետներ, թագավորներ, իշխաններ և ուրիշներ: Մանուկների դաստիարակությունը աչքաթող չի արվել Հայրերի ու վարդապետների կողմից՝ Ներսես Շնորհալի, Գրիգոր Տաթևացի, Վարդան Վարդապետ, Մխիթար Գոշ, Հովհաննես և Մովսես Երզնկացիներ: Օրինակ՝ Հովհաննէ երեխաներին չարությունից ետ պահելու համար («նրանց մտքի վրա չարը դյուրին

⁶² Կիրակոս Գանձակեցի, Հայոց պատմություն, Երևան, 1982, էջ 192-193:

⁶³ Վ. Հացունի, Աստվածաշունչն ու Հայաստան, տես Յուշարձան Աստվածաշունչի Հայերէն թարգմանութեան 1500 ամեակի, Երուսաղէմ, 1938, էջ 390:

⁶⁴ Ղ. Փարպեցի, էջ 41:

⁶⁵ Թովմա Արծրունի, Պատմություն Արծրունյաց տան, Երևան, 1978, էջ 138:

⁶⁶ Բ. Եղիայեան, էջ 1176:

⁶⁷ Վ. Հացունի, Դաստիարակութիւնը հին Հայոց քով, Վենետիկ, 1923, էջ 58:

է տպավորվում, ինչպես կնիքը՝ փափուկ մոմի վրա») խորհուրդ է տալիս մանուկների միտքը սնել «ուսմամբ աստուածային օրինացն»⁶⁸:

Առհասարակ, ինչպես վկայում է ս. Հովհաննես Ոսկեբերանը, Հնուց բարեպաշտ սովորություն կար Ս. Գրքը բացելուց առաջ ձեռքերը լվանալու: Տղամարդիկ բացում էին գլուխները, իսկ կանայք՝ պատկառանքով ծածկում: Այս սովորությունը տարածված է եղել և Հայերի մոտ: Այսպես, Ստեփանոս վարդապետ գրիչը 1171թ. Ավետարանում խնդրում է. «Մաքրութեամբ և զգուշութեամբ հպիր յայս Ամենափրկիչ Սուրբ Աւետարանս», այն էլ՝ «ձոմապահութեամբ և խնդրուածովք... վասն բժշկութեան ամենեցուն»:

Այսօր Մ. Մաշտոցի անվան մատենադարանում պահվում են Ս. Գրքի բազմաթիվ ձեռագիր օրինակներ, որոնցից շատերը գրչության, մանրանկարչության և կազմության առումով արվեստի գլուխգործոցներ են: Պահպանված ձեռագրերի թիվը, սակայն, չի արտահայտում Հայաստանում և նրա սահմաններից դուրս երբեմնի գործածված Աստվածաշունչ Գրքերի իրական քանակը: Այս կապակցությամբ Բաբկեն կաթողիկոս Կյուլեսերյանը գրում է. «Եթէ կարելի ըլլար՝ նոյնիսկ մերձաւորապէս հաշուել, թէ քանի օրինակ հայերէն Հին և Նոր Կտակարաններ արտագրած են հայ գրիչները Ս. Գրոց թարգմանութենէն մինչ տպագրութեան գիւտին ընդհանրացումը, ապշեցուցիչ թիւերու առջև պիտի գտնուէինք: Ստեփանոս Օրբելեան միայն Սիւնեաց վիճակին մէջ կհաշուէ 10 000- էն աւելի Ս. Գիրք (անշուշտ, Հին և Նոր Կտակարան)»⁶⁹:

Այս թվերը, ինչ խոսք, հարգանք ու պատկառանք են ներչնչում՝ վկայելով Հայաստանում ընդհանրական և առանձնական աստվածապաշտության մեջ Ս. Գրքի լայն գործածության մասին: Սակայն Սուրբ Գրքի ուսումը, ինչպես առհասարակ հոգևոր կյանքը, ապրել է տեղատվության շրջաններ: Ցավոք միշտ էլ եղել են ժամանակներ՝ կարճ

թե սուեական, երբ հոգևոր զարթոնքին հաջորդել են գաղջության, անբարոյականություն, նյութապաշտություն, սուտ գիտական գաղափարներով մոլորվելու շրջաններ, որն առաջ է բերել հոգու սով՝ Աստծո խոսքը լսելու սով, և պայմանավորել բովանդակ հասարակական կյանքի ճգնաժամը: Առաքել Դավրիժեցին, նկարագրելով իր ժամանակի հոռի բարքերը, որոնք աղերսներ ունեն ներկայիս հետ, եզրակացնում է. «Եվ սրանց բոլորի պատճառը ոչ այլ ինչ էր, եթե ոչ հեռացումը Աստվածաշնչից և Աստծո երկյուզից. բնավ Գրքեր չէին կարգում, Աստվածային Մատյանները փակվել ու լուել էին, որովհետև խափանվել էր Աստվածաշնչի ընթերցումը, որ արհամարհված էր նրանց աչքում. հողով ու մոխրով պատված՝ ընկած էին որևէ անկյուն, որովհետև ըստ Տիրոջ խոսքի՝ ո՛չ Գիրքն էին ճանաչում, ո՛չ Գրքերի գորությունը» (տե՛ս Մատթ. ԻԲ 29)⁷⁰:

⁶⁸ Նույն տեղում, էջ 62:

⁶⁹ «Լոյս» շրթթ., Կ. Պոլիս, 1905, թիւ 16, էջ 395:

⁷⁰ Առաքել Դավրիժեցի, Պատմություն, Երևան, 1988, էջ 229-230:

ՍԱՂՄՈՍ ԾԺԸ

ԳՈՎՔ ԱՍՏՕՈՒ ՕՐԵՆՔԻ

Ալեֆ

1 Երանի նրանց, ովքեր անբիժ ուղի են բռնել, եւ ընթանում են Տիրոջ օրէնքով:

2 Երանի նրանց, ովքեր հետեւում են նրա պատուիրաններին, իրենց ամբողջ սրտով փնտռում են նրան:

3 Անօրէնութիւն գործողները չեն, որ պիտի ընթանան նրա ճանապարհներով:

4 Դու հրամայեցիր, որ քո պատուիրանները խստօրէն պահեն:

5 Իմ ճանապարհները յաջող կլինեն, եթէ քո պատուիրանները պահեն:

6 Այն ժամանակ ես չէի ամաչում՝ երբ զգոյշ էի քո պատուիրանների հանդէպ:

7 Ես գոհութիւն պիտի մատուցեմ քեզ, Տէ՛ր, ուղիղ սրտով, սովորելով քո արդար դատաստանները:

8 Պահեցի ես քո օրէնքները, իսպառ մի՛ լքիր ինձ:

ՀՆԱԶԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻՆ

Բէթ

9 Երիտասարդն ի՞նչ միջոցով ուղղի ճանապարհն իր, եթէ ոչ քո խօսքերը պահելով:

10 Իմ ամբողջ սրտով քեզ փնտռեցի, մի՛ զրկիր ինձ քո պատուիրաններից:

11 Քո խօսքերը սրտումս թաքցրի, որ չմեղանջեմ քո դէմ:

12 Օրհնեալ ես դու, Տէ՛ր, սովորեցրո՛ւ ինձ քո օրէնքները,

13 որ շրթունքներով իմ պատմեմ բերանիդ բոլոր դատաստանները:

14 Քո պատուիրանների ճանապարհին եմ գտնում ես իմ ուրախութիւնը, աւելի քան ամէն տեսակ հարստութեան մէջ:

15 Քո պատուիրանների մասին խորհեցի, հետեւեցի քո ճանապարհներին:

16 Քո օրէնքները կատարեցի եւ չմոռացայ խօսքերը քո:

ԵՐՁԱՆԿՈՒԹՅՈՒՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔՈՒՄ

Գամել

17 Հատուցի՛ր քո ծառային, որ ապրեմ ու պահեմ խօսքերը քո:

18 Բա՛ց իմ աչքերը, որ տեսնեմ քո օրէնքի հրաշալիքները:

19 Պանդուխտ եմ ես երկրի երեսին, պատուիրաններդ մի՛ թաքցրու ինձնից:

20 Ես փափագեցի ամէն ժամ ցանկանալ քո դատաստանները:

21 Դու սաստեցիր ամբարտաւաններին. անիծեալ են նրանք, ովքեր խտորուցին քո պատուիրաններից:

22 Հեռացրո՛ւ ինձնից նախատինքն ու արհամարհանքը, քանզի ես նախանձախնդիր եղայ քո վկայութիւններին:

23 Թէւ իշխանները նստած չարախօսում էին իմ մասին, բայց քո ծառան խորհում էր քո օրէնքների մասին:

24 Քո վկայութիւններն իմ խօսքերն էին, եւ քո արդարութիւնն իմ խորհուրդը:

ՀՆԱԶԱՆԴՈՒԹԻՒՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻՆ

Դալէթ

25 Հոգիս մերձեցաւ հողին. Տէ՛ր, ըստ քո խոստման՝ փրկի՛ր ինձ:

26 Իմ ճանապարհների մասին պատմեցի քեզ, ու դու ինձ լսեցիր. դատաստաններդ սովորեցրո՛ւ ինձ:

27 Ինձ ճանաչել տուր քո արդարութիւնների ճանապարհը, որ խորհեմ քո հրաշագործութիւնների մասին:

28 Հոգիս անքուն մնաց ձանձրոյթից, ըստ քո խոստման՝ ամրապնդի՛ր ինձ:

29 Մեղքի ճանապարհները հեռացրո՛ւ ինձնից, եւ քո օրէնքով ողորմի՛ր ինձ:

30 Քո ճշմարտութեան ճանապարհն ընտրեցի, եւ քո օրէնքները եւ չնոռացայ:

31 Մերձեցայ քո պատուիրաններին. Տէ՛ր, մի՛ ամաչեցրու ինձ:

32 Քո պատուիրանների ճանապարհով ընթացայ, քանզի անդորրութիւն տուիր իմ սրտին:

ԱՂՕԹՔ՝ ՀԱՍԿԱՆԱԼՈՒ ՏԻՐՈՋ ԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԷ

33 Տէ՛ր, իրաւունքիդ ճանապարհի օրէնսգէտն ինձ դարձրու, որ ամէն ժամ հետեւեմ դրան:

34 Իմաստուն դարձրու ինձ, որ քննեմ քո օրէնքը եւ ամբողջ սրտովս պահպանեմ այն:

35 Առաջնորդի՛ր ինձ քո պատուիրանների շաւիղներով, քանզի հաճելի են դրանք ինձ:

36 Սիրտս հակի՛ր դէպի քո պատուիրանները, եւ ոչ թէ դէպի ազահութիւն:

37 Շրջի՛ր աչքերս, որ ունայնութիւն չտեսնեմ, ինձ պահպանի՛ր քո ճանապարհին:

38 Քո ծառայի համար հաստատի՛ր քո խօսքը, որ քո երկիւղի մէջ մնամ:

39 Ազատի՛ր ինձ նախատինքներից, որոնցից կասկածում էի, քանզի քաղցր են դատաստանները քո:

40 Ահա ցանկացայ քո պատուիրանները, քո արդարութեամբ պահպանի՛ր ինձ:

ՎԱՏԱՀՈՒԹԻՒՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԷՆՔԻՆ

Վաւ

41 Ողորմութիւնդ ինձ վրայ թող գայ, Տէ՛ր, եւ փրկութիւնդ՝ ըստ քո խոստման:

42 Ես խօսքով պատասխան կտամ ինձ նախատողներին, քանզի յոյսս դրի քո խօսքերի վրայ:

43 Գճմարտութեան խօսքը բնաւ մի՛ հեռացրու իմ բերանից, քանզի յոյսս դրի քո դատաստանների վրայ:

44 Քո օրէնքը պահեցի ամէն ժամ, յաւիտեան եւ յաւիտեանս յաւիտենից:

45 Ես ընթացայ անդորրութեան մէջ, քանզի քո պատուիրանները փնտռեցի:

46 Թագաւորների առաջ խօսեցի քո պատուիրանների մասին ու չամաչեցի:

47 որիեցի քո պատուիրանների մասին, որոնք սիրեցի:

48 Ձեռքս պարզեցի դէպի պատուիրանները քո, որոնք սիրեցի, եւ խորիեցի քո արդարութեան մասին:

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԷՆՔՈՒՄ

ՁԷ

49 Յիշի՛ր քո ծառային տրուած խօսքը, որի վրայ էլ դրիր իմ յոյսը:

50 Դա է թշուառութեանս մէջ ինձ մխիթարողը, քանզի քո խօսքն ինձ պահպանեց:

51 Ամբարտաւանները շատ անիրաւութիւն գործեցին իմ դէմ, բայց ես քո օրէնքից չխոտորուեցի:

52 Քո յաւերժական օրէնքները յիշեցի, Տէ՛ր, ու մխիթարուեցի:

53 Տրտմութիւն իջաւ ինձ վրայ մեղաւորների ու քո օրէնքը լքողների երեսից:

54 Պատուիրաններդ գովասանքի արժանի են ինձ համար իմ պանդխտավայրում:

55 Գիշերն յիշեցի քո անունը, Տէ՛ր, եւ քո օրէնքը պահեցի:

56 Դա՛ եղաւ կեանքիս ուղին, քանզի քո արդարութիւնը փնտռեցի:

ՆՈՒԻՐՈՒՄ ՏԻՐՈՋ ՕՐԷՆՔԻՆ

ԷՔ

57 Բաժինս դո՛ւ ես, Տէ՛ր, ասացի որ օրէնքիդ պիտի հետեւեմ:

58 Ամբողջ սրտովս աղօթեցի քո դիմաց, ողորմի՛ր ինձ ըստ քո

խոստման:

59 Իմ ճանապարհի մասին խորհեցի, եւ քայլերս դէպի քո պատուիրանները շրջեցի:

60 Պատրաստուեցի եւ չվախեցայ պահել քո պատուիրանները:

61 Մեղքի ցանցերը պատեցին ինձ, բայց քո օրէնքը ես չմոռացայ:

62 Կէսգիշերին ելնում էի գոհութիւն մատուցելու քեզ քո արդար դատաստանների համար:

63 Հաղորդակցւում էի քեզնից երկիւղ կողո թուր մարդկանց հետ, ովքեր պահում են պատուիրանները քո:

64 Երկիրը լցուել է Տիրոջ ողորմութեամբ, սովորեցրո՛ւ ինձ արդարադատութիւնը քո:

ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻ ԱՐԺԵՔ

Թէթ

65 Քաղցրութեամբ վարուեցիր ծառայիդ հետ, Տէ՛ր, քո խօսքի համաձայն:

66 Քաղցրութիւն, խրատ եւ գիտութիւն սովորեցրո՛ւ ինձ, քանզի հաւատացի քո պատուիրաններին:

67 Քանի դեռ չէի խեղճացել՝ մեղանչում էի, դրա համար խստօրէն հետեւեցի քո խօսքերին:

68 Քաղցր ես դու, Տէ՛ր, եւ քո քաղցրութեամբ քո արդարադատութիւնը սովորեցրո՛ւ ինձ:

69 Ամբարտաւանների անիրաւութիւններն իմ դէմ շատացան, բայց ես ամբողջ սրտովս քո պատուիրանները քննեցի:

70 Կաթի պէս թանձրացաւ սիրտը նրանց, բայց ես քո օրէնքներով խօսեցի:

71 Լաւ է, որ դու խոնարհ դարձրիր ինձ, որպէսզի քո արդարադատութիւնը սովորեմ:

72 Քո բերանից ելած օրէնքն ինձ համար աւելին է, քան հազարներով արծաթ ու ոսկի:

ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻ ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Եօդ

73 Քո ձեռքերն արարեցին ու ստեղծեցին ինձ, ինձ իմաստո՛ւն դարձրու, որ սովորեմ պատուիրանները քո:

74 Քեզնից երկիւղ կողոները պիտի տեսնեն ինձ եւ ուրախանան, քանզի յոյսս դրի քո խօսքերի վրայ:

75 Հասկացայ, Տէ՛ր, որ քո դատաստանն արդար է, եւ իրաւացիօրէն խոնարհ դարձրիր ինձ:

76 Ողորմութիւնդ թող ինձ մխիթարութիւն լինի՝ ծառայիդ տրուած խօսքիդ համաձայն:

77 Գթութիւններդ թող ինձ վրայ գան, որպէսզի փրկուեմ, քանզի քո օրէնքներն են իմ խօսքերը:

78 Ամբարտաւանները պիտի ամաչեն, որ իզուր անիրաւութիւն գործեցին իմ դէմ, իսկ ես քո պատուիրանների մասին պիտի խորհեմ:

79 Թող ինձ խրատեն քեզնից երկիւղ կողոները եւ քո վկայութիւնները ճանաչողները:

80 Թող սիրտս անբժծ լինի քո արդարութեան մէջ, որպէսզի չամաչեմ:

ԱՂՕԹԵ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Քափ

81 Հոգիս կարօտեց քո փրկութեանը, քանզի յոյսս դրի քո խօսքի վրայ:

82 Աչքերս սպասեցին քո խօսքին, ասացի՝ «Ե՞րբ պիտի մխիթարես ինձ»:

83 Եղայ ես ինչպէս տիկսառնամանիքում, քանի որ քո արդարադատութիւնը չմոռացայ:

84 Որքա՞ն են քո ծառայի օրերը, ե՞րբ պիտի տեսնես դատաստանն ինձ հալածողների:

85 Անօրէններն ինձ խորհուրդներ տուին, բայց ոչ քո օրէնքի համեմատ:

86 Քո բոլոր պատուիրանները ճշմարիտ են, իզուր ինձ հալածեցին, օգնիր ինձ:

87 Մի փոքր եւ՛ եւ նրանք կորստեան կմատնէին ինձ երկրի երեսին, բայց ես չլքեցի քո պատուիրանները:

88 Քո ողորմութեամբ կեանք տուր ինձ, եւ ես կպահպանեմ քո բերանի վկայութիւնները:

ՀԱԲԱՏԱՐՍՈՒԹԻՒՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻՆ

Լամէք

89 Քո խօսքը, Տէ՛ր, յաւիտեան երկնքում է:

90 Սերնդից սերունդ մնում է քո ճշմարտութիւնը, դու հաստատեցիր երկիրը, որ կայ:

91 Քո հրամանին է սպասում ցերեկը, քանզի բոլորը քո ծառաներն են:

92 Եթէ քո օրէնքն իմ խօսքը չլինէր, վաղուց ես կործանուած կլինէի իմ թշուառութեան մէջ:

93 Յաւիտեան չպիտի մոռանամ քո արդարութիւնները, քանզի դրանցով ինձ պահպանեցիր:

94 Քոնն եմ ես՝ փրկի՛ր ինձ, քանզի արդարադատութիւնդ փնտռեցի:

95 Մեղաւորները հետամտեցին, որ կործանեն ինձ, քանզի մտքումս քո վկայութիւնները դրի:

96 Ամէն կատարելութեան վախճանը տեսայ, քո պատուիրանները խիստ ընդարձակ էին ինձ համար:

ՍԵՐ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻ ՀԱՆԴԷՊ

Մէմ

97 Որքա՛ն սիրեցի օրէնքները քո, նրանք գիշերեցերեկ իմ խոհերն էին:

98 Թշնամիներիցս աւելի խելացի դարձրիր ինձ քո պատուիրաններով, քանզի նրանք իմն էին միշտ:

99 Բոլոր ուսուցիչներիցս աւելի իմաստուն եղայ, քանզի քո վկայութիւններն իմ խոհերն էին:

100 Ծերունիներից աւելի իմաստուն դարձայ, քանզի քո պատուիրանները քննեցի:

101 Ուրքերս ետ պահեցի չարիքի բոլոր ճանապարհներից, որպէսզի պահեմ քո խօսքերը:

102 Քո իրաւունքից չխտորուեցի, քանզի դու ինձ օրէնսգետ դարձրիր:

103 Որքա՛ն քաղցր են քո խօսքերն իմ քիմքին՝ աւելի քաղցր, քան մեղրն իմ բերանին:

104 Քո պատուիրաններով իմաստնանալով՝ ատեցի չարիքի բոլոր ճանապարհները, քանզի դու ինձ օրէնսգետ դարձրիր:

ԼՈՅՍ՝ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻՑ

Նուն

105 Քո խօսքը ճրագ է իմ ոտքերի համար, եւ լուսաւորում է իմ շաւիղները:

106 Երդուեցի ու որոշեցի, որ պիտի պահեմ քո բոլոր արդարաւաստանները:

107 Սաստիկ թշուառ եղայ. Տէ՛ր, կեանք տուր ինձ ըստ քո խոստման:

108 Բարեհաճի՛ր ընդունել ընծան իմ բերանի, Տէ՛ր, եւ քո իրաւունքն ինձ սովորեցրո՛ւ:

109 Հոգիս ամէն ժամ քո ձեռքում է, եւ ես քո օրէնքը չմոռացայ:

110 Մեղաւորները որոգայթ լարեցին իմ դէմ, ես քո պատուիրաններից չխտորուեցի:

111 Յաւիտեան ժառանգեցի քո վկայութիւնները, քանզի նրանք իմ սրտի ցնծութիւնն են:

112 Սիրտս առջաւէտ խոնարհեցրի, որ հատուցման համար քո օրէնքները կատարեմ:

ԱՊԱՅՈՒՄՈՒԹՅԱՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔՈՒՄ

Սամբաթ

113 Ատեցի անօրէններին, եւ քո օրէնքը սիրեցի:

114 Օգնականն ու փրկիչն իմ դու ես, եւ ես յոյսս դրի քո խօսքի վրայ:

115 Հեռացէ՛ք ինձնից, չարագործներ, որ ես իմ Աստծու պատուիրանները քննեմ:

116 Օգնի՛ր ինձ ըստ քո խօսքի ու պահպանի՛ր ինձ, եւ իմ յոյսի մէջ ինձ մի՛ ամաչեցրու:

117 Օգնի՛ր ու փրկի՛ր ինձ, որ շարունակ քո դատաստանի մասին մտածեմ:

118 Անարգեցիւր բոլոր նրանց, ովքեր ընդվզեցին քո արդարադատութեան դէմ, քանզի անիրաւ էին նրանց խորհուրդները:

119 Յանցաւոր համարեցի աշխարհի բոլոր մեղսագործներին, դրա համար սիրեցի պատուիրանները քո:

120 Մարմինն իմ գամի՛ր քո երկիւղին, քանզի սաստիկ վախեցայ քո դատաստաններից:

ՀՆԱԶԱՆԴՈՒԹՅԱՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻՆ

Էյ

121 Դատաստան եւ արդարութիւն գործեցի, ինձ մի՛ մատնիր ինձ նեղողների ձեռքը:

122 Ծառայիդ բարութեամբ ընդունիր, որ ամբարտաւանները չչարչարեն ինձ:

123 Աչքերն իմ սպասեցին քո շնորհելիք փրկութեանը, Տէ՛ր, եւ քո արդարութեան խօսքին:

124 Ծառայիդ հետ վարուի՛ր քո ողորմութեան համեմատ, քո արդարադատութիւնն ինձ սովորեցրու՛:

125 Ես քո ծառան եմ, ինձ իմաստուն դարձրու, որ ճանաչեմ քո վկայութիւնները:

126 Ժամն է, որ Տէրը վեր կենայ, քանզի խափանեցին քո օրէնքը:

127 Յիրաւի, սիրեցի քո պատուիրանները ոսկուց ու տպագիւնից աւելի:

128 Քո բոլոր պատուիրաններն ինձ յաջողութիւն բերին, քանզի ատեցի ճանապարհը չարիքի:

ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻՆ ՀՆԱԶԱՆԴՈՒԹԵԼՈՒ ԶԳՏՈՒՄ

Փէ

129 Սքանչելի են քո վկայութիւնները, դրա համար հոգիս սիրեց դրանք:

130 Քո խօսքերի յայտնութիւնը լուսաւորում եւ իմաստնացնում է պարզամիտներին:

131 Բերանս բացեցի ու շունչ առայ, հոգիս փափագեց պատուիրանները քո:

132 Նայիր ինձ եւ ողորմի՛ր ինձ քո անունը սիրողների իրաւունքի համեմատ:

133 Գանապարհն իմ ուղղի՛ր քո խօսքի համաձայն, որ զանազան մեղքեր չտիրեն ինձ:

134 Փրկի՛ր ինձ մարդկանց զրպարտութիւնից, եւ ես քո պատուիրանները կպահեմ:

135 Երեսդ ցոյց տուր քո ծառային, եւ քո արդարադատութիւնը սովորեցրու՛ ինձ:

136 Ջրերի վտակներ իջան իմ աչքերից, քանզի մարդիկ չհետեւեցին քո օրէնքներին:

ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻ ԱՐԴԱՐՈՒԹՅԱՆ

Ծաղէ

137 Արդար ես դու, Տէ՛ր, եւ շիտակ են քո դատաստանները:

138 Դու պատուիրեցիր քո վկայութիւնները, որոնք արդարեւ շատ ճշմարիտ են:

139 Նախանձախնդրութիւնը քո հանդէպ մաշեց ինձ, քանզի

թշնամիներն իմ մոռացան խօսքերը քո:

140 իստ ընտիր են խօսքերը քո, եւ քո ծառան սիրեց դրանք:

141 Մանուկ եմ ես եւ արհամարհուած, բայց քո արդարութիւնը չմոռացայ:

142 Քո արդարութիւնը յաւերժական արդարութիւն է, եւ քո օրէնքը՝ ճշմարիտ:

143 Նեղութիւնն ու վիշտն ինձ պատեցին, բայց քո պատուիրաններն իմ խօսքերն եղան:

144 Քո վկայութիւններն արդար են յաւիտեան, իմաստունն դարձրու եւ պահպանիր ինձ:

ԱՂՕԹՔ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Կոփ

145 Ամբողջ սրտովս քեզ ձայն տուի, լսիր ինձ, Տէր, քանզի քո արդարութիւնը փնտռեցի:

146 Աղաղակեցի քո առջեւ՝ փրկիր ինձ, եւ ես քո վկայութիւնները կպահեմ:

147 Ես վաղ առաւօտեան արթնացայ ու աղաղակեցի եւ իմ յոյսը դրի քո խօսքերի վրայ:

148 Առաւօտից շուտ բացուեցին աչքերն իմ, որ քո խօսքերն արտասանեմ:

149 Լսիր իմ ձայնը, Տէր, ըստ քո ողորմութեան. Տէր, քո դատաստանով փրկիր ինձ:

150 Հալածիչներս անօրէնութիւնը մօտեցրին ինձ, քանզի նրանք հեռու եղան քո օրէնքից:

151 Մօտ ես դու, Տէր, եւ քո բոլոր պատուիրանները ճշմարիտ են:

152 Սկզբից եւեթ ճանաչեցի քո վկայութիւնները, որոնք դու յաւիտեան հաստատեցիր:

ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

Ռէշ

153 Տե՛ս իմ թշուառութիւնը եւ փրկիր ինձ, քանզի քո օրէնքը ես չմոռացայ:

154 Տե՛ս իմ դատաստանը եւ ազատիր ինձ, ու քո խօսքի համաձայն պահպանիր ինձ:

155 Փրկութիւնը հեռու է մեղաւորներից, քանզի նրանք քո օրէնքները չպահեցին:

156 Քո գթութիւնները շատ են, Տէր, եւ քո դատաստանի համաձայն պահպանիր ինձ:

157 Բազմաթիւ եղան իմ հալածիչներն ու ինձ նեղողները, բայց քո վկայութիւններից ես չխտորուեցի:

158 Մաշուում էի նայելով անողորմներին, քանզի քո պատուիրանները չպահեցին նրանք:

159 Տե՛ս, թէ որքա՛ն սիրեցի քո պատուիրանները. Տէր, քո ողորմութեամբ կեանք տուր ինձ:

160 Քո խօսքի սկիզբը ճշմարտութիւնն է, յաւերժ են քո բոլոր արդար դատաստանները:

ԸՆԾԱՅՈՒՄ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻՆ

Շին

161 Իշխաններն իզուր հալածեցին ինձ. սիրտս միայն քո խօսքերից սարսափեց:

162 Ես ցնծացի քո խօսքերով ինչպէս մէկը, որ մեծ աւար է գտնում:

163 Ատեցի ու արհամարհեցի մեղքը, եւ քո օրէնքը սիրեցի:

164 Օրուայ մէջ եօթն անգամ քեզ պիտի օրհնեն քո արդար դատաստանի համար:

165 Քո օրէնքը սիրողները մեծ խաղաղութեան մէջ են, եւ նրանց համար չկայ գայթակղութիւն:

166 Սպասեցի քո փրկութեանը, Տէ՛ր, եւ քո պատուիրանները սիրեցի:

167 Հոգիս պահեց քո վկայութիւնները, եւ ես շատ սիրեցի դրանք:

168 Հետեւեցի քո պատուիրաններին եւ վկայութիւններին, քանզի իմ բոլոր ուղիներն առջեւդ են:

ԱՂՕԹՔ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Թաւ

169 Իմ խնդրանքները թող մօտեման քեզ, Տէ՛ր, քո խօսքի համաձայն իմաստուն դարձրու ինձ:

170 Իմ աղօթքը թող հասնի քեզ, Տէ՛ր, եւ քո խօսքով փրկի՛ր ինձ:

171 Իմ շրթունքները քեզ օրհնութիւն կրխեցնեն, երբ ինձ սովորեցնես քո արդարադատութիւնը:

172 Իմ լեզուն քո խօսքերը կարտասանի, քանզի քո բոլոր պատուիրաններն արդար են:

173 Քո ձեռքն իմ պահապանը թող լինի, քանզի քո պատուիրաններն ընտրեցի:

174 Քո շնորհելիք փրկութիւնը ցանկացայ, Տէ՛ր, եւ քո օրէնքներն իմ խօսքերն եղան:

175 Թող ես ապրեմ, որ օրհնեմ քեզ, եւ քո արդարադատութիւնն ինձ թող օգնի:

176 Մոլորուեցի կորուսեալ ոչխարի պէս, փնտռի՛ր ծառայիդ, քանզի պատուիրաններդ չեմ մոռացել:

Օգտագործված գրականութիւն

1. Աստուածաշունչ, արևելահայերէն նոր թարգմանութիւն, Ս. Էջմիածին, 1994:

2. Բիւզանդ եղիայեան, Քննական պատմութիւն սուրբգրական ժամանակներու, Ե գիրք, Անթիլիաս, 1976:

3. «Գանձասար» Հանդես, Ա, 1992, Տիգրան աշատրյան, Եկեղեցու Հայրերի ուսմունքը հոգևոր ընթերցանութեան և հաւատքի դաւանութեան մասին:

4. Յուշարձան Աստուածաշունչի Հայերէն թարգմանութեան 1500 ամեակի, Երուսաղէմ, 1938:

5. Հոգևոր կեանքի մասին, «Գանձասար», 1997թ.:

6. Գր. ավագ քահանա Հայրապետյան, Եղիա քահանա Հայրապետյան, Աստվածաշունչը, Գ տպագրութիւն, Երևան, 1995:

7. Աստուածաշունչի սերտողութիւն, Ս. Ներսէս ճեմարան, Նիւ Եորք, 1992,

8. Տ. Սահակ քհնյ Սարգսեան, Քննական կրօնագիտութիւն, Կոստանդնուպոլիս, 1874:

9. Գր. Տաթևացի, Գիրք հարցմանց, Երուսաղէմ, 1993:

10. Գր. Տաթևացի, Չմերան Հատ. «Գրոց առաւել քննութիւն պարտի»:

11. Գր. Տաթևացի, Սողոմոնի առակների մեկնութիւնը, Երևան, 2000:

12. Ս. Ներսէս Շնորհալի, Թուղթ ընդհանրական, «Գանձասար», 1991:

13. Ս. Շնորհալի, Յորգորակներ, Անթիլիաս, 1978:

14. Գր. Նարեկացի, Մատյան ողբերգութիւն, Երևան, 1979:

15. Կիւրեղ Երուսաղեմացի, Կոչումն ընծայութեան:

16. Կանոնագիրք Հայոց, Բ, աշխատ. Վ Հակոբյանի, Եր. 1971:

17. Գիրք մեծ Մաշտոց կոչեցեալ, Պոլիս, 1807:

18. Տ. Մեսրոպ քհնյ Արամեան, Երգ երգոց հանդերձ մեկնութեամբ նախնեաց, «Գանձասար», 1993:

19. Արշակ Տէր Միքէլեան, Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցու

քրիստոնէականը, Տիգրիս, 1900:

20. Արշակ Տէր Միքէլեան, Ուսումն Ս. Գրոց, Թիֆլիզ, 1900:

21. Ս. Շնորհալի, Մեկնութիւն Եօթնից թղթոց կաթողիկեաց, Երուսաղէմ, 1998:

22. Հ. Բ. Զրաքեան, Սուրբ Գրոց ուսումն ի Հայս, «Բազմավէպ», 1901:

23. Հ. Միքայել վրդ. Չամչեանց, Մեկնութիւն Սաղմոսաց, Վենետիկ, 1815:

24. Մ.Մ. Զեռ. 5324, բատ ժամակարգութեանց Աղօթից և ճնրադրութեանց, հասարակաց և առանձնութեան, ի սուրբ Գրիգոր Վարդապետէ, 1627:

25. Յովհ. Երզնկացի, բատ բոլոր քրիստոնեաներին, Անթիլիաս, 1984:

26. Հայելի վարուց, Երևան, 1994:

27. Գրիգոր Սարաֆեան, Ներածութիւն Նոր Կտակարանի, Անթիլիաս, 1950:

28. Հ. Վ. Հացունի, Դաստիարակութիւնը հին Հայոց քով, Վենետիկ, 1923:

29. Գարեգին Ա, Համառօտ ձեռնարկ հովուական աստուածաբանութեան, Մ. Աթոռ, 1995:

30. Կիւլեսերեան Բաբգէն, Սուրբ Գրոց ընթերցողաձևերը Հայ Եկեղեցւոյ մէջ, «Լոյս» շրթթ, Կ.Պոլիս, 1905, թիւ 16:

31. «Լոյս» շրթթ, Կ.Պոլիս, 1906, թիւ 46:

32. Հովհ. Արճիշեցի, Պատարագի մեկնութիւն, Էջմիածին, 1999:

33. Սրբոյ Հօրն Եւագրի Պոնտացւոյ վարք եւ մատենագրութիւնը, Վենետիկ, 1907:

34. Մամբրէ Վերձանող, Մատենագրութիւնը նախնեաց, Վենետիկ, 1894:

35. Ս. Մայիլյան, Ժամանակակից աղանդները Հայաստանում, Ս. Էջմիածին, 2000:

36. Ագաթանգեղոս, Հայոց պատմութիւն, Երևան, 1983:

37. Փ. Բուզանդ, Հայոց պատմութիւն, Երևան, 1982:

38. Ղ. Փարպեցի, Հայոց պատմութիւն, Թուղթ Վահան Մամիկոնյանին, Երևան, 1982:

39. Ասողիկ (Ստեփանոս վրդ. Տարոնացի), Տիեզերական պատմութիւն, Փարիզ, 1859:

40. Կորյուն, Վարք Մաշտոցի, Երևան, 1994:

41. Եղիշե, Վարդանի և Հայոց պատերազմի մասին, Երևան, 1989:

42. Մատթեոս Ուռհայեցի, Ժամանակագրութիւն, Երևան, 1973:

43. Կիրակոս Գանձակեցի, Հայոց պատմութիւն, Երևան, 1982:

44. Թովմա Արծրունի, Պատմութիւն Արծրունյաց տան, Երևան, 1978:

45. Առաքել Դավրիժեցի, Պատմութիւն, Երևան, 1988:

46. Հայապատում, Վենետիկ, 1901:

47. Միսուան, Վենետիկ, 1885:

48. Как читать Библию?. Москва, 1996.

49. Какую гуховную литературу читать, Москва, 1998

50. Иоанн Кронштадтский, Моя жизнь во Христе, Ницца, 1928

51. Епископ Феофан, Что есть гуховная жизнь и как на нее настроится, Ленинград, 1991.

52. Епископ Каллист Дуоклусийский, Как читать Библию, 1989.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Մուտք 6

ՄԱՍ ԱՌԱՋԻՆ

Ա. Սուրբ Գրքի չնորձման նպատակը 10

Բ. Աստծու խոսքի վկայությունն իր իսկ մասին 16

Սերմ 18

Կերակուր 19

Գ. Աստվածաշնչի բարերար ազդեցությունը 24

Մխիթարություն 26

Խաղաղություն 27

Տիրոջ խոսքը մաքրագործում, իմաստացնում
և լուսավորում է հոգիները 28

Դ. Աստվածաշնչի ընթերցանությունը
առանձնական աստվածապաշտության մեջ 31

ՄԱՍ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ա. Հավատքով կարգալու մասին 33

Բ. Հասկանալով կարգալու մասին 35

Աստվածաշունչը վերընթերցանության գիրք է 36

Գ. Խոկում և խորհրդածություն կարգացածի շուրջ 37

Դ. Սուրբ Գիրքը հարատև ընթերցանության սերտելու մասին 42

Ե. Մինչև երբ քրիստոնյան պետք է ընթերցի Ս. Գիրքը 45

Ջ. Աստծո խոսքը պահելու մասին 45

Է. Աղոթքով կարգալու մասին 48

ՄԱՍ ԵՐՐՈՐԴ

Ա. Վերաբերմունքը Ս. Գրքի նկատմամբ 52

Բ. Սերը Ս. Գրքի նկատմամբ 54

Գ. Սրտի մաքրությունը 56

Դ. Խոնարհությունը 58

Ե. Ջգուշությունը 58

Ջ. Երկյուղածությունը 60

Է. Հնազանդություն 61

Ը. Ընթերցանության անձնական բնույթը 62

ՄԱՍ ՉՈՐՐՈՐԴ

Ա. Սուրբ Գրքի մեկնությունը 65

Բ. Ս. Գրքի Մատչելիության և շերտերի մասին 67

Գ. Ս. Գրքի անսպառ հարստությունը 72

ՄԱՍ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Ա. Աստծու խոսքի՝ մեզ վրա թույլ ներգործելու
պատճառների մասին 75

Բ. Ս. Գիրքը չընթերցողների մասին 77

Գ. Աստվածաշունչը և մյուս գրքերը 83

Դ. Աստվածաշունչը և աղանդները 86

Ե. Աստվածաշնչի նշանակությունն
ի պետս երեխաների դաստիարակության 88

ՄԱՍ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Ա. Աստվածաշունչը Հիսուսի մասին է 93

Բ. Ս. Գիրքն ընդհանուր քրիստոնեական
աշխարհայացքի լույսի ներքո ընթերցելու մասին 95

Գ. Պատմական մանրամասնությունները 97

Դ. Աստվածաշնչի ընթերցանության հերթականությունն
ըստ Գրքերի կարևորության և մատչելիության 98

Ե. Աստվածաշնչի ընթերցանությունն ըստ
ձաշոց գրքի սկզբունքների 102

Ջ. Եզրակացություններ 105

Հավելված Աստվածաշունչը և հայերը (համառոտ ակնարկ) 108

Սաղմոս ձժԸ 123

*Սիրելի ընթերցող, քո սուրբ ազդեցությունում
հիշել՛ք այս գրքույկը կազմողներին և
նրանց ննջեցյալների հոգիները:*

ԻՆՉՊԵՍ ԿԱՐԴԱԼ ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉԸ

Աշխատասիրությամբ Գրիգոր Դարբինյանի

**Ընդհանուր տեսչությամբ և խմբագրությամբ՝
Արագածոտնի թեմի առաջնորդական տեղապահ
Տ. Վազգեն վարդապետ Միրզախանյանի**

Խմբագիրներ՝ Մարթա Արաբյան

Ավետ Ավետիսյան

Տեխնիկական խմբագիրներ՝ Տիգրան Ապիկյան

Վերստուգիչ-սրբագրիչ՝ Շուշան Վարդանյան

ՍԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷԶՍԻԱԾՆԻ ՏՊԱՐԱՆ